

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Opiskelijoiden liiallinen itseluottamus ja suhtautuminen rahaan

Blomqvist, Nina

Äijälä, Meerit

2015 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Leppävaara

Opiskelijoiden liiallinen itseluottamus ja suhtautuminen rahaan

Blomqvist, Nina
Äijälä, Meirit
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2015

Blomqvist Nina; Äijälä Meerit

Opiskelijoiden liiallinen itseluottamus ja suhtautuminen rahaan

Vuosi 2015 Sivumäärä 106

Perinteisten rahoituksen teorioiden mukaan sijoittajat toimivat rationaalisesti tehdessään päätöksiä liittyen rahaan ja sijoittamiseen. Kaiken saatavilla olevan tiedon ajatellaan näkyvän päätöksissä. Kuitenkin 2000-luvun alkupuolella uudenlainen rahoituksen suuntaus kyseenalaisti nämä teoriat. Behavioral finance eli käyttäytymisperusteinen rahoitus pitää sijoittajien käyttäytymistä irrationaalisena ja ajattelee tunteiden vaikuttavan päätöksentekoon. Tämä käytös voi ilmetä muun muassa laumasieluisuutena, tappiokammona, mielen budjetteina, virheellisinä arvioina ja liiallisena itseluottamuksena.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on vertailla käyttäytymisperusteisen rahoituksen avulla liiketalouden, turvallisuusalan ja sosiaalialan koulutusohjelmia Laurea-ammattikorkeakoulun sisällä. Tarkoituksena on selvittää erot ja yhtäläisyydet suhtautumisessa rahaan ja liialliseen itseluottamukseen. Tavoite on selvittää, miten liiallinen itseluottamus ilmenee päätöksissä. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi pyrkimyksenä on saada selville, mitä eroja koulutusohjelmien opiskelijoiden välillä on ja vastaavatko tehdyt oletukset tuloksia. Lisäksi opinnäytetyössä on analysoitu sukupuolen ja itseluottamuksen vaikutusta kyseisiin aiheisiin. Tutkimuksia liittyen koulutusohjelmien välisiin eroihin käyttäytymisperusteisen rahoituksen näkökulmasta ei ole aikaisemmin toteutettu. Opinnäytetyön tarkoitus on tuottaa uutta tietoa, joten kyseinen tutkimuskohde valikoitui aiheeksi. Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisena kyselynä vieraillemalla koulutusohjelmien luennoilla.

Tutkimuksen tuloksista selvisi, että koulutusohjelmien välillä on eroja. Merkittävimmät erot löytyvät säästämiseen, lainoihin/luottoihin, raha-asioista puhumiseen ja murehtimiseen sekä liialliseen itseluottamukseen liittyen. Yhteneväisyyksiä koulutusohjelmien välillä ovat rahanlähteet, käyttörahojen suuruus, säästämisen kohteet ja riskinotto. Mitä tulee sukupuolten välisiin eroihin, saadut tulokset tukevat aiempia tutkimustuloksia, joiden mukaan miehet ovat naisia itseluottavaisempia. Puolestaan liian itseluottavaisten ja ei liian itseluottavaisten välillä ei löytynyt huomattavia eroja vastoin oletuksia. Tuloksista ei kuitenkaan voida päätellä, että se mitä opiskelee, muuttaisi käytöstä. Ennemmin voidaan olettaa, että opiskelijat ovat hakeutuneet kyseisille aloille mielenkiinnon kohteiden ja persoonallisuutensa mukaan.

Asiasanat liiallinen itseluottamus, suhtautuminen rahaan, riskinotto, käyttäytymisperusteinen rahoitus, koulutusohjelmien väliset erot

Blomqvist Nina; Äijälä Meerit

Students' overconfidence and their approach to money

Year	2015	Pages	106
------	------	-------	-----

Traditional finance has assumed that investors make rational decisions and all available information is considered when making decisions. Behavioral finance is a new field of finance that surfaced at the beginning of the 21st century. It sees investors as irrational decision-makers and that emotions influence decisions. Herding, loss aversion, mental budgeting, representativeness and overconfidence are these kinds of psychological biases.

The objective of this thesis project is to compare Business management, Security management and Social studies using the theory of behavioral finance. The study was executed at Laurea University of Applied Sciences. The purpose was to determine the differences and similarities in students' approaches to money and to clarify their levels of overconfidence and the extent to which this affect may decisions. In addition to these, the objective is to investigate possible differences between students from different degree programmes and if the results will meet the assumptions made. Additionally, the effect of gender on confidence is analyzed. Studies about the differences between degree programmes have not been made previously in the field of behavioral finance. This area of study was chosen because the purpose of this thesis is to produce new information. The study was conducted as a quantitative survey. The survey was implemented by visiting lectures.

The study showed that there are differences between degree programmes. The most significant differences concerned savings, loans/credits, talking and worrying about money, and overconfidence. The similarities between degree programmes are the sources of money, the amount of spending money, the objects of savings and risk taking. In terms of gender differences the results support previous studies about men being more confident than women. Contrary to the assumptions, there were no significant differences between overconfident and non-overconfident students. Based on the results it is not possible to say that studies will change behaviour. Rather it can be said that people choose their field of study based on their personality and interests.

Keywords Overconfidence, approach to money, risk-taking, behavioral finance, differences between degree programmes

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Käyttäytymisperusteinen rahoitus	7
2.1	Mielen budjetit	8
2.2	Virheelliset arviot	9
2.3	Liiallinen itseluottamus	10
2.4	Tappiokammo	10
2.5	Laumasieluisuus	12
3	Liiallinen itseluottamus	13
3.1	Persoonallisuus ja liiallinen itseluottamus	13
3.2	Liiallinen itseluottamus yritysmaailmassa	14
3.3	Illuusio kontrollista	14
3.4	Tietämyksen ja taidon yliarviointi	15
3.5	Informaation vaikutus ja tunteet	16
3.6	Riskien aliarviointi	16
4	Riskinotto kannattaa	17
5	Suhtautuminen rahaan	18
6	Opiskelijoiden suhtautuminen rahaan ja sen testaaminen	21
6.1	Kvantitatiivinen tutkimus	21
6.2	Tutkimuksen suunnittelu ja toteutus	22
6.3	Tutkimusaineiston käsittely	23
6.4	Kyselylomakkeen sisältö	24
6.5	Tutkimuksen luotettavuus	25
7	Tutkimustulosten analysointi	27
7.1	Liiketalouden opiskelijat	28
7.2	Turvallisuusalan opiskelijat	31
7.3	Sosiaalialan opiskelijat	33
7.4	Koulutusohjelmien väliset erot	36
7.5	Itseluottamuksen vaikutus	58
7.6	Sukupuolten väliset erot	62
8	Yhteenveto ja pohdinta	71
8.1	Yhteenveto koulutusryhmien välisistä eroista ja yhteneväisyyksistä	71
8.2	Yhteenveto itseluottavaisista ja ei liian itseluottavaisista	74
8.3	Yhteenveto sukupuolten välisistä eroista ja yhteneväisyyksistä	74
9	Johtopäätökset	76
	Lähteet	78
	Liitteet	81
	Kuviot	106

1 Johdanto

Perinteisten rahoituksen teorioiden mukaan sijoittajien on ajateltu tekevän kohtuullisen järjkeviä päätöksiä ja tarkkoja arvioita liittyen osakkeiden arvoon. Ainoana rajoituksena sijoittamisessa on pidetty riskinsietokykyä, joka luonnollisesti vaihtelee yksilöittäin. 2000-luvun alkupuolella syntyi uudenlainen rahoituksen suuntaus, käyttäytymisperusteinen rahoitus. Kyseinen suuntaus kumooa yleisen olettamuksen siitä, että sijoittajat toimisivat rationaalisesti. (Malkiel 2011, 221-223.)

Käyttäytymisperusteinen rahoitus painottaa nimensä mukaisesti käyttäytymisen merkitystä sijoittajien päätöksissä ja toteaa heidän toimivan irrationaalisesti. Irrationaalisuus ilmenee markkinoilla usealla eri tavalla, kuten liiallisena itseluottamuksena. Liiallinen itseluottamus on usein sidoksissa myös turhaan riskinottoon. (Malkiel 2011, 221-223.) Opinnäytetyö käy läpi käyttäytymisperusteisen rahoituksen teoriaa siitä, miten erinäiset tekijät, kuten persoonallisuus, sukupuoli sekä itseluottamus vaikuttavat käytökseen ja sitä kautta päätöksiin sekä sijoitusmaailmassa että päivittäisessä elämässä.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena onkin hyödyntää käyttäytymisperusteista rahoitusta ja tutkia, miten eri koulutusohjelmien opiskelijat suhtautuvat rahaan, sen menettämiseen ja riskiin. Tämän lisäksi tarkoitus on selvittää, miten liiallinen itseluottamus ilmenee päätöksissä. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi pyrkimyksenä on saada selville, mitä eroja koulutusohjelmien opiskelijoiden, sukupuolten sekä liian itseluottavaisten ja ei liian itseluottavaisten välillä on.

Tutkimus on toteutettu kvantitatiivisesti vertailemalla Laurea-ammattikorkeakoulun liiketalouden, turvallisuusalan ja sosiaalialan opiskelijoita keskenään. Aineisto on hankittu perinteisten kyselylomakkeiden avulla vieraillemalla valittujen koulutusryhmien opintojaksoilla. Työn tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa ja sitoa käyttäytymisperusteinen rahoitus myös rahaan suhtautumiseen. Aikaisemmissa tutkimuksissa, kuten Kuluttajatutkimuskeskuksen toteuttamissa kyselyissä, on vertailtu lähinnä sukupuolten välisiä eroja. Aalto-yliopiston toteuttamassa tutkimuksessa on puolestaan vertailtu opiskelijoita ja rahoituksen ammattilaisia toisiinsa sekä rahoituksen ammattilaisia keskenään. Tämä opinnäytetyö käsittelee aihetta eri näkökulmasta, valittujen koulutusalojen kesken.

2 Käyttäytymisperusteinen rahoitus

Kautta aikojen sijoittajien on ajateltu olevan rationaalisia ihmisiä, jotka tekevät päätöksiä, joilla he pyrkivät maksimoimaan varallisuutensa. Ainoana rajoituksena sijoittamisessa on pidetty riskinsietokykyä. Rationaalisen käyttäytymisen pohjalta on syntynyt useita rahoitusteorioita ja malleja, kuten tehokkaiden markkinoiden teoria, moderni portfolioteoria sekä useat riskin ja tuoton suhteeseen perustuvat hinnoittelumallit. (Malkiel 2011, 221-223.)

Moderni portfolioteoria on saanut laajaa kannatusta Wall Streetillä. Teorian mukaan kaikki sijoittajat haluavat karttaa riskiä ja tavoittelevat korkeita tuottoja sekä varmoja tuloksia. Tehokkaiden markkinoiden teoria puolestaan uskoo pörssin sopeutuvan niin hyvin uuteen informaatioon, ettei kukaan pysty ennustamaan sen tulevaa suuntaa muita paremmin. Kyseiset teoriat olettavat sijoittajien tekevän kohtuullisen hyviä arvioita osakkeiden nykyaikavasta, ja arvioitujen hintojen vastaavan suhteellisen hyvin tulevaisuudennäkymiä. (Malkiel 2011, 186, 192.)

2000-luvun alussa uusi koulukunta, käyttäytymisperusteinen rahoitus, nousi esille. Behavioristit painottavat käyttäytymisen merkitystä rahoituspäätöksissä ja kumoavat väitteen osakesijoittajien rationaalisuudesta. Amerikkalaisen taloustieteilijän ja kirjailijan Burton Malkielin (2011, 223) mukaan behavioristit uskovat markkinahintojen olevan sangen epätarkkoja ja yli-reagointien hinnan suhteen hyvinkin yleisiä. Käyttäytymisperusteisen rahoituksen mukaan neljä erilaista tekijää luovat irrationalista käyttäytymistä markkinoilla: virheelliset arviot, liiallinen itseluottamus, tappiokammo, ja laumasieluisuus. Seuraavaksi käsitellään näitä edellä mainittuja tekijöitä sekä niin sanottuja ihmisen omassa mielessä tekemiä budjettejä, joista rahoituksen professori Nofsinger (2014, 59) kirjoittaa ”Psychology of Investing” - kirjassaan. Nämä mielen budjetit estävät ihmistä toimimasta rationaalisesti tilanteissa, joissa hän on jo sijoittanut rahaa johonkin tai joissa hän valitsee eri rahoitus- tai maksuvaihtoehtoista. (Malkiel 2011, 223; Nofsinger 2014, 59.)

Malkielin (2011, 243) mukaan olemme sijoittamisessa usein itse omia vihollisiamme. Liiallinen itseluottamus päätösten suhteen ja luottamus tilanteen pysymiseen hallinnassa, ovat tyypillisiä virheitä sijoitusmaailmassa. Lisäksi toimiminen laumassa sekä kyvyttömyys myöntää virheet ovat myös yleisiä sijoittajan tekemiä virheitä. Jos sijoittaja ymmärtää suojattomuutensa suhteessa omaan mieleensä, voi hän välttyä virheiltä, jotka voivat pilata koko hänen taloudellisen turvallisuutensa. Useimmat sijoittajista tekevät virheen siinä, että tarttuvat väärin osakemarkkinastrategioihin, kun järkevämpää olisi omaksua passiivinen osta ja pidä - lähestymistapa. Ei siis kannata olla itsensä pahin vihollinen, vaan välttää parhaansa mukaan typerät sijoitustempot. (Malkiel 2011, 243-244.)

2.1 Mielen budjetit

Ihmisillä on tapana pitää mielessään kirjaa omista varoistaan ja menoistaan tiettyihin päätöksiin liittyen. Nämä mielessä olevat budjetit yhdistävät hyödyt ja kustannukset niin sanottuihin kansioihin, joihin liittyy myös tiettyjä tuntemuksia. Ihminen yhdistää henkisen tuskan taloudelliseen tappioon ja henkisen ilon taloudelliseen voittoon. Mentaalisen kirjanpidon avulla ihmiset pystyvät hallitsemaan paremmin omaa rahankäyttöään ja sitä, mihin he rahaa käyttävät. Ihmiset eivät toimi rationaalisesti toimiessaan näiden mielessä olevien budjettien mukaan, sillä he liittävätkin liikaa tunteita päätöksiinsä. (Nofsinger 2014, 59-60.)

Tätä on tutkittu esimerkiksi esittämällä koehenkilöille eri tilanteita ja maksuvaihtoehtoja. Tilanteet ovat seuraavat:

- 1) Kuvittele, että kuuden kuukauden päästä aiot ostaa pesukoneen ja kuivausrummun uuteen asuntoosi. Laitteet maksavat yhteensä 1 200 euroa. Sinulla on kaksi maksuvaihtoehtoa:
 - A) Kuusi 200 euron kuukausierää, jotka maksat ennen kuin laitteet saapuvat.
 - B) Kuusi 200 euron kuukausierää, jotka maksat, kun laitteet ovat saapuneet. (Nofsinger 2014, 60.)

- 2) Kuvittele, että suunnittelet viikon lomaa Karibialle kuuden kuukauden päähän. Lomamatka maksaa 1 200 euroa. Sinulla on kaksi maksuvaihtoehtoa:
 - A) Kuusi 200 euron kuukausierää, jotka maksat ennen matkaa.
 - B) Kuusi 200 euron kuukausierää, jotka maksat matkan jälkeen. (Nofsinger 2014, 61.)

Ensimmäisessä tilanteessa suurin osa vastaajista valitsi maksuvaihtoehdon B. Toisessa tilanteessa suurin osa taas valitsi maksuvaihtoehdon A. Tästä huomataan kuinka se, mistä hankinnasta on kyse, vaikuttaa siihen, valitaanko taloudellisesti paras vaihtoehto. Lomamatka halutaan maksaa etukäteen, jotta siitä voidaan nauttia kunnolla eikä matkan aikana tarvitse miettiä tulevia maksuja. Kodinkoneiden käyttö taas ei muutenkaan ole kovin nautinnollista, joten niiden kohdalla tarve maksaa etukäteen ei ole yhtä voimakas. (Nofsinger 2014, 60-61.)

Vastoin rahoituksen perinteisiä teorioita, ihmiset eivät toimi rationaalisesti tilanteissa, joissa tulisi ajatella nykyisiä sekä tulevia kustannuksia ja hyötyjä tehtäessä päätöksiä. Ihmiset perustavat päätöksensä liikaa menneeseen. Tämä merkitsee sitä, että kun johonkin on kerran sijoittanut rahaa tai aikaa, ei siitä haluta luopua. Tähän vaikuttavat kuitenkin sekä aika että suuruus. Esimerkiksi, jos perhe on saanut liput ilmaiseksi koripallo-otteluun, on heidän helpompi jättää menemättä, kuin jos he ovat itse ostaneet liput. Myös jos lippujen ostamisesta on kulunut huomattavasti aikaa, on heidän helpompi jättää menemättä peliin, kuin jos liput

on ostettu edellisenä päivänä. Ajan kuluessa henkisestä tilistä tai käytetyistä varoista luopuminen ilman siitä saatua hyötyä helpottuu. (Nofsinger 2014, 62-63.)

Mielen budjetit vaikuttavat myös sijoittajan käyttäytymiseen, sillä osakkeita ei haluta myydä häviöllä, sillä hintaa verrataan ostohintaan. Sijoittajilla onkin taipumuksena myydä voitolla olevat osakkeet ja pitää kiinni häviöllä olevista osakkeista, vaikka se ei olisi kaikkein järkevinä. Tätä kutsutaan dispositio-, eli luovutusvaikutukseksi. Voitolla olevien osakkeiden myynti on miellyttävää, mutta siitä saa maksaa, sillä voittojen realisointi lisää veroja. Daniel Kahneman, kognitiivisen psykologian tutkija (2012, 398) toteaa ihmisten odottavan suurempia tunnereaktioita toiminnan aiheuttamasta tuloksesta kuin silloin, kun tulos johtuu toimimattomuudesta. (Kahneman 2012, 395, 398; Thaler 2005, 52-53.)

2.2 Virheelliset arviot

Ihmisillä on taipumus uskoa, että he pystyvät vaikuttamaan myös tilanteisiin, joihin heillä ei oikeasti ole mahdollisuutta vaikuttaa. Tätä on tutkittu esimerkiksi tilanteella, jossa koehenkilöillä oli laite, jota painamalla he liikuttelivat palloa tietokoneruudulla. Tarkoituksena oli pitää pallo tietyllä puolella ruutua. Pallo liikkui myös satunnaisesti, eikä osalla koehenkilöistä ollut lainkaan mahdollisuutta liikuttaa palloa. Kuitenkin koehenkilöt uskoivat, että he olivat liikuttaneet palloa. Tämän taipumuksen takia sijoittavat arvioivat myös sijoituksensa väärin sekä näkevät trendejä tai uskovat voivansa ennustaa tulevia hintoja. Todellisuudessa osakkeiden hintojen muutokset ovat lähes satunnaisia, eikä niitä voi ennustaa menneisyyden perusteella. (Malkiel 2011, 228-229.)

Malkiel (2011, 229-230) kirjoittaa samankaltaisuuteen ja edustavuuteen pohjaamisesta. Ihmiset arvioivat todennäköisyyksiä liian suuriksi vain oman käsityksensä mukaan, eivätkä he ota huomioon yleistä todennäköisyyttä ja niin kutsuttua perustasoa. Kahneman (2011, 183) taas puhuu konjunktiiivisesta virhepäätelmästä. Hän on tutkinut asiaa esimerkiksi esittämällä koehenkilöille kuvauksen Linda-nimisestä naisesta, jonka perusteella he vastasivat naisesta esitettyihin väitteisiin. Tutkimuksen perusteella koehenkilöt arvioivat todennäköisemmäksi tilanteita, jotka todellisuudessa todennäköisyytlaskennan perusteella eivät olisi todennäköisempiä. Koehenkilöt valitsivat vaihtoehdon, jossa nainen kuului sekä A- että B-ryhmiin. Todellisuudessa on kuitenkin todennäköisempää, että hän kuuluu vain toiseen ryhmään. Malkielin (2011, 231) mukaan edustavuusheuristiikka, eli ihmisten taipumus yleistää jokin väite yksilöä tai tiettyä ryhmää koskevaksi faktaksi, onkin yksi syy ihmisten tekemiin virheisiin sijoitusmaailmassa. (Malkiel 2011, 229-231; Perusasiat - deduktio & induktio 2012.)

2.3 Liiallinen itseluottamus

On havaittu, että epävarmoissa olosuhteissa ihmisten arviointikyky poikkeaa rationaalisuudesta systemaattisilla tavoilla. Taipumus luottaa liiaksi omiin kykyihin ja uskomuksiin sekä liiallinen optimistisuus tulevaisuuden suhteen ovat tyypillisiä liiallisen itseluottamuksen vääristymiä. Esimerkiksi eräessä college-opiskelijoiden parissa tehdyssä testissä pyydettiin arvioimaan omaa ajotaitoa verrattuna muihin: 82 prosenttia opiskelijoista arvioi oman ajotaitonsa taitavammaksi kuin muiden opiskelijoiden. Tämä on tyypillinen itseluottamuksen vääristymä. Kahneman on väittänyt, että sijoittajien parissa alttius liialliselle itseluottamukselle on hyvin voimakasta. Sijoittajilla on lukuisia muita tutkimusryhmiä suurempi taipumus liioitella taitojaan ja kieltää sattuman mahdollisuus. Tietämyksen yliarviointi, riskien aliarviointi ja usko omaan kykyyn hallita tapahtumia, on hyvin voimakas. On todettu, että miehillä on yleensä raha-asioissa suurempi taipumus ylikuottamukseen kuin naisilla. (Malkiel 2011, 224-226.)

Liiallinen itseluottamus ilmenee osakemarkkinoilla monin eri tavoin. Nämä vääristymät näkyvät esimerkiksi siten, että useat yksityissijoittajat ovat liian vakuuttuneita taidoistaan päihittää markkinat. He arvuuttelevat enemmän kuin pitäisi ja käyvät liikaa kauppaa. Ihmisillä on taipumus pitää kaikkia onnistuneita lopputuloksia omien taitojensa seurauksena, kun taas huonojen lopputulosten ajatellaan johtuvan ulkoisista tapahtumista, joihin ei voi itse vaikuttaa. (Malkiel 2011, 227.)

Malkielin (2011, 227) mukaan useat behavioristit uskovat, että liiallinen luottamus omaan kykyyn yritysten tulevan kasvun ennustamisessa johtaa niin sanottujen kasvuosakkeiden tavanomaiseen arvostukseen. Suuret kasvuennusteet puolestaan nostavat kasvuosakkeiden arvostustasoja, mutta aina ennusteet eivät kuitenkaan toteudu. Esimerkiksi uuden vähittäismyymälän suosio yleisön parissa saattaa ajaa sijoittajat ennustamaan liiallisen korkeita kasvulukuja kyseiselle yhtiölle. (Malkiel 2011, 227.)

2.4 Tappiokammo

Kahnemanin ja Tverskyn prospektiteoria (2012, 321) kuvaa yksilön käyttäytymistä riskitilanteissa, joissa on mahdollisuus joko voittaa tai hävitä. Prospektiteoria haastaa perinteisen mallin, jonka mukaan yksilöt tekevät päätöksiä sen perusteella, millaisia vaikutuksia valinnoilla mahdollisesti on henkilön lopulliseen varallisuuteen. Teorian mukaan valintojen vaikuttimena ovat ne arvot, jotka liitetään voittoihin ja tappioihin. Tappioiden epämieluisuuden on todettu olevan paljon suurempi kuin voittojen mieluisuuden. Kahnemanin ja Tverskyn mukaan jopa 2,5-kertainen. Tappiokammo ohjaa monia sijoittajia tekemään kalliita virheitä. Myös tapa, jolla mahdolliset voitot ja tappiot esitetään, vaikuttaa lopulliseen päätökseen. Positiivisina

osoitetuissa tilanteissa ja samoissa negatiivisina osoitetuissa tilanteissa ihmisillä on usein vastakkaiset suhtautumiset riskinottoon. (Kahneman 2012, 321; Malkiel 2011, 235-236.)

Niin kuin edellä todettiin, voitto ilahduttaa, mutta tappio harmittaa sitäkin enemmän. 15 prosentin kurssilasku kirpaisee hyvinkin paljon, mutta yhtä suuri kurssinnousu tuntuu luonnolliselta ja melkein itsestäänselvyydeltä; niinhän tässä pitikin käydä. Tappioita halutaan karttaa, koska ne tuntuvat pahalta. Sijoitusmaailmassa tämän tyyppinen käyttäytyminen näkyy usealla eri tavalla. Tappioiden välttämiseksi ollaan jopa valmiita ottamaan uusia riskejä sen sijaan, että tappiot realisoitaisiin ajoissa. (Marttila 2001, 27.)

Malkiel (2011, 237) kuvaa tappiokammoisuuden ilmenemistä sijoitusmaailmassa voimakkaana taipumuksena myydä voitolla olevat osakkeet ja tappiollisista osakkeista kiinnipitämisenä. Osakkeen, jonka kurssi on noussut, myyminen tarjoaa sijoittajalle mahdollisuuden voittojen realisoimiseen ja itsetunnon kohottamiseen. Jos sijoittajat myisivät tappiolla olevia osakkeita, he realisoivat tappiot ja niistä aiheutuvan pettymyksen. (Malkiel 2011, 237.) Ei ole kuitenkaan syytä luottaa ajatukseen siitä, että tappiot eivät ole todellisia niin kauan kuin osakkeita ei ole myyty (Marttila 2001, 27).

Kuten aiemmin todettiin, tappioiden epämieluisuus on paljon suurempi kuin voittojen mieluisuus, mistä johtuen sijoittajat ottavat enemmän riskejä välttääkseen tappioita kuin saavuttaakseen voittoja. Tämä selittää sen, että vaikka osakkeiden arvo laskee, eivät ihmiset ole kuitenkaan valmiita myymään näitä osakkeita. Välillä voi olla viisasta olla myymättä laskenutta osaketta. Usein kuitenkin ihmiset välttävät näiden osakkeiden myymistä vain siksi, että tällöin he myöntäisivät tehneensä virhearvioinnin osakkeen suhteen. Malkielin (2011, 248) mukaan sijoittajan jättäessä myymättä tappiolliset osakkeensa, se merkitsee samaa kuin päätös hankkia kyseisiä osakkeita kyseisen hetken kurssin mukaiseen hintaan. Sijoittajan tuleekin oppia myymään osakkeet tappiolla eikä voitolla. Jotta tämä onnistuu, tulee meidän oppia myöntämään virheemme. (Malkiel 2011, 248.)

Tutkimusten mukaan sijoittajat käyvät kauppaa enemmän kuin heidän kannaltaan olisi taloudellisesti järkevää. Useat sijoittajat siirtyvät osakkeesta tai rahastosta toiseen, mutta kyseinen toiminta on loppupeleissä kannattamatonta, sillä tällöin joutuu maksamaan paljon välityspalkkioita ja veroja. Esimerkiksi lyhyen aikavälin voitot verotetaan normaalin tuloveroprosentin mukaan. Sijoittaja, joka noudattaa osta ja pidä - taktiikkaa, siirtää voitosta syntyvän veronmaksun tulevaisuuteen tai parhaimmassa tapauksessa välttää verot kokonaan, jos voitot jaetaan vasta hänen kuolinpesästään. ”Lähes laiskuutta muistuttava horros on paras sijoitustyyli. Oikea sijoitushorisontti pörssissä on ikuisesti.” (Malkiel 2011, 247.)

2.5 Laumasieluisuus

Vaikka yleisesti tutkimukset ovat osoittaneet, että ryhmissä tehdään parempia päätöksiä kuin yksittäiset ihmiset tekevät, Malkiel (2011, 232) puhuu ryhmäajattelun olemassaolosta. Tämä tarkoittaa sitä, että joissain tilanteissa ryhmä ihmisiä saa toisensa ajattelemaan virheellistä asiaa oikeana. Tätä on tutkittu esimerkiksi Solomon Aschin toteuttamalla laboratoriokokeella, jossa koehenkilöiltä kysyttiin helppoja kysymyksiä ryhmässä. Joissakin ryhmissä kuusi seitsemästä osanottajasta oli tutkimuksen toteuttajan palkkaamia, ja he vastasivat tarkoituksella väärin kysymykseen. Kokeessa huomattiin, että näissä tilanteissa myös seitsemäs osanottaja, eli koehenkilö, vastasi tähän kysymykseen samalla tavalla kuin muut ryhmässä, vaikka vastaus oli ilmiselvästi väärä. (Malkiel 2011, 232-233.)

Malkiel (2011, 200) kertoo Hongin, Kubikin ja Steinin tekemästä tutkimuksesta, jossa he ovat tutkineet laumasieluisuutta ja sijoitusrahastojen hoitajia. Tutkimuksessaan he huomasivat, että samalla alueella olevilla rahastojen hoitajilla oli hyvin samankaltaisia sijoitussalkkuja. Malkiel (2011, 235) toteaaakin, että sijoittajalle yksi tärkeimmistä käyttäytymistieteellisen rahoitusteorian anneista onkin ymmärtää välttää laumasieluisuutta. (Malkiel 2011, 200, 234-235.)

Hyvä esimerkki laumakäyttäytymisestä sijoitusmaailmassa on myös internet-osakkeiden jatkuva nousu 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa. Tällöin oli vaikea välttää hurmioon mukaan lähtemistä, kun lähipiirissä kerskuttiin suurilla pörssivoitoilla. Useat tutkimukset paljastavat ystävien ja sukulaisten voimakkaan vaikutuksen sijoituspäätöksiin. Tutkimuksissa on havaittu, että sosiaalisesti aktiiviset perheet, jotka olivat esimerkiksi tekemisissä naapureiden kanssa, sijoittivat huomattavasti todennäköisemmin pörssiin kuin sosiaalisesti passiiviset perheet. Tutkimuksessa ei otettu huomioon muita tekijöitä, kuten varallisuutta ja koulutusta. (Malkiel 2011, 244-245.)

Sijoituskohde, josta on tullut yleinen puheenaihe, on todennäköisesti erityisen vaarallinen. Tämä on pitänyt useamman kerran historiassa paikkansa, kuten juuri internet-osakkeiden kohdalla. Malkiel (2011, 245) toteaaakin yhden jakson kuumimpien osakkeiden ja rahastojen olevan yleensä seuraavan jakson kehnoimpia. Sama laumakäyttäytyminen johtaa siihen, että monet kyseisiin osakkeisiin sijoittaneista heittävät pyyhkeen kehään pessimismin ollessa pahimmillaan. Lisäksi tiedotusvälineiden liioittelu kurssien suhteen kannustaa osto- ja myyntipäätösten tekemiseen. Malkielin (2011, 245) mukaan huono ajoitus osakemarkkinoilla johtaa matalampaan tuottoon, kun järkevämpää olisi ostaa ja pitää pörssi-indeksirahastoa. Ihmisillä on taipumus sijoittaa rahansa pörssin ollessa huipussaan ja vetää rahansa pois sen ollessa pohjalukemissa. (Malkiel 2011, 245.) Lisäksi Malkiel (2011, 250) kehottaa olemaan epäluuloinen tarjottavien menetelmien suhteen. Vaikka tarjolla voi olla menetelmiä, joiden avulla olisi

mahdollista hetkellisesti saada parempia voittoja, nämä menetelmät kuitenkin kumoavat itsensä ajan kuluessa. (Malkiel 2011, 249-250.)

3 Liiallinen itseluottamus

Useimmat ihmisistä pitävät maailmaa hyvántahtoisempana, omia piirteitään parempina ja omaksuttuja tavoitteita saavutettavampina, kuin todennäköisesti on mahdollista. Taipumus liioitella kykymme ennustaa tulevaisuuden tapahtumat kasvattaa liiallista optimismia, ja markkinoilla omaan ylivertauuteensa uskomisella on merkittäviä seurauksia. Keskittyessämme liikaa siihen, mitä tiedämme, jätämme huomioimatta sen, mitä emme tiedä, jolloin luotamme liikaa uskomuksiimme. Liiallisen itseluottamuksen omaavat sijoittajat ottavat omat henkilökohtaiset tiedot ja ajatukset liittyen sijoituskohteeseen paremmin huomioon kuin yleisesti kaikkien tiedossa olevan informaation. (Kahneman 2012, 294-297, 299; Thaler 2005, 462.)

On todettu, ettei mikään ongelma arvostelukyvyyssä tai päätöksenteossa ole yhtä vallitseva ja yhtä katastrofaalinen kuin liiallinen itseluottamus. Jotkut jopa ajattelevat liiallisen optimistisuuden talousennusteissa, olleen osasy syy globaalin finanssikriisin syntyyn. Sijoitusmaailmassa on tärkeä tiedostaa liiallisen itseluottamuksen olemassaolo. Oikeanlaista itseluottamusta kuitenkin tarvitaan, jotta pystytään vastaamaan asiakkaiden kysymyksiin esimerkiksi oletetusta tuotosta. Sijoitusneuvojien pitäisi kuitenkin myös pystyä auttamaan asiakkaitaan välttämään liiallista itseluottamusta. (Kaustia & Perttula 2012, 47, 58; Chu, Im, Jang 2012, 97.)

Yhdysvaltalaisen käyttäytymisperusteisen rahoituksen ja taloustieteen professorin Richard Thalerin (2005, 53) mukaan liiallinen itseluottamus on yksi selitys liialliseen kaupankäyntiin ja sijoittajien taipumukseen käydä kauppaa usein. Ihmiset painottavat liikaa tietoa, joka ei vielä perustele toimimaan. Tämä tarkoittaisi siis, että liian itseluottavaiset ihmiset käyvät enemmän kauppaa ja myyvät osakkeitaan useammin, mikä taas tarkoittaa, että he joutuvat maksamaan enemmän maksuja ja täten myös tienaa vähemmän. (Thaler 2005, 53.)

3.1 Persoonallisuus ja liiallinen itseluottamus

Sana persoonallisuus on vaikeasti määriteltävä sana. Se näyttää sisältävän merkityksen siitä, mikä tekee meistä erilaisen suhteessa muihin, ja täten erityisen. Persoonallisuus ja käyttäytyminen ovat puolestaan linkittyneitä toisiinsa. Kun ymmärtää yksilön persoonaa, auttaa se mahdollisesti selittämään ihmisten käyttäytymistä ylipäätään. Huolimatta siitä, että ihmiset ovat erilaisia, heissä on kuitenkin samoja ominaisuuksia tai piirteitä, kuten liiallinen itseluottamus. (Durand, Newby, Tant, Trepongkaruna 2013, 106.)

Australiaisten laskentatoimen ja rahoituksen professoreiden Robert Durandin, Rick Newbyn, Kevin Tantin ja Sirimon Trepongkarunan mukaan persoonallisuutta voi pitää sijoittajan käyttäytymisen alkulähteenä. Heidän tekemässään tutkimuksessa on selvitetty persoonallisuuden suhdetta liialliseen itseluottamukseen ja ylireagointiin, esimerkiksi huonojen uutisten osalta. Nämä tutkimukset varmistavat, että persoonallisuus on kytköksissä liialliseen itseluottamukseen, sekä ylireagointiin sijoitusmaailmassa. Persoonallisuus liittyy täten sijoituspäätöksiin ja niiden lopputuloksiin. On todettu, että sijoittajat, joilla on tiettyjä luonteenpiirteitä, ovat marginaalihintojen asettajia sijoitusmarkkinoilla. Tärkeinä luonteenpiirteitä käyttäytymisperusteisessa rahoituksessa voidaan pitää taipumusta riskienottoon, ulospäinsuuntautuneisuutta, negatiivisia tunteita, maskuliinisuutta, feminiinisyttä, innovatiivisuutta, varovaisuutta päätöksenteossa ja kykyä tehdä kompromisseja. Sijoittajat, joilla on vaikeuksia tehdä päätöksiä, jotka voivat johtaa joko voittoihin tai tappioihin, ylireagoivat todennäköisemmin huonoihin uutisiin. (Durand ym. 2013, 107, 119, 124-125.)

3.2 Liiallinen itseluottamus yritysmaailmassa

Taloustieteilijät Ulrike Malmendier ja Geoffrey Tate (2005, 655) ovat todenneet, että erittäin optimistiset johtajat ottavat enemmän riskejä. Tutkimuksen kohteena olevat johtajat ottivat yritykselle todennäköisemmin velkaa ja maksoivat liikaa yrityskaupoista, kuin keräsivät rahaa osakeanneilla. Yrityksen osakekurssi kärsi yritysfuusioissa enemmän, jos toimitusjohtaja oli liian optimistinen tutkijoiden luoman asteikon mukaan. Kahneman (2012, 297) toteaaakin pörssin tunnistavan liian itsevarmat toimitusjohtajat. (Kahneman 2012, 294-297.)

Liiallinen itseluottamus ilmenee yhdysvaltalaisessa Duke University-yliopistossa työskentelevien professoreiden tutkimuksessa, jossa suurten yritysten talousjohtajat arvioivat Standard & Poors - indeksin tuottoja vuoden ajan. Yliopiston professorit keräsivät 11 600 ennustetta ja arvioivat niiden tarkkuutta. Tutkimuksessa selvisi, että suurten yritysten talousjohtajat arvioivat todella pieleen pörssin lyhyen aikavälin tulevaisuuden. Heidän arvioidessaan kurssien laskevan oli todennäköisempää, että kurssit nousivat. Tutkimuksessa todettiin talousjohtajien olevan liian itsevarmoja markkinoita koskevasta ennustamiskyvystään. Seuraukset voivat olla kalliit organisaatioiden uskoessa liian itsevarmoja asiantuntijoita. Toisaalta optimismi auttaa vastoinikäymisissä. (Kahneman 2012, 301-302, 304.)

3.3 Illuusio kontrollista

Ihmisillä on usein illuusio kontrollista. He uskovat voivansa vaikuttaa tilanteisiin tai lopputulemiin, joihin heillä ei ole oikeasti minkäänlaista vaikutusta. Hallinnan tunnetta lisäävät vallinnan vapaus, aktiivinen osallistuminen päätöksentekoon tai toimintaan, tiedon määrä, lopputulos, aiempi menestyminen sekä se, kuinka tuttua kyseinen toiminta on. Kun ihminen saa

vapauden valita tai tehdä päätöksen, hän tuntee, että on itse kontrolloija, vaikka valinnalla ei olisi minkäänlaista vaikutusta lopputulokseen. Hyvä esimerkki tästä on lottonumeroiden vapaa valinta. Mitä enemmän tietoa asiasta on ja mitä tutumpi asia on kyseessä, sitä suurempi on myös kontrollin tunne. Lopputulos taas vaikuttaa kontrollin tunteeseen siten, että aikainen hyvä lopputulos luo suuremman kontrollin tunteen kuin huono lopputulos. (Nofsinger 2014, 19-20.)

Aiempi menestyminen luo myös illuusion siitä, että on itse taidoillaan vaikuttanut lopputulokseen. Tämä lisää liiallista itseluottamusta. Jos lopputulos on positiivinen, yhdistetään siihen taidot ja kyvyt, mutta jos lopputulos on negatiivinen, yhdistetään se vain huonoon onneen. Mitä enemmän ihminen kokee onnistumisia, sitä vahvemmin hän myös yhdistää nämä onnistumiset omiin taitoihin ja kykyihin, vaikka todellisuudessa mukana olisi myös onnea. Kun sijoittaja saa myynti- tai ostotapahtuman jälkeen tietoja, jotka vahvistavat hänen tekemäänsä päätöstä, hänen itseluottamuksensa kasvaa. Markkinoiden noustessa liiallisen itseluottamuksen omaavat ihmiset sijoittavatkin helpommin, koska he yhdistävät omat taitonsa nousseisiin sijoituskohteisiin. (Nofsinger 2014, 19-20; Thaler 2005, 463.)

3.4 Tietämyksen ja taidon yliarviointi

Voidaan pitää itsestänselvyytenä, että onnistumiset lisäävät itseluottamusta. Ostetun osakkeen kurssinousu tuottaa mielihyvää ja kasvattaa itseluottamusta sijoittajana. Lisäksi voittojen realisoimisen jälkeisen riskinottohalukkuuden on todettu olevan suurempi kuin tappion hetkellä. Liiallinen itseluottamus korostuu poikkeuksetta inhimillisessä käyttäytymisessä, oli kyse sitten vaikkapa urheiluosuudesta tai juuri sijoittamisesta. Itseluottamusta voi testata eri keinoin. Eräs sijoituskirjallisuudessa käytetyistä tavoista on yleistietoon liittyvä kysymys-sarja. Tarkoitus on vastata esitettyihin kysymyksiin niin, että vastaus olisi 90 prosentin todennäköisyydellä oikea. Vastauksessa pitää olla sekä ylä- että alarajat, mutta haarukka ei saa olla kuitenkaan liian laava, eikä liian kapea. (Marttila 2001, 34.)

Kahnemanin (2012, 232) mukaan tietyt tapahtumat houkuttelevat liioittelemaan taidon merkitystä ja aliarvioimaan onnen vaikutusta lopputulemaan. Näyttää siltä, että pörssi rakentuu suurelta osin taitoharhalle, sillä mikä saa toiset ihmiset ostamaan, saa toiset myymään. Arvokkuuksena on, mitä sellaista myyjät olettavat tietävänsä, jota ostajat eivät tiedä. On normaalia, että päivän aikana 100 miljoonaa saman yrityksen osaketta vaihtaa omistajaansa. Suurimmalla osalla ostajista ja myyjistä on sama informaatio käytössään, joten osakkeita vaihdetaan ennen kaikkea eriävän mielipiteen vuoksi: ostajat ajattelevat hinnan olevan alhainen ja oletettavasti sen nousevan, myyjät puolestaan hinnan olevan liian korkea ja oletettavasti sen laskevan. Useimmille heistä uskomus tietämykseen markkinoita enemmän on harha. Osake-

kaupassa kukaan ei voi olettaa voittavansa tai häviävänsä, jos kaikki markkinoiden omaisuus olisi hinnoiteltu oikein. (Kahneman 2012, 232-233, 246.)

3.5 Informaation vaikutus ja tunteet

Uusi tieto, toimintatavat ja tekniikka lisäävät sijoittajan itseluottamusta. Loogisesti ajateltuna työvälaineiden parantuessa tuloksenkin pitäisi parantua. Internetin myötä sijoittajien on mahdollista päästä entistä helpommin mukaan nopeatempoiseen markkinarytmiin. Pörssiuiiset, analyysit, reaaliaikaiset kurssit, salkunhallintatyökalut ja muut apuvälaineet antavat kavalan tunteen tilanteen hallinnasta. Tällöin itseluottamus kasvaa, ja vauhti saattaa sokaista kokenuttakin sijoittajaa. Esimerkiksi salkunhoitajan liian suuri ego voi tulla sijoittajalle kalliiksi. (Marttila 2001, 37-38.)

Liika markkinainformaatio on pahasta, sillä esimerkiksi aktiivisessa osakekaupassa informaation tulkinta voi jäädä hyvinkin hätäiseksi. Voittoja myydään liian nopeasti, tappioita haudotaan liian pitkään. Osavuositulosten julkistamisen yhteydessä ilmenee mielenkiintoinen seikka. Sijoittajan liiallista itseluottamusta sekä tappion ja katumuksen välttämishalua kuvaa se, kuinka tulosjulkistajan osaketta omistaessa katsausta tulkitaan niin positiivisesti kuin mahdollista. Huolimatta siitä, että markkinareaktio olisi alaspäin, sijoittaja on taipuvainen löytämään luvuista jotakin positiivista, jotta hän pystyy vakuuttamaan itselleen markkinoiden olevan tällä kertaa väärässä. Usko omiin tulkitsemiskykyihin voi johtaa osakkeen pitämiseen salussa ja myöhemmin suurempiin tappioihin. (Marttila 2001, 39.)

Tunne oman päätöksen järkevyydestä on sitä suurempi, mitä paremmin sen pystyy perustelemaan. Ihmisillä on taipumus tulkita olemassa olevaa tietoa siten, että se tukee aikaisemmin tehtyjä valintoja. Tämä voi vääristää rationaalista ajattelua. Myös tietty osakekurssi voi kahlita ajattelua, otetaan esimerkiksi vaikkapa Nokian osakekurssi. Oletetaan, että olet ostanut Nokiaa 30 eurolla. Moni saattaa lukita ajattelunsa 20-30 euron hintatasolle, ja kun osake laskee 15 euroon, se näyttää todella edulliselta verrattuna aiempaan 30 euroon per osake. Vertailukohta, eli benchmark on tällöin asetettu liian korkealle. Pelkästään sen ymmärtäminen, kuinka paljon tunteilla on merkitystä sijoittamisessa, voi johtaa parempiin sijoituspäätöksiin. (Marttila 2001, 15, 17-19.)

3.6 Riskien aliarviointi

Liiallisen itseluottamuksen omaavat sijoittajat aliarvioivat riskejä, vaikka oletuksena on, että rationaaliset sijoittajat yrittävät maksimoida voiton samalla kuitenkin minimoiden riskin määrän. Nofsinger (2014, 16) toteaa, että liiallisen itseluottamuksen omaavat sijoittajat omistavat portfolioita, joiden riski on normaalia korkeampi. Tähän on kaksi syytä. Ensimmäinen itse-

luottavaiset sijoittavat ostavat osakkeita, joiden riski on korkeampi, ja toiseksi heidän portfolionsa osakkeet eivät ole kovin vaihtelevia. Muun muassa Barber ja Odean ovat tutkineet riskinottoa useilla testeillä ja todenneet, että liiallisen itseluottamuksen omaavat sijoittajat ottavat enemmän riskejä, vaikka he näkevät omat sijoituksensa vähemmän riskillisinä, kuin mitä ne todellisuudessa ovat. (Nofsinger 2014, 16-17.)

4 Riskinotto kannattaa

Suurimmalle osalle sijoittajista riski on yhtä kuin uhka menettää rahaa. Usein ajatellaan riskin olevan jotain pahaa, ja sen tuottavan tappiota. Riskin merkityksellä on kuitenkin toinenkin puoli, nimittäin se on myös tuottojen lähde. Ilman riskiä ei ole tuottoja, ja kaikissa tuottavissa sijoituksissa piilee myös riski. Jos sijoitus ei sisällä riskiä, se ei ole sijoitus. Fakta on se, että riski kuuluu sijoittamiseen. Mielenkiintoista on, että riski on alun perin ollut positiivinen asia, sillä sana juontaa juurensa arabian sanasta *rizk*, joka merkitsee omaisuutta. Useimmiten tuottavimmat sijoitukset tuottavat, koska ne sisältävät suuren riskin. Tuttu nyrkkisääntö onkin, että mitä enemmän ottaa riskiä, sitä enemmän sijoitus voi tuottaa. Koska kukaan ei pysty ennustamaan tulevaisuutta, riski on odotettuihin tuottoihin liittyvää epävarmuutta. Riskin välttely on suoraan sidoksissa tuottojen välttelyyn ja olennainen syy heikkoihin tuottoihin. (Erola 2012, 138-139.)

Riski on siis myös hyvä asia sopivissa määrin, sillä tuotot ovat palkinto riskinotosta. Tehdessä erittäin turvallisia ja mielenrauhan kannalta helppoja sijoituksia ne eivät tuota loppupeleissä kovinkaan hyvin. Sijoittajan pelätessä riskiä sijoitusajan on oltava hyvin pitkä, tai tämän on sijoitettava hyvin varovasti paljon saadakseen kunnollisen tuoton. Riski, tuotto ja aika ovat kietoutuneita toisiinsa. Aika vähentää riskiä, sillä tuotot kumuloituvat. Erolan (2012, 139) mukaan mitä pidempään omistaa riskipitoisen sijoituksen, sitä todennäköisemmin riskinotto palkitaan. Pitkäkään sijoitusaika ei kuitenkaan poista riskiä. Eikä asiaa auta sekään, ettei salkkua ole hajautettu. Sijoittajat pyrkivät yleensä välttämään kahta merkittävää riskitekijää, sijoittamista pieniin tai vaikeuksissa oleviin yrityksiin. (Erola 2012, 139, 144.)

Kukaan sijoittajista ei tiedä talouden, inflaation tai markkinoiden suuntaa, eikä korkojen ja valuuttojen liikkeitä. Epätietoisuutta joutuu lisäksi kestämään yritysten, osakkeiden tai rahastojen menestymisen suhteen. On myös mahdotonta tietää muiden sijoittajien aikeita. Totuus on kuitenkin se, ettei mihinkään edellä mainituista tekijöistä voi vaikuttaa, joten sijoittajan on turha murehtia asioita, joihin on mahdotonta vaikuttaa. Sijoittaja pystyy kuitenkin vaikuttamaan sijoitustensa kuluihin, salkun hajautukseen ja allokaatioon, eli sijoitusvarallisuuden jakamiseen eri omaisuuslajeihin. (Erola 2012, 145; Laiska Sijoittaja 2013.)

Malkielin (2011, 187) mukaan riski on hankala käsite, sillä sen tarkasta määritelmästä on vaikea päästä yhteisymmärrykseen. Sijoittamisen riski piilee siinä, etteivät odotetut tuotot toteudukaan. Tarkalleen ottaen siinä, että osakkeet saattavat laskea. Vähäriskinen tai riskitön osake määritellään usein sellaiseksi, jonka tuotot muuttuvat vähäisesti, jos ollenkaan keskimääräisestä tuotosta. Osake, jonka tuotot puolestaan vaihtelevat huomattavasti vuodesta toiseen ja on tunnusomaisesti tappiollinen joinakin vuosina, täyttää korkeariskinen osakkeen määritelmän. Ihmiset suhtautuvat riskiin eri tavoin. Rahoitusteoriassa näistä ihmisistä puhutaan riskiä karttavina ja riskiä rakastavina henkilöinä. Huolimatta määritelmästä, on hyvä pitää mielessä, että varma tappio on hölmöyttä, ei riskiä. (Malkiel 2011, 187; Puttonen 2009, 53.)

Riskin määritelmään kuuluu sattumanvaraisuus, muttei aina ennalta-arvaamattomuus. Riskinoton ja todennäköisyyden välillä on yhteys, sillä arkipäiväisessä kielessä riskiin liittyy aina jokin toteutumisen todennäköisyys. Rahaan liittyvät riskit voidaan jakaa maksuvalmiusriskiin, luottoriskiin ja hintariskiin. Hintariski on sidoksissa markkinoilla hinnoiteltaviin tuotteisiin, kuten osakkeisiin. Tyypillinen hintariski onkin sijoitusriski. Myös valuuttariski on osa hintariskiä, eikä useimmissa tapauksissa ole kannattavaa ottaa valuuttakurssiriskiä. Lisääntynyt riski merkitsee mahdollisuutta suurempiin tappioihin, mutta myös mahdollisuutta suurempiin tuottoihin. (Anderson 2000, 23-24, 65)

5 Suhtautuminen rahaan

Raha on kanavoitava tuottoisaan käyttöön varallisuuden lisäämiseksi. Kun ajatellaan rahaa, siihen liittyviä riskejä ja sen menettämistä, voidaan olettaa, ettei monikaan meistä antaisi rahojaan satunnaiselle ohikävelijälle. Moni meistä kuitenkin menettää säästönsä sijoittaessaan rahaa ymmärtämättä siihen liittyviä riskejä. Raha merkitsee eri ihmisille usein eri asioita, mutta yleisesti ottaen tehokkaalta vaihdannanvälineeltä vaaditaan useita tärkeitä ominaisuuksia. Näitä ovat suuren ihmisjoukon hyväksyntä yleisenä maksuvälineenä, helppokäyttöisyys, arvonsäilyminen, helposti tunnistettavuus ja valmistuksen valvonta. (Anderson 2000, 9, 14, 48.)

Monikaan meistä ei laadi taloussuunnitelmaa, ja useimmat tasapainottavat tulonsa ja menonsa tarkistamalla tilinsä saldoa ennen palkkapäivää. Ihmiset pyrkivät tällä tavoin selvittämään, paljonko voimme käyttää tarpeellisiin menoihin ennen seuraavaa palkkaa. Budjetin eli taloussuunnitelman merkitys on kuitenkin tärkeä, sillä sen avulla voi löytää säästökohteita. Yleisesti ottaen suurimmista summista löytyy eniten säästämisen varaa. On kuitenkin tärkeää muistaa, että elinkustannukset vaihtelevat yksilöittäin. (Anderson 2000, 71-72.)

Mitä tulee rahan lainaamiseen, ihmiset lainaavat sitä pääasiassa kolmesta eri syystä: ostaakseen tai korjataakseen oman asuntonsa, ostaakseen kulutustavaroita ja - palveluita tai rahoittaakseen opintonsa. Lainanotto sijoittamistarkoituksessa ei ole kuitenkaan hyvä ajatus siihen liittyvistä riskeistä johtuen. Se on ainoastaan järkevää silloin, kun tietää varmasti tuoton ylitävän lainan kustannukset. Sijoituksen tuotosta ei ole varmuutta sijoittaessaan esimerkiksi osakemarkkinoille. On hyvä muistaa myös, että kaikilla lainoilla on hintansa. (Anderson 2000, 139-140.)

Eri tekijöiden vaikutus suhtautumisessa rahaan

Nykypäivänä rahaan suhtautuminen on myös muutakin kuin pelkkiä numeroita, sillä raha konkreettisesti tulee jostakin. Raha on joltain saatua, ja se on tätä kautta muutakin kuin pelkkä vaihdon väline. Yhdysvaltalaisen sosiologin Viviana Zelizerin (1997, 19-22) mukaan ihmisillä on käytössään kahdentyyppistä rahaa. Rahaa, joka kulutetaan arkisiin menoihin ja rahaa, joka laitetaan säästöön esimerkiksi asuntoa varten. Rahan merkitykseen vaikuttaa rahan alkuperäinen lähde. Suhtautuminen on todennäköisesti erilaista riippuen siitä, mistä raha on saatu, esimerkiksi lahjaksi, palkkatyöstä tai sosiaalihuollosta. (Zelizer 1997, 19-22.)

Suhtautuminen rahaan vaihtelee siis yksilöittäin, mutta lisäksi muun muassa sukupuolen, iän, maantieteellisen sijainnin ja varallisuuden mukaan. Etenkin sukupuolten välisiä eroja on korostettu aikaisemmissa tutkimuksissa. Leila Simosen (2008) ”Naiset ja raha - Matkalla arjen vaurauteen” - kirjassa keskitytään naisten suhtautumiseen rahaan, ja sen tarkoitus on kannustaa naisia ajattelemaan rahasta myönteisesti ja tekemään päätöksiä itsenäisesti (Simonen 2008).

Kuluttajatutkimuskeskuksen kautta toteutettujen tutkimusten mukaan naiset suhtautuvat talouteen negatiivisemmin kuin miehet, eikä omasta taloudellisesta tilanteesta puhuta avoimesti ja rehellisesti edes puolison kanssa. Yleisesti ottaen rahasta puhuminen on suomalaisille vaikeaa. Lainoista, palkasta tai muista raha-asioista puhuminen niin ulkopuolisten kuin kumpunkin kanssa mielletään usein vaikeaksi. Rahaan suhtautuminen vaihtelee eri tekijöiden, kuten ajan, paikan ja kulttuurin mukaan. Siihen, miten suomalaiset suhtautuvat rahaan, löytyy oma selitys kulttuurista ja historiasta. Myös suhtautuminen velkaan ja lainoihin vaihtelee huomattavasti sekä yksilöiden että kulttuureiden välillä. (Juusola 2014; Familiaclub 2015.)

Naisten rahankäyttö on myös tunnevaltaisempaa ja miesten suhtautuminen rahaan suoravii-
vaisempaa. Huolimatta siitä, että miehet ja naiset ottavat luottoja ja sijoittavat suunnilleen yhtä paljon, tavoissa käsitellä rahaa löytyy sukupuolten välisiä eroja. Naiset kuluttavat enemmän arkipäiväisiin asioihin, kuten ruokaan, miehet puolestaan suurempiin hankintoihin, kuten elektroniikkaan. Naisten tietämys talousasioissa on myös tutkimuksen mukaan heikom-

paa, ja miehet puhuvat raha-asioistaan herkemmin toisille miehille. Suomalaisnaisille oma raha on kuitenkin merkittävä itsenäisyyden sekä tasa-arvon mittari. (Juusola 2014; Familiac-lub 2015.)

lällä on luonnollisesti merkitystä suhtautumisessa rahaan. Lapset suhtautuvat rahaan eri tavalla kuin aikuiset ja sukupuolten välinen ero korostuu jo varhaisiässä. Suomen Rahapaja Oy:n vuonna 2010 tekemän tutkimuksen mukaan työt suhtautuvat käytännönläheisemmin rahaan kuin pojat, jotka näkevät rahan ennemminkin välineenä rikastua. (Mynewsdesk 2010.) Maantieteellinen sijainti vaikuttaa myös suhtautumisessa rahaan. Vuonna 2011 tehdystä pohjoismaisesta kyselystä selviää, että suomalaisten suhtautumisessa rahaan on alueellisia eroja. Esimerkiksi Lapissa uskotaan kaksi kertaa useammin, että säästämisellä rikastuu (MTV3 2011).

Varallisuudella on myös luonnollisesti merkitystä siihen, millä tavoin rahaan suhtautuu. Suuren omaisuuden omin avuin saaneet ihmiset ovat yleensä keskivertokansalaista myönteisempiä suhtautumisessaan rahaan ja rahan tekemiseen. Rikastuneet ihmiset uskovat ideoihinsa ja tietävät, että toteuttamiskelpoiselle idealle löytyy aina rahoittaja. Keskivertokansalaiset ovat yleensä hyvin konservatiivisia rahankäyttäjiä, sillä rahan menettämisen pelko on suhteellisen suuri. Rikkaat ihmiset puolestaan laittavat rahan tekemään työn puolestaan ja ymmärtävät, ettei ilman riskiä voi saada tuottoakaan, ja jokainen sijoittaja häviää joskus rahaa. Rikkaiden suhtautuminen työhön eroaa myös keskivertokansalaisesta. Keskivertokansalainen tekee yleensä työtä, jota juuri ja juuri sietää. Rikkaat puolestaan tietävät, että työ vaatii intohimoa, ja intohimo on rikastumisen todellinen salaisuus. (Kauppalehti 2015.)

Omistusvaikutus ja kuluttajakäyttäytyminen

Kahneman (2012, 332) puhuu omistusvaikutuksesta, joka merkitsee sitä, että jo omistamansa asiat arvotetaan korkeammalle kuin sama asia uutena hankintana. Esimerkiksi olet valmis ostamaan lipun konserttiin enintään 50 eurolla, mutta alin myyntihinta, jolla suostut jo omistamasi lipun myymään, on 300 euroa. Tavaroille tulee tunnevaikutus, niistä luopumisen tuska on suurempi kuin hankinnasta saatu ilo. Omistusvaikutus liittyy prospektiteoriaan, josta puhuttiin tarkemmin opinnäytetyön kappaleessa 2.4. (Kahneman 2012, 332-342.)

Kahneman (2012, 342) myös mainitsee, että köyhät ovat yksi ryhmä, jolle tätä omistusvaikutusta ei ennusteta. Köyhät elävät koko ajan ikään kuin tappiolla ja he ovat prospektiteorian mukaan jatkuvasti viitepisteensä alapuolella. Kustannuksia pidetään tappioina, ja saatujen rahojen vain ajatellaan hetkellisesti pienentävän tappioita. Kun he ostavat jotain, on siihen käytetty raha pois jostain toisesta mahdollisesta hankinnasta. Kuitenkin jotkut ihmiset, jotka ovat hyväosaisia, saattavat suhtautua rahan ja sen käyttöön ahdistuneesti. (Kahneman 2012, 342.)

Marin ja Morich (2011, 484) määrittelevät artikkelissaan ”Unconscious mental processes in consumer choice: Toward a new model of consumer behavior” kuluttajakäyttäytymisen käyttäytymiseksi, jossa kuluttajat etsivät, arvioivat, ostavat, käyttävät ja hävittävät asioita tai palveluja, joita he uskovat tarvitsevänsä. He myös mainitsevat, että vaikka kulutuskäyttäytymisen oletetaan olevan rationaalista, useat testit esittävät tämän olettamuksen vääräksi. Kulutuskäyttäytyminen lähtee kuitenkin tarpeesta ja mielihyvän tavoittelusta. (Marin & Morich 2011, 484-486.)

Opinnäytetyössä on käsitelty liiallista itseluottamusta ja suhtautumista riskiin sekä rahan menettämiseen. Nämä kaikki kulkevat käsi kädessä, ja useat tutkijat ovatkin todenneet, että liiallisen itseluottamuksen omaavat ihmiset ovat kovempia ottamaan riskiä. Tämä luo myös suuremman riskin rahan menettämislle.

6 Opiskelijoiden suhtautuminen rahaan ja sen testaaminen

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää opiskelijoiden suhtautumista rahaan riskin ja liiallisen itseluottamuksen kautta. Liiallinen itseluottamus voidaan jakaa kahteen eri näkökulmaan, väärinarviointiin ja parempi kuin keskiverto - ajattelutapaan. Testi on toteutettu soveltaen kumpaakin tapaa selvittää liiallista itseluottamusta. Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisesti kyselytutkimuksena. Kohdejoukoksi valikoituivat Laurea-ammattikorkeakoulun liiketalouden, turvallisuusalan ja sosiaalialan opiskelijat. Kysely toteutettiin menemällä paikan päälle eri koulutusohjelmien tunneille.

6.1 Kvantitatiivinen tutkimus

Kvantitatiivisen, eli määrällisen tutkimuksen keskeisinä piirteinä pidetään tutkittavan ilmiön muuttujien mittaamista. Määrällisen tutkimuksen yleisin tiedonkeruumenetelmä on kyselytutkimus, ja tutkittavaa asiaa käsitellään tilastollisin menetelmin. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa on tärkeää määritellä ilmiöön liittyvät muuttujat ja muodostaa näistä mittareita, joiden avulla ilmiötä mitataan ja analysoidaan. Ilman, että tiedetään mitä mitataan, ei mittauksia eli tutkimusta voida suorittaa. (Kananen 2011, 12-14.)

Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena. Kysely on survey-tutkimuksen tyypillinen menetelmä. Se on yksi tavoista kerätä aineistoa kyselyn, haastattelun tai havainnoinnin avulla. Survey-tutkimuksessa on tarkoitus kerätä tietoa ihmisjoukolta standardoidussa muodossa. Standardoituus merkitsee sitä, että asiaa on kysyttävä kaikilta vastaajilta tismalleen samalla tavalla, jos haluaa esimerkiksi saada selville, mikä koulutus vastaajilla on. Tutkimustyylin tyypillisiin piirteisiin kuuluu tietystä ihmisjoukosta poimittu otos yksilöitä. Tutkimuksen alussa kerätään aineisto jokaiselta yksilöltä strukturoidussa muodossa. Yleensä tässä tapauksessa

käytetään kyselylomaketta tai strukturoitua haastattelua. Saadun aineiston avulla on tarkoitus kuvailla, vertailla ja selittää tutkittavaa tapausta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 134, 193.)

Hirsjärvi ym. (2009, 196) mukaan on olemassa kahdenlaisia kontrolloituja kyselyitä. Niistä toinen, informoitu kysely, tarkoittaa sitä, että tutkimuksen tekijä jakaa kyselylomakkeet henkilökohtaisesti. Tutkija voi mennä esimerkiksi työpaikoille, messuille, kouluihin tai koulutustilaisuuksiin. Paikkoihin, joissa kohdejoukot ovat henkilökohtaisesti tavoitettavissa. Kyselylomakkeita jakaessaan tutkija kertoo samalla tutkimuksen tarkoituksesta sekä selostaa kyselyä ja vastaa mahdollisiin kysymyksiin. (Hirsjärvi ym. 2009, 196-197.)

6.2 Tutkimuksen suunnittelu ja toteutus

Kohdejoukkona on Laurea-ammattikorkeakoulun liiketalouden, turvallisuusalan ja sosiaalialan päiväpuolen opiskelijat. Tavoitteena oli saada vähintään 90 opiskelijan vastaukset, eli 30 opiskelijan vastaukset per koulutusala. Pyrkimyksenä oli lisäksi, että mahdollisimman moni vastaajista on 20-25 -vuotiaita. Kysely toteutettiin vierailemalla kahdella eri liiketalouden ja kolmella eri turvallisuusalan kurssilla Laurea-ammattikorkeakoulussa Leppävaaran yksikössä. Lisäksi kysely toteutettiin kahdella eri sosiaalialan kurssilla Laurea-ammattikorkeakoulun Ota-niemen ja Tikkurilan yksiköissä.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa. Kohdejoukko on rajattu tämän takia opiskelijoihin, sillä aikaisempia tutkimuksia ei koulutusohjelmien välillä ole tehty. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten eri koulutusalojen opiskelijat suhtautuvat rahaan, sen menettämiseen ja riskiin sekä miten liiallinen itseluottamus ilmenee päätöksissä. Tutkimusongelma on selvittää, onko koulutusohjelmien välillä eroja rahaan suhtautumisessa ja liiallisessa itseluottamuksessa. Tutkimuskysymyksiä ovat mitä eroja koulutusohjelmien opiskelijoiden välillä on, miten sukupuoli vaikuttaa vastauksiin ja miten itseluottamus näkyy vastauksissa.

Aikaisempia tutkimuksia liialliseen itseluottamukseen sekä rahaan suhtautumiseen on tehty liittyen sukupuolten välisiin eroihin sekä alalla työskentelevien ja opiskelijoiden välisiin eroihin liittyen. Olettamuksena on, että aiempien tutkimusten tulokset ilmenevät myös tässä tutkimuksessa, esimerkiksi erot naisten ja miesten välillä. Lisäksi oletuksena on, että liiketalouden opiskelijat saattavat suhtautua rahaan tarkemmin ja erota selvästi sosiaalialan ja turvallisuusalan opiskelijoista. Syynä ajatellaan olevaan kiinnostus kaupallista alaa kohtaan. Tarkoituksena on tutkimuskysymysten lisäksi siis selvittää vastaavatko tehdyt oletukset tuloksia.

Tutkimuksen suunnittelu pohjattiin aiempiin tutkimuksiin sekä kirjallisuuteen liittyen käyttäytymisperusteiseen rahoitukseen. Itseluottamukseen ja riskiin liittyvät kysymykset otettiin aiemmista tutkimuksista hieman soveltaen, jotta tuloksia voidaan vertailla ja analysoida luotettavasti. Mallina toimivat Nofsingerin ”The Psychology of Investing” - kirjassa ja Malkielin ”Sattuman kauppaa Wall Streetillä” - kirjassa esiintyvät testikysymykset sekä Aalto-yliopiston Kaustian ja Perttulan 2012 toteuttamassa ”Overconfidence and debiasing in the financial industry” - tutkimuksessa esiintyvät kysymykset. Rahaan suhtautumiseen liittyvät kysymykset pohjattiin myös kirjallisuuteen, mutta siihen liittyvät asiat ja kysymykset muotoiltiin itse. Mallia haettiin myös Finanssialan Keskusliiton vuonna 2009 toteuttamasta Nuorten rahankäytötutkimuksesta.

Koska kyseessä on kvantitatiivinen tutkimus, oli tärkeää rajata aihe tarpeeksi suppeaksi sekä määritellä muuttujat, joita haluttiin tutkia. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa aihe rajataan ja määritellään sen mukaan, mistä asiasta ollaan kiinnostuneita ja minkä aiheen suhdetta tähän ilmiöön halutaan tutkia ja selittää. Näitä kutsutaan riippuvaksi ja riippumattomaksi muuttujaksi. (Hirsjärvi ym. 2009, 86.) Toteutetun tutkimuksen riippuvaksi muuttujaksi muodostui siis opiskelijoiden suhtautuminen rahaan ja riippumattomaksi muuttujaksi liiallinen itseluottamus ja koulutusohjelma. Lisäksi määriteltiin väliin tulevia muuttujia, joiden avulla tuloksia on mahdollista analysoida tarkemmin.

6.3 Tutkimusaineiston käsittely

Opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin paperisilla kyselylomakkeilla, jonka jälkeen vastaukset kirjattiin ylös Excel-tiedostolle, ja siirrettiin SPSS-ohjelmaan, jotta tulokset oli mahdollista analysoida. Tutkimusaineistoa käsiteltiin aluksi koulutusala kerrallaan, jotta olisi helpompi vertailla saatuja tuloksia ja löytää mahdollisia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tarkoituksena oli saada mahdollisimman paljon irti aineistosta, joten sen purkamiseen käytetty työ haluttiin tehdä huolellisesti.

Analysointitapana käytettiin ristiintaulukointia, jonka perusteella tehtiin kuvioita havainnollistamaan saatuja tuloksia. Ristiintaulukoinnin avulla on mahdollista vertailla kategorisia muuttujia, kuten sukupuolta, ikää ja koulustaustaa. Sen avulla voidaan havainnollistaa aineistoa sekä prosenttiosuuksina että frekvensseinä. Tulosten merkittävyyttä testattiin lisäksi khiin neliö -testillä, joka kertoo voidaanko saatuja tuloksia yleistää. Testi kertoo, onko kaksi muuttujaa toisistaan riippuvaisia. Khiin neliö-testiä, voidaan käyttää, jos 20 prosenttia tai alle odotetuista frekvensseistä on pienempiä kuin 5. Jotta tulos olisi merkittävä, tulee khiin neliö-testin p-arvon olla pienempi kuin 0,05. Ristiintaulukointia ei käytetty kuvaillessa käyttörahojen kohteita (kysymykset 7 ja 8, kts liite 1), sillä vastaajan oli mahdollista valita useampi vastausvaihtoehto. Näistä vastauksista ei ollut mahdollista yhdistää summamuuttujia, joiden

avulla ristiintaulukointi ja merkittävyyden testaaminen olisi ollut mahdollista. (Tähtinen, Laakkonen & Broberg 2011, 123-124, 137.)

Analysointi tarkoittaa muun muassa aineiston huolellista lukemista, jäsentämistä, pohtimista sekä sisällön erittelyä ja vertailua. Se voi olla myös saadun aineiston luokittelemista eri aihepiirien ja teemojen perusteella. Aineistoa käsitellessä on tärkeää tarkastella tutkimusongelman tai ongelmien kannalta merkittävien asioiden esiintymistä ja ilmenemistä. Analyysin avulla tiivistetään aineisto tulkiten sitä, ja loppupeleissä saadaan aikaiseksi jotain uutta verrattuna aineiston alkuperäismuotoon. (KvaliMOTV 2015.)

6.4 Kyselylomakkeen sisältö

Kyselylomakkeessa oli kaksi eri osiota. Osioissa yksi esitettiin taustakysymysten (ikä, sukupuoli, koulutusohjelma) lisäksi rahoitukseen liittyviä kysymyksiä, joilla pyrittiin selvittämään vastaajan suhtautumista rahaan. Kysymykset koskivat muun muassa käytettävissä olevaa rahamäärää, rahalähdettä ja sen käyttökohteita, päätöksentekoa, säästämistä, laina-asioita, mahdollisia murheita nyt ja tulevaisuudessa sekä yleisesti omista raha-asioista puhumista. Yhteensä kysymyksiä liittyen edellä mainittuihin aiheisiin, taustakysymykset mukaan lukien, oli 15.

Osiossa kaksi siirryttiin käyttäytymisperusteiselle rahoitukselle tyypillisiin kysymyksiin. Osiossa oli yhteensä seitsemän kysymystä, joissa kahdessa viimeisessä kysymyksessä useita eri vastausosioita. Osion ensimmäiset viisi kysymystä liittyivät niin riskinottoon kuin liialliseen itseluottamukseen. Riskinottoa pyrittiin testaamaan erinäisillä pelaamisella, kolikonheittoon ja mielen budjetointiin liittyvillä kysymyksillä, joissa vastaajan oli tarkoitus valita kahdesta eri vaihtoehdoista itselleen parhaaksi kokema vaihtoehto.

Seuraavat kaksi kysymystä käsitelivät lähinnä liiallista itseluottamusta. Liialliseen itseluottamukseen liittyy kaksi näkökulmaa, väärinarviointi ja parempi kuin keskiverto - ajattelutapa, joten tutkimuksessa yritetään ottaa nämä molemmat huomioon. Väärinarviointiin liittyy liian pienet jakaumat ihmisten arvioissa ja parempi kuin keskiverto - ajattelutapaan liittyy ihmisten tapa ajatella olevansa keskivertoa parempia omissa tiedoissa ja taidoissa. (Nofsinger 2014, 11.) Esimerkiksi viimeisessä kysymyksessä oli tarkoitus arvioida vastausvarmuutta valitsemalla viidestä vastausvaihtoehdoista yksi omasta mielestään oikea vastaus ja tämän jälkeen merkitä prosentein varmuus vastauksestaan. Väärän vastauksen valinneet, jotka olivat merkinneet olevansa yli 20 prosentin varmoja vastauksestaan, tulkittiin olevan liian itseluottavaisia.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus

Hirsjärvi ym. (2009, 231) toteavat, että vaikka virheiden mahdollisuutta tutkimuksissa koitetaan estämään, on kuitenkin mahdollista, että niitä tulee. Tämän vuoksi on tärkeää arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Tähän vaikuttavia asioita ovat erilaiset tilastolliset ja sisällölliset sekä kulttuuriset ja kielelliset tekijät. Yleensä luotettavuutta arvioidaan reliabiliteetin ja validiteetin avulla, jotka mittaavat tutkimuksen luotettavuutta ja laatua. (Hirsjärvi ym. 2009, 231; Vehkalahti 2008, 40; Kananen 2011, 118.)

Validiteetti

Validiteetti tarkoittaa, että tutkimusmenetelmän avulla on tutkittu ja mitattu juuri sitä, mitä oli tarkoituskin mitata. Tämä merkitsee sitä, että tutkimuksessa on ollut käytössä oikea menetelmä sekä mittari, joka mittaa haluttuja asioita. Onkin todella tärkeää, että tutkimuksen validiteetti on kunnossa, sillä jos siinä ei ole mitattu oikeaa asiaa, ei reliabiliteetillakaan ole merkitystä. Validiteetin kannalta on tärkeää myös, että otos vastaa haluttua kohdejoukkoa, jotta tulokset voivat olla yleistettävissä. (Hirsjärvi ym. 2009, 231; Vehkalahti 2008, 41; Kananen 2011, 121; KvantiMOTV 2015.)

Eri koulutusohjelmien opiskelijoista on pyritty saamaan tarpeeksi suuri vastaajamäärä. Ryhmien vastausten määrät on myös pyritty saamaan suunnilleen samankokoisiksi, jotta yleistettävyys sekä ryhmien välinen vertailu on luotettavaa. Koska tehty tutkimus toteutettiin kyselylomakkeen avulla, on mahdollista, että vastaajat ovat voineet käsittää kysymykset eri tavalla kuin tutkimuksen tekijät. Tämä pitää ottaa huomioon vastauksia analysoitaessa. Kyselylomaketta tehdessä kysymykset on yritetty muotoilla mahdollisimman yksiselitteisiksi, jottei niissä olisi paljon tulkinnan varaa ja saataisiin yhteneväisiä vastauksia. Vaikeuksia kuitenkin tuotti aluksi eri mittareiden tarkka määrittely ja operationalisointi, sillä suhtautuminen rahaan voidaan määritellä niin eri tavoin.

Reliabiliteetti

Reliabiliteetti tarkoittaa, että tutkimustulokset ovat toistettavissa, eli tutkimustulokset eivät ole sattumanvaraisia vaan pysyviä. Tähän liittyvät sekä stabiliteetti että konsistenssi. Stabilitteetti tarkoittaa, että mittarilla pystytään mittamaan asiaa ajankohdasta riippumatta, eli vastausolosuhteet eivät saa vaikuttaa vastauksiin. Konsistenssi taas merkitsee yhtenäisyyttä ja sitä, että samaa asiaa mittaavat kysymykset ja väittämät mittaavat samaa ilmiötä ja niistä saadaan samansuuntaisia vastauksia. (Hirsjärvi ym. 2009, 231; Kananen 2011, 119; KvantiMOTV 2015.)

Toteutetussa tutkimuksessa liiallista itseluottamusta mitattiin kahdella eri tavalla, ja näiden mittareiden avulla saatiin todellinen kuva vastaajien itseluottamuksesta. Ensimmäisen mittarin perusteella kaikki vastaajat voidaan luokitella liian itseluottavaisiksi, mutta toisen mittarin perusteella tämä jaottelu saadaan vielä tarkemmaksi, sillä suuri osa ihmisistä on taipuvaisia liialliseen itseluottamukseen.

Tutkimuksen kokonaisluotettavuus

Tutkimustuloksia analysoitaessa huomattiin, että lomakkeessa oli pieniä, mutta ei lopullisten tulosten kannalta kuitenkaan merkittäviä puutteita. Lomakkeessa olisi ollut hyvä kysyä vastaajan asumistilanteesta: asuuko vastaaja esimerkiksi vielä kotona, yksin, puolison tai jonkun muun kanssa. Tällä voi olla merkitystä vastausten kannalta, sillä jos opiskelijat huolehtivat itse omista raha-asioistaan, voi rahan suhtautuminen olla erilainen kuin, jos he asuvat vielä esimerkiksi vanhempien luona. Tällöin olisi myös saanut suoraan vastauksen siihen, miksi esimerkiksi pakollisiin menoihin ei mene suurinta osaa rahoista, käyttörahat ovat 0-500 euroa, ja silti vastaaja pystyy säästämään, mahdollisesti jopa useampaan eri kohteeseen. Oletusarvona on, että vastaaja asuu mahdollisesti vielä kotona, mutta täysin varmaa ja luotettavaa vastausta ei kysymyksen puutteellisuuden vuoksi voida todeta.

Asumistilanteen lisäksi olisi ollut hyödyllistä kysyä vastaajan parisuhdetilanteesta, koska tällöin olisi saanut uutta tietoa esimerkiksi siitä kuinka moni parisuhteessa elävä ei kerro rahavaikeuksistaan puolisolleen tai kuinka moni tekee päätökset liittyen rahan yksin, vaikka onkin parisuhteessa.

Muutamaan kysymykseen olisi voinut lisätä pari tarkentavaa sanaa, mutta on mahdotonta tietää, olisiko sillä ollut vaikutusta vastauksiin, sillä suoraa palautetta vastaajilta ei kysymysten epäselvyydestä saatu lainkaan. Kuitenkin kysymys viisi, jossa tiedusteltiin käyttörahojen suuruutta, olisi skaalan pitänyt olla tarkempi. Vastausvaihtoehdoissa siirryttiin 0-500 euron jälkeen suoraan 600-1 000, joten vastausten väliin jää aukko, jolloin henkilön, jolla on käytössään 550 euroa kuukaudessa, on mahdollisesti hankala valita oikea vastausvaihtoehto.

Myös kysymyksessä 15, jossa tiedusteltiin suurinta murhetta liittyen rahatilanteeseen tulevaisuudessa, huomattiin virhe vaihtoehdon, ”Vaikka minulla olisi hyvin rahaa, stressaan siitä”, kohdalla. Vaihtoehtoa olisi täytynyt tarkentaa samalla lailla kuin kysymyksessä 14, jolloin vastausvaihtoehtoa oli tarkennettu jatkamalla lausetta: ”Vaikka minulla olisi hyvin rahaa, stressaan siitä, koska en tiedä mitä tekisin rahalla”. Kysymys 15:sta on vaikeaa siis tietää, mistä vastaaja stressaa liittyen rahan. Stressaako hän siitä, ettei tiedä mitä tekisi rahalla, vai siitä, että menettää rahat. Vai stressaako vastaaja mahdollisesti siitä, että rahat vaikuttavat ihmisuhteisiin negatiivisesti. Syitä voi olla monia. Toisaalta vastausvaihtoehto ei valikoitunut ko-

vinkaan monen suurimmaksi murheeksi tulevaisuudessa, joten asialla ei ole lopputulosten kannalta suurta merkitystä.

7 Tutkimustulosten analysointi

Saatuja tutkimustuloksia analysoitiin erikseen koulutusaloittain sekä vertailemalla eri koulutusaloja keskenään. Tarkoituksena oli löytää mahdollisimman paljon alojen välisiä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Saatujen tulosten pohjalta on pyritty analysoimaan, vaikuttaako se, mitä opiskelee, siihen, miten rahaan suhtautuu. Pyrkimyksenä on ollut lisäksi selvittää, vaikuttaako opiskelualue itseluottamukseen ja sitä kautta tehtyihin taloudellisiin päätöksiin.

Kuvio 1: Vastaajamäärät koulutusaloittain

Otoksen tavoitekoko oli 90, ja vastauksia saatiin yhteensä 135. 135 opiskelijasta 54 on sosiaalialan opiskelijoita (40 %), 46 liiketalouden opiskelijoita (34 %) ja 35 turvallisuusalan opiskelijoita (26 %). Vastaajamäärä vaihteli koulutusaloittain, mutta vastaajia saatiin kuitenkin tavoitemäärää enemmän, ja täten on mahdollista tarkastella tuloksia suhteellisen luotettavasti. Yllä olevassa kuviossa (Kuvio 1) on esitelty eri koulutusohjelmien prosentuaalinen osuus vastausaineistosta. Vastaajista 87 on naisia (64 %) ja 48 miehiä (36 %). Seuraavaksi käsittelemme aineistoa erillisesti koulutusaloittain ja niitä vertaillen. Lopuksi vertailemme liian itseluottavaisia ja ei liian itseluottavaisia sekä analysoimme sukupuolten välisiä eroja.

7.1 Liiketalouden opiskelijat

Kyselyyn vastanneista 46 (34 %) on liiketalouden opiskelijoita, joista suurin osa on 20-25- vuotiaita (80 %). Liiketalouden opiskelijoilla on keskimäärin käytössään alle 1 000 euroa kuukaudessa (65 %). Noin yhdellä neljäsosalla vastaajista (22 %) on käytössään 1 000-2 000 euroa ja muutamalla vastaajista (9 %) jopa yli 2 000 euroa kuukaudessa. Nämä rahat tulevat suurimmalla osalla työssäkäynnistä (67 %) ja opintuesta (78 %). Noin yksi kolmasosa liiketalouden opiskelijoista (35 %) rahoittaa elämisensä myös säästöillään. Muita rahälähteitä liiketalouden opiskelijoille ovat opintolaina (17 %), vanhempien apu (24 %), puolison tulot (4 %) tai jokin muu (4 %). Vastanneista yli puolella (65 %) ei ole lainkaan lainaa tai luottoa, mutta noin neljänneksellä vastaajista on opintolainaa (22 %), pienellä osalla asuntolainaa (11 %) tai luotollinen pankkitili (13 %) sekä muutamalla vastaajalla useampia näistä (9 %).

Liiketalouden opiskelijoiden suhtautuminen rahaan

Suurin osa liiketalouden opiskelijoista (63 %) tekee rahaan liittyvät päätökset yksin, mutta yksi neljäsosa (26 %) vastaajista tekee päätökset yhdessä puolison kanssa ja pieni osa (10 %) myös vanhempien avustuksella. Rahaa opiskelijoilla kuluu tällä hetkellä eniten pakollisiin menoihin (87 %) sekä tavaroihin ja hankintoihin (40 %). Suurella osalla heistä menee huomattava osa rahoista myös säästöön (37 %). Kolmasosa (33 %) liiketalouden opiskelijoista laittaaakin joka kuukausi tietyn summan säästöön ja suunnilleen samansuuruinen joukko säästää, jos heille jää ylimääräistä. Noin yhdelle kolmasosalle (30 %) vastaajista ei kuitenkaan jää lainkaan ylimääräistä rahaa säästöön.

Yli puolet liiketalouden opiskelijoista (59 %) säästääkin pahan päivän varalle ja noin puolet, (48 %) asuntoa varten. Lisäksi merkittävä osa (40 %) liiketalouden opiskelijoista säästää matkaa varten. Muita säästökohteita liiketalouden opiskelijoilla ovat kulutustavarat tai isommat hankinnat, hääät tai ylipäättänsä rahan laittaminen säästöön. Vain hieman alle 10 prosenttia liiketalouden opiskelijoista ei säästä lainkaan eli myös osalla niistä, joilla ei jää ylimääräistä rahaa säästöön, on säästöjä. Jos liiketalouden opiskelijoilla olisi puolestaan enemmän rahaa käytettävissä, he laittaisivat myös sitä enemmän säästöön (74 %). Lisäksi he käyttäisivät rahaa enemmän matkailuun (61 %) sekä harrastustoimintaan (35 %).

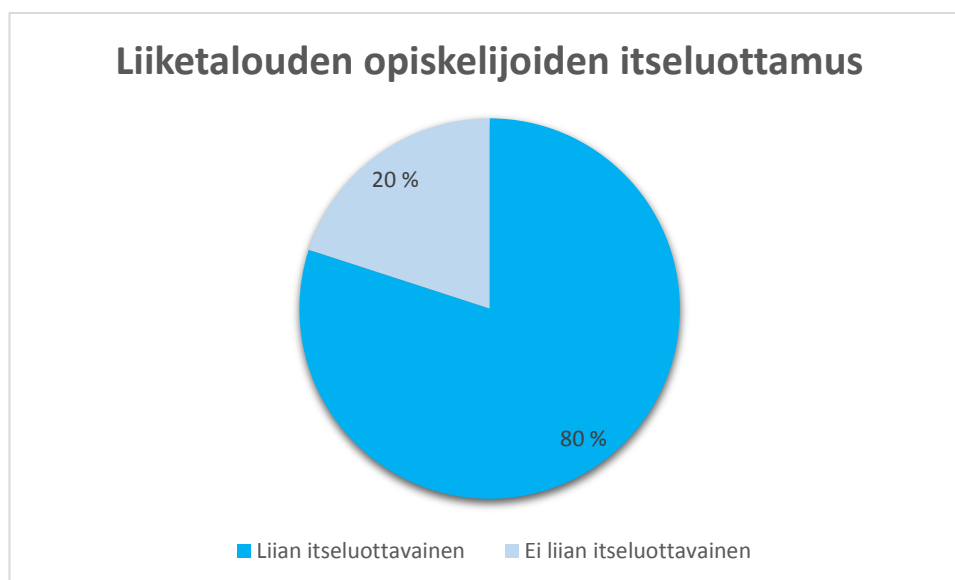
Suurin osa liiketalouden opiskelijoista puhuisi sekä palkankorotuksesta (83 %) että rahavaikeuksista (91 %) vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen. Noin puolet vastaajista puhuisi myös puolisolleen tai seurustelukumppanilleen sekä rahavaikeuksista (54 %) että palkankorotuksesta (52 %). Melko pieni osa vastaajista puhuisi näistä asioista ystävilleen (palkankorotuksesta 24 % ja rahavaikeuksista 37 %). Suurempi osa liiketalouden opiskelijoista puhuisi siis mieluummin rahavaikeuksistaan kuin palkankorotuksesta muille ihmisille. Noin viidesosa vastaajista (17 %)

ei mielellään puhuisi lainkaan muille palkankorotuksesta, kun taas rahavaikeuksista ei mielellään puhuisi noin yksi kymmenestä (9 %).

Liiketalouden opiskelijoiden tämänhetkiset ja tulevaisuuden murheet liittyen raha-asioihin ovat melko samat. Suurin murhe heillä tällä hetkellä on se, ettei voi ostaa tai tehdä asioita, joita haluaisi (26 %). Kuitenkin melkein samansuuruinen joukko vastaajista (28 %) ei myöskään murehdi raha-asioistaan sen kummemmin, koska luottaa siihen, että asioilla on tapana järjestyä. Myös kädestä suuhun eläminen (22 %) on yksi liiketalouden opiskelijoiden suurimmista murheista. Tulevaisuuden suurimmiksi murheiksi liiketalouden opiskelijat kokevat lähes samat asiat. Luottamus siihen, että asioilla on tapana järjestyä, kasvaa jonkin verran, sillä 30 prosenttia vastaajista luottaa tähän. 26 prosenttia vastaajista murehtii siitä, ettei voi tehdä tai ostaa haluamiaan asioita. Kädestä suuhun elämisestä murehtii 15 prosenttia vastaajista, 17 prosenttia velkaantumisesta ja varattomuudesta.

Liiketalouden opiskelijoiden liiallinen itseluottamus ja riskinotto

Alla olevan kuvion (Kuvio 2) mukaisesti liiketalouden opiskelijoista neljä viidestä (80 %) voitiin tutkimustulosten perusteella luokitella liian itseluottavaisiksi. Suurella osalla vastanneista on vahva taipumus liialliseen itseluottamukseen, vaikka ei kaikkiin kysymyksiin olekaan vastannut liian itseluottavaisesti.

Kuvio 2: Liiketalouden opiskelijoiden itseluottamus

Riskinottoa testattiin siten, että vastaajien tuli valita, pelaisivatko he vai eivät tilanteessa, jossa heillä on 50 euroa, ja tuttava ehdottaa osallistumista peliin. Vaihtoehtoina olivat pe-

laaminen, jolloin voi voittaa 50 euroa lisää tai hävitä omistamansa 50 euroa. Liiketalouden opiskelijoista suurin osa (93 %) ei lähtisi pelaamaan 50 euron peliä, mutta 7 prosenttia heistä ottaisi riskin, ja pelaisi peliä, jolloin olisi mahdollisuus voittaa 50 euroa lisää tai hävitä omistamansa 50 euroa.

Vastaajien tuli myös valita, miten he tekisivät pelitilanteessa, jossa heillä on 100 euroa. Pelissä on mahdollisuus voittaa 50 euroa lisää 100 prosentin varmuudella tai voittaa 50-50 mahdollisuudella 100 euroa lisää tai saada 0 euroa lisää. Vastaajista suurin osa (85 %) pelaisi varman päälle ja valitsisi vaihtoehdon, jossa voi voittaa 100 prosentin varmuudella 50 euroa lisää. Kuitenkin suurempi määrä kuin edellisessä pelissä, 13 prosenttia vastaajista ottaisi riskin, ja pelaisi peliä, jolloin olisi mahdollisuus voittaa 100 euroa lisää.

Vastaajien riskinottoa testattiin myös kolikonheitto -kysymyksellä. Heittämällä kruunan, voittaa 20 euroa, heittämällä klaavan häviää 20 euroa. Vastaajien tuli valita heittäisivätkö he vielä kolikkoa tilanteessa, jossa ovat voittaneet 100 euroa saatuaan kruunan viisi kertaa putkeen. 7 prosenttia vastaajista heittäisi kolikkoa uudelleen, luottaen siihen, että voittoputki jatkuu. Tämä kertoo siitä, että hyvin pieni määrä liiketalouden opiskelijoista luottaa siihen, että voittaminen jatkuu, sillä lähes jokainen opiskelija (93 %) kokee kannattavaksi lopettaa pelaamisen. Se, että 7 prosenttia heittäisi kolikkoa edelleen, kertoo siitä, että osa ihmisistä on riskihakuisempia kuin toiset, ja aina löytyy niitä, joita riskinotto kiehtoo ja luottamus omaan voittoputkeen, tuuriin, on suuri.

Mielen budjetointia testattiin kysymällä, kummassa kahdesta tilanteesta vastaajaa harmittaisi enemmän. Heidän ostaessaan takin tänään 80 eurolla ja ensi viikolla takin ollessa 30 prosentin alennuksessa vai tilanteessa, jossa he ostaisivat pesukoneen 400 eurolla ja puolen vuoden päästä pesukoneen ollessa 15 prosentin alennuksessa. Liiketalouden opiskelijoista 85 prosenttia harmittaisi enemmän, jos he ostaisivat takin 80 eurolla ja se olisi seuraavalla viikolla 30 prosentin alennuksessa, ja 15 prosenttia harmittaisi enemmän, jos he ostaisivat pesukoneen 400 eurolla ja se olisi puolen vuoden päästä 15 prosentin alennuksessa.

Mielen budjetointia testattiin myös esittämällä tilanne, jossa vastaaja säästää autoa varten. Tällä hetkellä hänellä on säästössä 2 500 euroa ja tavoite on 10 000 euroa. Kyseiselle säästötilille maksetaan korkoa 0,1 prosenttia. Jääkaappi hajoaa ja rikkoutuneen tilalle on hankittava uusi. Vastaaja voi valita kahdesta eri vaihtoehdosta: hän voi maksaa jääkapin säästössä olevilla rahoillaan, tai ostaa jääkaapin osamaksulla, jossa korko on kuusi prosenttia. Liiketalouden opiskelijoista suurin osa, eli 93 prosenttia, hankkisi rikkoutuneen jääkaapin tilalle uuden maksamalla sen säästössä olevilla rahoilla. Loput 7 prosenttia valitsisi osamaksuvaihtoehdon jääkaapin hankintaan.

7.2 Turvallisuusalan opiskelijat

Kyselyyn vastanneista 35 (26 %) on turvallisuusalan opiskelijoita, joista suurin osa on 20-25 -vuotiaita (77 %). Vastaaajista yhdeksän on naisia (26 %) ja 26 miehiä (74 %). Turvallisuusalan opiskelijoilla on keskimäärin käytössään alle 1000 euroa kuukaudessa (69 %). Noin 30 prosentilla vastaaajista (29 %) on käytössä 1000-2000 euroa. Kellään vastaaajista ei ole käytettävissä yli 2000 euroa kuukaudessa. Nämä rahat tulevat suurimmalla osalla heistä opintotuesta (83 %) ja työssäkäynnistä (66 %). Hieman yli puolet (51 %) turvallisuusalan opiskelijoista rahoittaa elämisensä myös säästöillään. Muita rahalähteitä turvallisuusalan opiskelijoille ovat opintolaina (26 %) ja vanhempien apu (31 %). Noin puolella vastaaajista (49 %) ei ole ollenkaan lainaa tai luottoa, mutta pienellä osalla vastaaajista on asuntolaina (11 %), luotollinen pankkitili (11 %) tai jokin muu laina/luotto (3 %) sekä muutamalla vastaaajalla useampi näistä (9 %). 37 prosentilla vastaaajista on opintolainaa.

Turvallisuusalan opiskelijoiden suhtautuminen rahaan

Suurin osa vastaaajista (66 %) tekee päätökset liittyen rahankäyttöön yksin, mutta noin joka neljäs (23 %) vastaaajista tekee päätökset yhdessä puolison/seurustelukumppanin kanssa. Pieni osa heistä tekee päätökset myös vanhempien (11 %) ja ystävien (6 %) avustuksella. Rahaa vastaaajilla kuluu tällä hetkellä eniten pakollisiin menoihin (97 %) ja harrastuksiin (54 %). Lisäksi usealla turvallisuusalan opiskelijoista kuluu merkittävä osa rahoista myös tavaroihin ja hankintoihin (49 %). Jos turvallisuusalan opiskelijoilla olisi enemmän rahaa käytettävissä, he laittaisivat sitä enemmän säästöön (77 %). Lisäksi he käyttäisivät rahaa enemmän matkailuun (71 %) sekä tavaroihin ja hankintoihin (43 %).

Noin yksi neljäsosa (26 %) vastaaajista laittaa joka kuukausi tietyn summan säästöön, mutta huomattavasti suurempi osa (37 %) laittaa rahaa säästöön vain silloin tällöin, eli kun heille jää ylimääräistä rahaa käteen. Samansuuruinen joukko vastaaajista (37 %) ei laita rahaa säästöön lainkaan, huolimatta siitä, että heillä jää rahaa käteen kuukauden lopussa. Viidennekselle (20 %) turvallisuusalan opiskelijoista ei jää ylimääräistä rahaa ollenkaan. Yli puolet turvallisuusalan opiskelijoista (54 %) säästääkin pahan päivän varalle ja vajaa puolet (43 %) säästää asuntoa varten. Lisäksi noin neljäsosa (26 %) turvallisuusalan opiskelijoista säästää matkaa varten. Vain 9 prosenttia turvallisuusalan opiskelijoista ei säästä tällä hetkellä mitään varten, joten myös heillä, joilla ei jää ylimääräistä rahaa, on säästöjä.

Suurin osa turvallisuusalan opiskelijoista puhuisi sekä palkankorotuksesta (63 %) että rahavaikeuksista (91 %) vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen. Noin puolet vastaaajista puhuisi myös puolisolleen tai seurustelukumppanilleen sekä rahavaikeuksista (46 %) että palkankorotuksesta (54 %). Hieman yli puolet (54 %) vastaaajista puhuisi rahavaikeuksistaan myös ystävilleen. Mie-

lenkiintoista on, että suurempi osa turvallisuusalan opiskelijoista puhui palkankorotuksesta seurustelukumppanilleen kuin ystäville, mutta rahavaikeuksista mieluummin ystäville kuin seurustelukumppanille. Suurempi osa turvallisuusalan opiskelijoista puhui siis mieluummin rahavaikeuksistaan kuin palkankorotuksesta muille ihmisille. Noin neljäsosa (23 %) vastaajista ei mielellään puhuisi lainkaan muille palkankorotuksesta, ja rahavaikeuksista ei puolestaan yksi kymmenestä (11 %) vastaajista.

Turvallisuusalan opiskelijoiden tämänhetkiset ja tulevaisuudet murheet liittyen raha-asioihin ovat jakaantuneet suhteellisen tasaisesti eri vaihtoehtojen välillä. Suurin murhe heillä tällä hetkellä on kädestä suuhun eläminen (29 %), mutta suurin osa vastaajista ei murehdi raha-asioistaan sen kummemmin (40 %), koska luottavat siihen, että asiat järjestyvät. Viidesosa (20 %) vastaajista ei myöskään murehdi, koska sanoo olevansa varakas ja saman suuruinen joukko (20 %) murehtii siitä, etteivät he voi ostaa tai tehdä haluamiaan asioita. Tulevaisuuden suurimmiksi murheiksi turvallisuusalan opiskelijat kokevat lähes samat asiat, ja 40 prosenttia vastaajista ajattelee asioiden järjestyvän, mutta 14 prosenttia vastaajista huolettua tulevaisuudessa myös velkaantuminen ja varattomuus.

Turvallisuusalan opiskelijoiden liiallinen itseluottamus ja riskinotto

Alla olevan kuvion (Kuvio 3) mukaisesti turvallisuusalan opiskelijoista noin neljä viidestä (83 %) voitiin tutkimustulosten perusteella luokitella liian itseluottavaisiksi. Suurella osalla vastanneista on siis vahva taipumus liialliseen itseluottamukseen, vaikka he eivät ole kaikkiin kysymyksiin vastanneet liian itseluottavaisesti.

Kuvio 3: Turvallisuusalan opiskelijoiden itseluottamus

Turvallisuusalan opiskelijoista suurin osa (89 %) ei lähtisi pelaamaan 50 euron peliä, mutta hieman päälle 10 prosenttia vastaajista ottaisi riskin (11 %), ja pelaisi peliä, jolloin olisi mahdollisuus voittaa 50 euroa lisää tai hävitä omistamansa 50 euroa. Summan ollessa suurempi, 100 euroa, suurin osa heistä pelaisi varman päälle (74 %) ja valitsisi vaihtoehdon, jossa voi voittaa 100 prosentin varmuudella 50 euroa lisää. Kuitenkin suurempi määrä kuin edellisessä pelissä, noin yksi neljästä (26 %) ottaisi riskin, ja valitsisi riskivaihtoehdon, jolloin heidän olisi mahdollisuus voittaa 100 euroa lisää tai saada 0 euroa lisää. Yksi neljästä (26 %) heittäisi myös kolikkoa uudelleen, luottaen siihen, että voittoputki jatkuu.

Turvallisuusalan opiskelijoista lähes 90 prosenttia harmittaisi enemmän, jos he ostaisivat takin 80 eurolla ja se olisi seuraavalla viikolla 30 prosentin alennuksessa (89 %). Vain hieman päälle 10 prosenttia harmittaisi enemmän, jos he ostaisivat pesukoneen 400 eurolla ja se olisi puolen vuoden päästä 15 prosentin alennuksessa (11 %). Turvallisuusalan opiskelijoista suurin osa, eli 97 prosenttia hankkisi rikkoutuneen jääkaapin tilalle uuden maksamalla sen uuden auton hankintaa varten säästössä olevilla rahoilla. Vain 3 prosenttia valitsisi osamaksuvaihtoehdon jääkaapin hankintaan.

7.3 Sosiaalialan opiskelijat

Kyselyyn vastanneista 54 (40 %) on sosiaalialan opiskelijoita, joista suurin osa on 20-25 vuotiaita (67 %). Vastaajista 48 on naisia (89 %) ja 6 on miehiä (11 %). Sosiaalialan opiskelijoilla on keskimäärin käytössään alle 1 000 euroa kuukaudessa (78 %). Alle 10 prosentilla vastaajista on käytössä 1 000-2 000 euroa (9 %) ja hieman yli 10 prosentilla on käytettävissään yli 2 000 euroa (11 %). Nämä rahat tulevat suurimmalla osalla opintotuesta (72 %) ja säästöistä (44 %). Yli puolet sosiaalialan opiskelijoista rahoittaa elämisensä myös työssäkäynnillä (57 %). Muita rahalähteitä turvallisuusalan opiskelijoille ovat opintolaina (26 %) ja vanhempien apu (22 %). Muita rahalähteitä ovat muut tuet (13 %) sekä puolison tulot (11 %). Lähes puolella vastaajista (44 %) ei ole lainkaan lainaa tai luottoa, mutta pienellä osalla vastaajista on asuntolaina (13 %) tai luotollinen pankkitili (7 %), sekä muutamalla vastaajalla useampi näistä (11 %). 37 prosentilla vastaajista on opintolainaa.

Sosiaalialan opiskelijoiden suhtautuminen rahaan

Suurin osa vastaajista tekee päätökset liittyen rahankäyttöön yksin (52 %), mutta lähes yhtä suuri osa (46 %) vastaajista tekee päätökset yhdessä puolison tai seurustelukumppanin kanssa. Yksi (2 %) vastaajista myös vanhempien ja/tai sisarusten avustuksella. Rahaa sosiaalialan opiskelijoilla kuluu tällä hetkellä eniten pakollisiin menoihin (94 %) sekä tavaroihin ja hankintoihin (31 %). Usealla menee merkittävä osa rahoista myös harrastuksiin (28 %). Jos sosiaalialan opiskelijoilla olisi enemmän rahaa käytettävissä, he laittaisivat myös sitä enemmän

säästöön (70 %). Lisäksi he käyttäisivät rahaa enemmän matkailuun (59 %) sekä harrastustoimintaan (37 %).

Hyvin pieni osa vastaajista laittaa joka kuukausi tietyn summan säästöön (6 %), mutta huomattava osa (41 %) laittaa rahaa säästöön edes silloin tällöin, eli kun heille jää ylimääräistä rahaa käteen. Lähes puolelle (44 %) sosiaalialan opiskelijoista ei kuitenkaan jää ylimääräistä rahaa kuun lopussa. 7 % vastaajista ei laita rahaa säästöön, silloinkaan kun heille jää ylimääräistä. Yli puolet sosiaalialan opiskelijoista (56 %) säästää pahan päivän varalle ja melkein yksi kolmasosa (28 %) säästää asuntoa varten. Samansuuruinen joukko sosiaalialan opiskelijoista säästää matkaa varten (28 %). Huomatta osuus, lähes yksi neljäsosa (24 %) sosiaalialan opiskelijoista, ei säästä tällä hetkellä lainkaan. Tämä johtunee siitä, että noin 45 prosentilla heistä ei jää ylimääräistä rahaa käteen kuukauden lopussa (44 %). Kuitenkin myös osalla niistä, joilla ei jää ylimääräistä rahaa, on säästöjä. Tämä tarkoittaa siis sitä, että noin yksi viidesosa (21 %) saa silti säästöön joskus edes jotakin.

Suurin osa sosiaalialan opiskelijoista puhui sekä palkankorotuksesta (65 %) että rahavaikeuksista (78 %) vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen. Noin 70 prosenttia vastaajista puhui myös puolisolleen tai seurustelukumppanilleen sekä rahavaikeuksista (69 %) että palkankorotuksesta (67 %). Hieman yli puolet vastaajista (57 %) puhui rahavaikeuksista myös ystävilleen, ja hieman alle puolet (46 %) puhui palkankorotuksesta näille. Merkittävää on, että huomattava joukko puhui kyseisistä asioista myös ystävilleen. Suurempi osa sosiaalialan opiskelijoista puhui siis mieluummin rahavaikeuksistaan kuin palkankorotuksesta muille ihmisille. Pieni osa vastaajista, eli 9 prosenttia ei mielellään puhui lainkaan muille palkankorotuksesta. Rahavaikeuksista ei puolestaan mielellään puhui 4 prosenttia vastaajista.

Sosiaalialan opiskelijoiden tämänhetkiset ja tulevaisuuden murheet liittyen raha-asioihin ovat melko samat. Suurin murhe tällä hetkellä on kädestä suuhun eläminen (41 %), ja osa murehtii siitä, ettei voi ostaa tai tehdä asioita, joita haluaisi (26 %). Noin yksi neljäsosa (24 %) vastaajista ei kuitenkaan murehdi raha-asioista tällä hetkellä, koska ajattelee asioiden järjestyvän. Tulevaisuuden murheisiin sosiaalialan opiskelijat suhtautuvat lähes samalla tavalla, sillä 30 prosenttia vastaajista ei murehdi, koska ajattelee asioiden järjestyvän. Hieman murheet kuitenkin muuttuvat, sillä velkaantuminen ja varattomuus huolettavat 28 prosenttia vastaajista.

Sosiaalialan opiskelijoiden liiallinen itseluottamus ja riskinotto

Alla olevan kuvion (Kuvio 4) mukaisesti sosiaalialan opiskelijoista hieman yli puolet (52 %) voitiin tutkimustulosten perusteella luokitella liian itseluottavaisiksi. Iso osa vastaajista on taipuvainen liialliseen itseluottamukseen, vaikka he eivät olekaan vastanneet kaikkiin kysymyk-

siin liian itseluottavaisesti. Tulokseen voi vaikuttaa se, että suurin osa vastanneista sosiaalialan opiskelijoista on naisia.

Kuvio 4: Sosiaalialan opiskelijoiden itseluottamus

Sosiaalialan opiskelijoista 96 prosenttia harmittaisi enemmän, jos he ostaisivat takin 80 eurol- la ja se olisi seuraavalla viikolla 30 prosentin alennuksessa. Vain neljää prosenttia harmittaisi enemmän, jos he ostaisivat pesukoneen 400 eurolla ja se olisi puolen vuoden päästä 15 prosentin alennuksessa. Sosiaalialan opiskelijoista suurin osa, eli 94 prosenttia hankkisi rikkoutuneen jääkaapin tilalle uuden maksamalla sen uuden auton hankintaa varten säästössä olevilla rahoilla. Loput kuusi prosenttia valitsi osamaksuvaihtoehdon jääkaapin hankintaan.

Sosiaalialan opiskelijoista kukaan ei lähtisi pelaamaan 50 euron peliä, mutta summan ollessa suurempi, 100 euroa, 20 prosenttia vastaajista ottaisi riskin ja valitsi vaihtoehdon, jolloin heillä olisi mahdollisuus voittaa 100 euroa lisää tai saada 0 euroa lisää. Reippaasti suurin osa vastaajista, 80 prosenttia, pelaisi kuitenkin varman päälle ja valitsi vaihtoehdon, jossa he voivat voittaa 100 prosentin varmuudella 50 euroa lisää. 15 prosenttia vastaajista heittäisi myös kolikkoa uudelleen, luottaen siihen, että voittoputki jatkuu.

Mielenkiintoista on, että neljä sosiaalialan opiskelijoista jätti täysin vastaamatta viimeisiin kahteen itseluottamusta mittaaviin kysymyksiin. Nämä vastauslomakkeet jätettiin kokonaan huomioimatta kokonaistuloksissa tästä syystä. Syitä vastaamatta jättämiseen voi olla monia, esimerkiksi kiire tunnilta pois, sillä kysely toteutettiin luennon päätteeksi. Myös poikkeavuus tyyppillisistä omaa elämää koskevista kysymyksistä saattoi vaikuttaa vastaamattomuuteen, ja kysymykset koettiin liian haasteellisiksi, eikä niitä viitsitty edes miettiä. Toisaalta vastaamat-

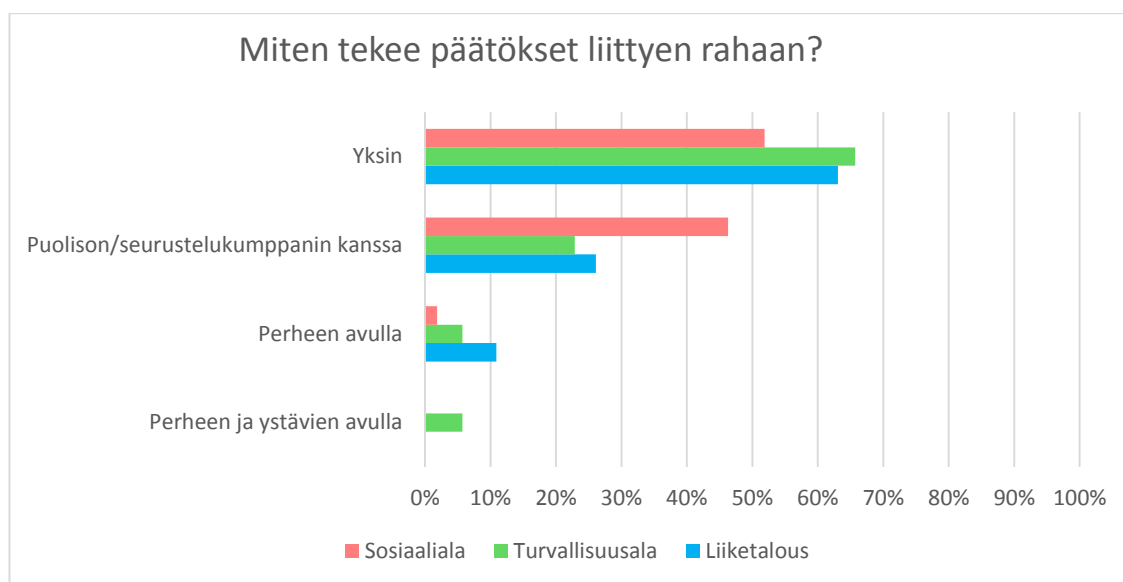
tomuus voidaan myös tulkita siten, että kyseiset henkilöt eivät ainakaan ole liian itseluottavaisia.

7.4 Koulutusohjelmien väliset erot

Tutkimuskysymyksistä tärkein oli koulutusohjelmien välisten erojen selvittäminen. Tarkoituksena oli selvittää, onko sillä vaikutusta mitä alaa opiskelee, siihen, miten rahaan ja riskinottoon suhtautuu, ja miten liiallinen itseluottamus ilmenee eri opiskelualoilla. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että joitain eroja valittujen koulutusalojen väliltä löytyy. Löydettyjä eroja ja yhteneväisyyksiä käsittelemme seuraavissa alaluvuissa tarkemmin. Koko aineistoa on lisäksi analysoitu sukupuolen mukaan sekä liiallisen itseluottamuksen ja ei liiallisen itseluottamuksen omaavien välillä.

Päätökset liittyen rahaan

Opiskelijoilta kysyttiin lomakkeessa, miten he tekevät päätökset liittyen rahaan: yksin, yhdessä puolison tai seurustelukumppanin kanssa vai perheen tai ystävien avustuksella. Koulutusohjelmien väliltä löytyi pieniä eroja liittyen näihin päätöksiin. Alla olevassa kuviossa (Kuvio 5) on esitetty koulutusohjelmien vastaukset liittyen päätöksentekoon.

Kuvio 5: Miten tekee päätökset liittyen rahaan?

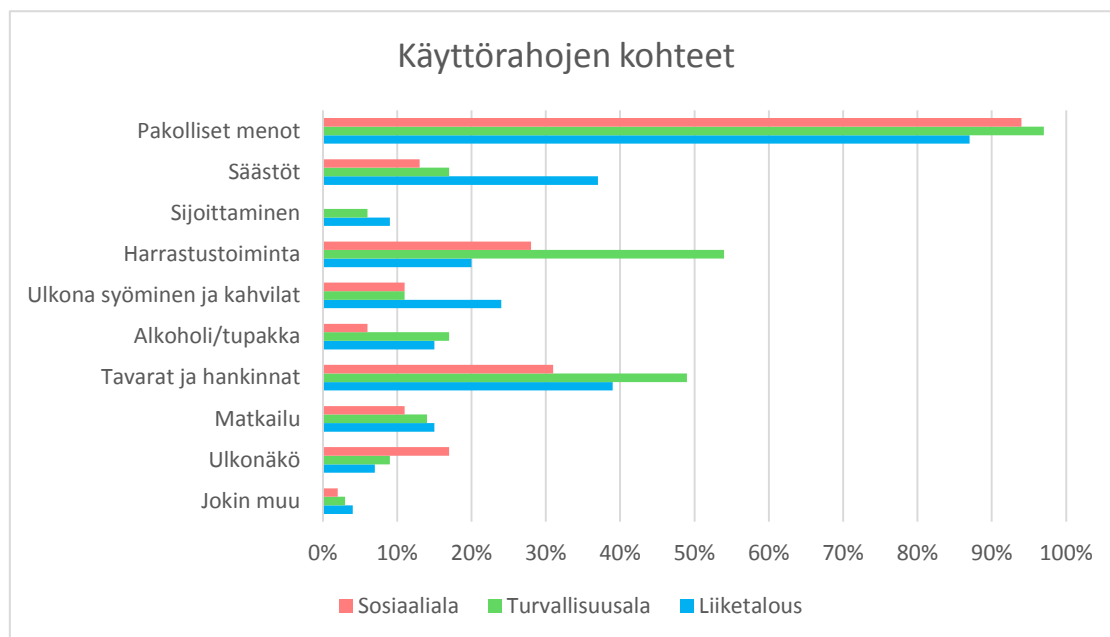
Kuten kuviosta (Kuvio 5) huomaa, kaikista koulutusohjelmista suurin osa tekee päätökset yksin. Kuitenkin turvallisuusalan (66 %) ja liiketalouden (63 %) opiskelijoista suurempi osa tekee päätökset itsenäisesti verrattuna sosiaali-alan opiskelijoihin (52 %). Kaikista koulutusaloista

kuitenkin yli puolet tekee omiin raha-asioihin liittyvät päätöksensä yksin. Sosiaalialan opiskelijat tekevät enemmän päätöksiä yhdessä kumppanin kanssa, sillä lähes puolet (46 %) sosiaalialan opiskelijoista tekee päätökset yhdessä puolison tai seurustelukumppanin kanssa. Liiketalouden (26 %) ja turvallisuusalan (23 %) opiskelijoista vain noin neljäsosa tekee päätökset yhdessä puolison tai seurustelukumppanin kanssa. Liiketalouden opiskelijat puolestaan tekevät hieman enemmän päätöksiä perheen, eli vanhempien tai sisarusten avustuksella (11 %) verrattuna muihin koulutusohjelmiin (sosiaaliala 2 %, turvallisuusala 6 %). Osuus ei kuitenkaan ole iso minkään koulutusohjelman sisällä. Turvallisuusalan opiskelijat ovat ainoita, jotka tekevät rahaan liittyviä päätöksiä myös ystävien avustuksella, mutta tämäkään osuus ei ole merkittävä (6 %).

Erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti yleistettävissä tai merkittäviä (khiin neliö-testin p-arvo on 0,35). Khiin neliö otettiin ristiintaulukoimalla frekvenssit heistä, jotka tekevät päätökset yksin sekä heistä, jotka tekevät päätökset yhdessä jonkun kanssa. Luokkia tuli yhdistellä, sillä khiin neliö -testin edellytykset eivät olleet voimassa, kun päätöksenteko oli luokiteltu useampaan ryhmään eli yksin, puolison/seurustelukumppanin kanssa, vanhempien avustuksella tai vanhempien ja ystävien avustuksella. Vähäisten vastausmäärien vuoksi ryhmät jaoteltiin yksin päätöksen tekeviin sekä niihin, jotka tekevät päätökset yhdessä jonkun kanssa.

Käyttörahojen kohteet

Suurin osa vastaajista (51 %) saa keskimäärin 600-1 000 euroa kuukaudessa, ja suurimmalla osalla raha tulee opintotuesta (78 %) ja työssäkäynnistä (63 %). Tutkittaessa koulutusohjelmien rahankäyttöä, vastaajilta kysyttiin mihin heillä menee eniten käytettävissä olevista rahoistaan. Alla olevassa kuviossa (Kuvio 6) on eritelty sosiaalialan, turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijoiden rahankäyttökohteet. Luonnollisesti eniten käyttövaroista kuluu pakollisiin menoihin, eli muun muassa vuokraan, ruokaan, laskuihin ja auton polttoaineeseen. Pientä eroa on kuitenkin havaittavissa pakollisten menojen osuudesta, sillä sosiaali- (94 %) ja turvallisuusalan (97 %) opiskelijoilla menee hieman enemmän rahaa pakollisiin menoihin verrattuna liiketalouden opiskelijoihin (87 %). Tämä saattaa mahdollisesti johtua esimerkiksi siitä, että liiketalouden opiskelijoiden joukossa oli osittain nuorempia vastaajia, jotka mahdollisesti asuvat vielä kotona, jolloin pakollisiin menoihin luokitellut kulut ovat pienempiä.

Kuvio 6: Käyttörahojen kohteet

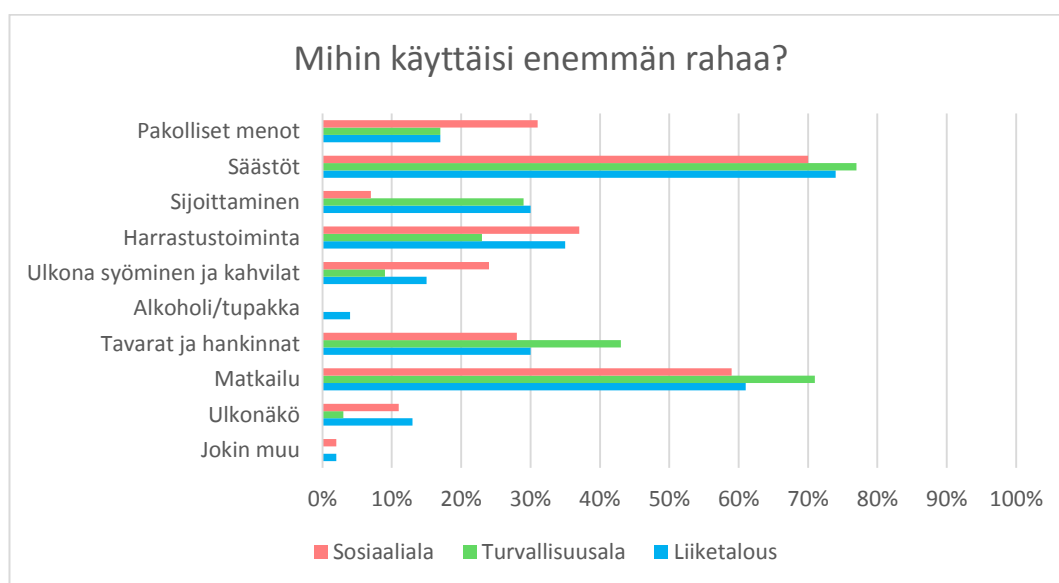
Huomattavia eroja rahankäytön kohteissa on myös muun muassa säästöt. Liiketalouden opiskelijoista säästöön laittaa rahaa yli kaksinkertainen määrä sosiaali- ja turvallisuusalan opiskelijoihin verrattuna. Kun liiketalouden opiskelijoista lähes 40 prosenttia vastaajista laittaa rahoistaan osan säästöön (37 %), vastaava luku sosiaalialan opiskelijoista on noin 15 prosenttia (13 %), ja turvallisuusalan opiskelijoilla lähemmäs 20 prosenttia (17 %). Muutama liiketalouden (9 %) sekä turvallisuusalan (6 %) opiskelijoista käyttää suurimman osan rahoistaan myös sijoittamiseen, mutta yksikään sosiaalialan opiskelijoista ei. Harrastustoimintaan turvallisuusalan opiskelijoilla menee yli kaksinkertaisesti enemmän rahaa (54 %), kuin muilla koulutusryhmillä (sosiaaliala 28 %, liiketalous 20 %). Liiketalouden opiskelijoista noin neljäsosa osa käyttää rahaa ulkona syömiseen tai kahviloihin (24 %), kun taas sosiaali- (11 %) ja turvallisuusalan (11 %) opiskelijat käyttävät kyseiseen kohteeseen noin puolet vähemmän kuin liiketalouden opiskelijat.

Mitä tulee alkoholiin tai tupakkaan, sosiaalialan opiskelijat käyttävät vähemmän rahaa kyseisiin kohteisiin (6 %), kun vertaa vastaavaa osuutta liiketalouden (15 %) ja turvallisuusalan (17 %) opiskelijoihin. Tavaraita ja hankintoja tekee opiskelijoista eniten turvallisuusalan opiskelijat (49 %), verrattuna sosiaalialan (31 %) ja liiketalouden opiskelijoihin (39 %). Matkailuun menee kaikilla suhteellisen saman verran rahaa (sosiaaliala 11 %, turvallisuusala 14 %, liiketalous 15 %). Sosiaalialan opiskelijoista suurempi osa käyttää ulkonäköön enemmän rahaa (17 %), verrattuna kahteen muuhun alaan (turvallisuusala 9 %, liiketalous 7 %), mutta yksi syy voi olla se, että suurin osa sosiaalialan opiskelijoista on naisia. Jokin muu rahankäytön kohde on valikoitunut myös jokaisen koulutusalan vastauksiin. Jokin muu on ollut näissä tapauksissa

uhkapelit, hankinnat uuteen asuntoon, auto sekä lastentarvikkeet ja hankinnat. Kokonaisuudessaan suurimmalla osalla opiskelijoista rahaa kuluu pakollisiin menoihin sekä tavaroihin ja hankintoihin. Suurella osalla rahoja menee myös harrastustoimintaan sekä säästöön.

Jos rahaa olisi enemmän käytettävissä, se haluttaisiin käyttää alla olevassa kuviossa näkyviin kohteisiin (Kuvio 7). Suurin osa vastaajista laittaisi rahaa enemmän säästöön (sosiaaliala 70 %, turvallisuusala 77 %, liiketalous 74 %) sekä matkailuun (sosiaaliala 59 %, turvallisuusala 71 %, liiketalous 61 %). Säästöön sekä matkailuun laittaisi rahaa hieman muita ryhmiä enemmän siis turvallisuusalan opiskelijat.

Sosiaalialan opiskelijoista hieman yli 30 prosenttia vastaajista (31 %) käyttäisi myös pakollisiin menoihin enemmän rahaa. Puolestaan noin 15 prosenttia turvallisuusalan (17 %) ja liiketalouden (17 %) opiskelijoista käyttäisi enemmän rahaa pakollisiin menoihin, kuten ruokaan. Sijoittamiseen rahaa käyttäisi liiketalouden (30 %) ja turvallisuusalan (29 %) opiskelijoista lähes 30 prosenttia vastaajista, kun taas sosiaalialan opiskelijoista sijoittamiseen käyttäisi vain alle kymmenen prosenttia vastaajista (7 %). Tästä voidaan päätellä, että sosiaalialan opiskelijat eivät mahdollisesti ole yhtä kiinnostuneita sijoittamisesta kuin turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijat.

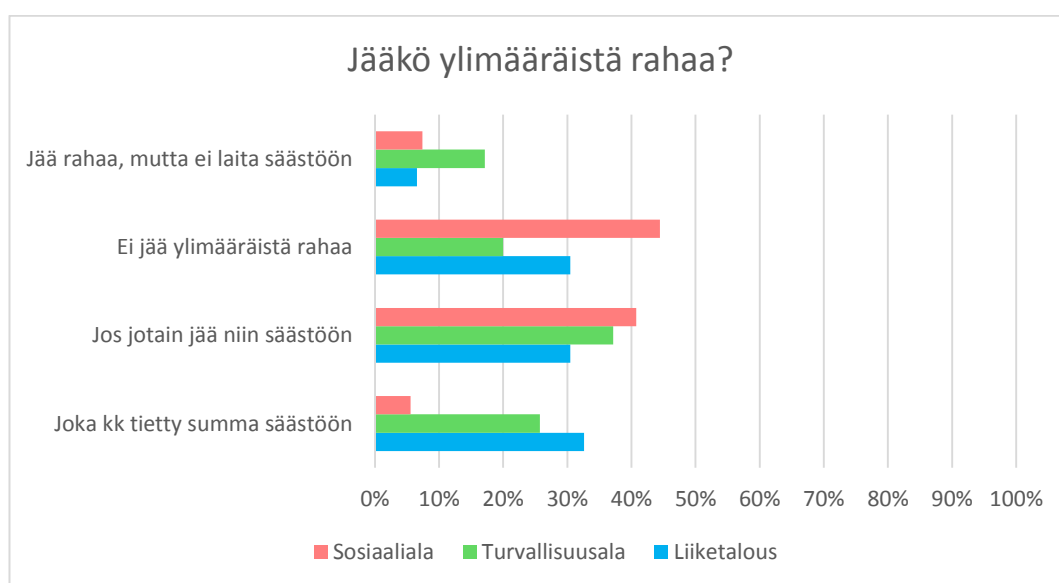
Kuvio 7: Mihin käyttäisi enemmän rahaa?

Liiketalouden (35 %) ja sosiaalialan (37 %) opiskelijoista yli kolmannes käyttäisi harrastustoimintaan enemmän rahaa, kun taas turvallisuusalan opiskelijoista osuus on hieman pienempi (23 %). Syy voi olla siinä, että turvallisuusalan opiskelijoilla kuluu jo tällä hetkellä harrastustoimintaan muita aloja enemmän rahaa. Ulkona syömiseen ja kahviloihin sosiaalialan opiskeli-

joista (24 %) käyttäisi enemmän rahaa kuin muut koulutusryhmät (turvallisuusala 9 %, liiketalous 15 %). Alkoholiin tai tupakkaan vain liiketalouden opiskelijoista jokunen (4 %) käyttäisi enemmän rahaa. Tavaroihin ja hankintoihin kaikki opiskelijat käyttäisivät enemmän rahaa, melkein joka kolmas liiketalouden (30 %) ja sosiaalialan (28 %) opiskelijoista, ja noin puolet turvallisuusalan opiskelijoista (43 %). Ulkonäköön käyttäisi enemmän hieman yli kymmenen prosenttia niin liiketalouden (13 %) kuin sosiaalialan (11 %) opiskelijoista, turvallisuusalan opiskelijoista vain 3 prosenttia. Johonkin muuhun, kuin annettuihin vaihtoehtoihin, käyttäisi pieni prosentti liiketalouden (2 %) ja sosiaalialan (2 %) opiskelijoista. Liiketalouden opiskelijoiden vastauskohteet ovat jakaantuneet hieman laajemmin eri vaihtoehtojen välillä.

Säästäminen

Opiskelijoilta kysyttiin myös tarkemmin säästämisestä ja siitä, mitä varten he mahdollisesti säästävät. Kuten jo yllä todettiin, koulutusohjelmien välillä on eroja liittyen säästämiseen. Alla olevassa kuviossa (Kuvio 8) on esitetty koulutusohjelmien vastaukset säästämiskysymykseen.

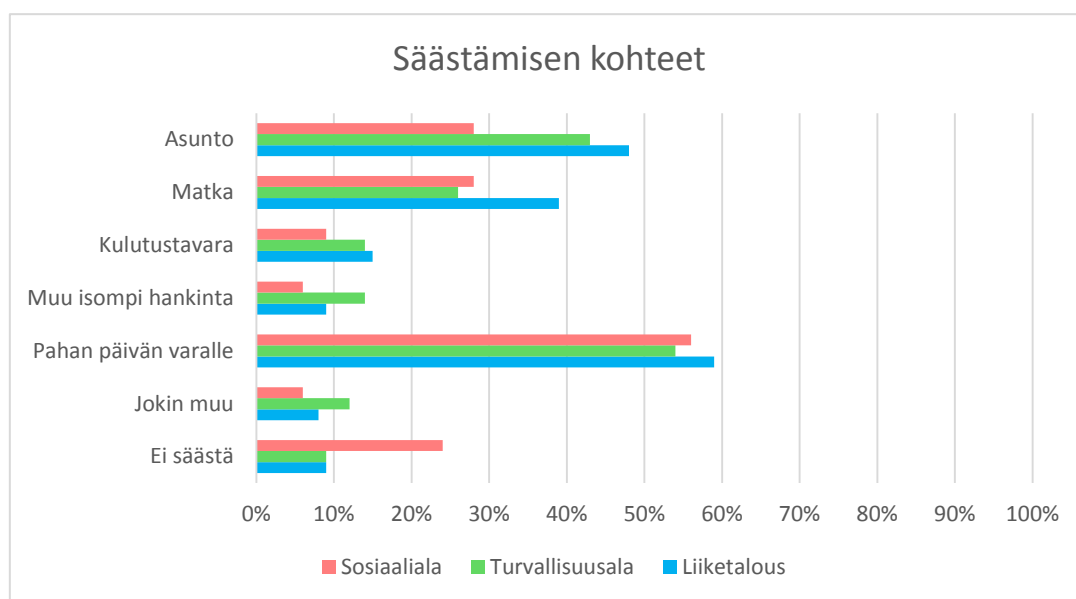

Kuvio 8: Jääkö ylimääräistä rahaa?

Kuten yllä olevasta kuviosta (Kuvio 8) huomaa, suuremmalle osalle sosiaalialan opiskelijoista verrattuna turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijoihin, ei jää ylimääräistä rahaa, jonka he laittaisivat säästöön. Osuus on tuplasti niin paljon kuin turvallisuusalan opiskelijoilla. Sosiaalialan opiskelijoista lähes puolelle vastaajista (45 %) ei jää ylimääräistä rahaa, kun turvallisuusalan opiskelijoista tämä osuus on vain yksi viidennes (20 %). Liiketalouden opiskelijoista taas kolmannekselle (30 %) ei jää ylimääräistä rahaa. Sosiaalialan opiskelijoista vain alle kymmenen prosenttia laittaa joka kuukausi tietyn summan säästöön (6 %), mikä on huomatta-

vasti pienempi osuus kuin turvallisuusalan (26 %) tai liiketalouden (33 %) opiskelijoista. Verrattuna myös turvallisuusalan opiskelijoihin, liiketalouden opiskelijoista suurempi osa laittaa joka kuukausi rahaa säästöön. Kuviosta (Kuvio 8) huomaa myös, että turvallisuusalan opiskelijoille saattaa jäädä ylimääräistä rahaa, mutta he eivät laita sitä säästöön. Liiketalouden (7 %) ja sosiaalialan (7 %) opiskelijoista tähän joukkoon kuuluu vain alle kymmenen prosenttia vastaajista, kun taas turvallisuusalan opiskelijoista melkein yksi viidesosa (17 %). Erot liittyen säästämiseen ovat merkittäviä (khiin neliö-testin arvo on 0,008).

Koulutusohjelmien välillä ei ole kovin paljoa eroa sen välillä mitä varten opiskelijat säästävät. Koulutusohjelmien säästämisen kohteet on esitelty alla olevassa kuviossa (Kuvio 9). Säästämisen kohteita ovat asunto, matka, kulutustavara, jokin muu suurempi hankinta tai pahan päivän vara. Lisäksi muutama opiskelija jokaisesta koulutusohjelmasta on vastannut jonkin muun säästökohteen. Näitä ovat esimerkiksi häät, koira, vaihto-opiskelu, jatko-opinnot, eläkesäästötili, rahasto, lapset ja ylipäätään tulevaisuus.

Kuvio 9: Säästämisen kohteet

Yli puolet kaikista koulutusohjelmien opiskelijoista säästää pahan päivän varalle (sosiaaliala 56 %, turvallisuusala 54 %, liiketalous 59 %). Iso osa opiskelijoista säästää myös asuntoa varten, mutta sosiaalialan opiskelijoista (28 %) huomattavasti pienempi osuus verrattuna liiketalouden (48 %) ja turvallisuusalan (43 %) opiskelijoihin. Jokaisesta koulutusohjelmasta melko iso osa säästää myös matkaa varten, liiketalouden opiskelijoista (39 %), eli suurempi osuus kuin turvallisuusalan (26 %) tai sosiaalialan (28 %) opiskelijoista.

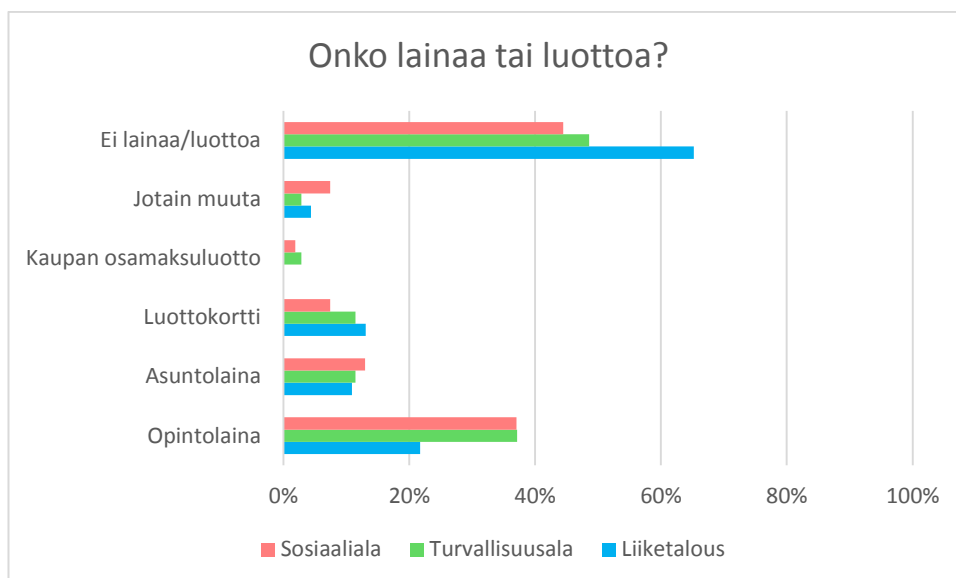
Sosiaalialan opiskelijoista yli kaksinkertainen osuus verrattuna turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijoihin ei säästä lainkaan. Turvallisuusalan (9 %) ja liiketalouden (9 %) opiskelijoista alle kymmenen prosenttia ei säästä, kun vastaava luku sosiaalialan opiskelijoista on yli 20 prosenttia (24 %). Mielenkiintoista on, että sosiaalialan opiskelijat säästävät asuntoa varten merkittävästi vähemmän kuin muut koulutusryhmät. Syynä on osittain se, että asuntolainaa ja täten asunto on jo suuremmalla osalla sosiaalialan opiskelijoista verrattuna muihin koulutusaloihin. Ero ei kuitenkaan ole suuri, ja todennäköinen syy siihen, etteivät sosiaalialan opiskelijat säästä asuntoon on se, ettei heille jää ylimääräistä rahaa, josta säästää.

Säästäminen kohteet yhdistettiin myös kolmeen eri luokkaan, jotta vastauksia oli mahdollista vertailla kunnolla. Eri ryhmiksi yhdistettiin he, jotka eivät säästä, pelkästään pahan päivän varalle säästävät ja tiettyä kohdetta varten säästävät. Khiin neliö -testin edellytykset täyttyivät tässä tapauksessa ja nämä erot olivat merkittäviä (khiin neliö-testin arvo on 0,004). Liiketalouden opiskelijoista 83 prosenttia säästää tiettyä kohdetta varten, kun sama osuus turvallisuusalan opiskelijoista on 57 prosenttia ja sosiaalialan opiskelijoista 52 prosenttia. Pelkästään pahan päivän varalle liiketalouden opiskelijoista säästää 9 prosenttia, turvallisuusalan opiskelijoista 34 prosenttia ja sosiaalialan opiskelijoista 24 prosenttia. Tuloksista voidaan siis huomata, että liiketalouden opiskelijoilla on selkeästi enemmän tiettyjä kohteita, joita varten he säästävät.

Lainat ja luotot

Nuoret ottavat pitkäaikaisia ja isoja lainoja, jotka maksetaan takaisin tulevaisuuden epävarmoilla tuloilla. Kymmenenkin vuotta on pitkä aika elämässä, ja siinä ajassa voi tapahtua paljon myös epämiellyttäviä asioita. Erinäiset tapahtumat, kuten työttömyys ja lainan korkojen nousu, voivat vaikuttaa maksukykyyn. Simosen (2008, 61) mukaan suomalainen ei kuitenkaan pelkää työttömyyttä tai talouden heikentymistä omalla kohdallaan. (Simonen 2008, 59, 61.)

Opiskelijoilta kysyttiin rahaan liittyen myös mahdollisista lainoista ja luotoista. Kuten alla olevasta kuvioista (Kuvio 10) huomaa, suurella osalla kaikista opiskelijoista ei ole ollenkaan lainaa tai luottoa. Tämä osuus liiketalouden opiskelijoista (65 %) on kuitenkin yli kymmenen prosenttia suurempi kuin turvallisuusalan (49 %) tai sosiaalialan (44 %) opiskelijoista.

Kuvio 10: Onko lainaa tai luottoa?

Ero selitty muun muassa sillä, että liiketalouden opiskelijoista pienemmällä osalla, vain noin 20 prosentilla, on opintolainaa (22 %), kun turvallisuusalan (37 %) ja sosiaali-alan (37 %) opiskelijoista lähes 40 prosentilla on sitä. Muuten eri koulutusohjelmien välillä ei ole merkittäviä eroja liittyen lainoihin tai luottoihin. Pienellä osuudella jokaisesta koulutusohjelmasta on asuntolaina, luottokortti, jokin muu laina tai luotto tai useampi eri laina tai luotto. Jokin muu laina merkitsee esimerkiksi autolainaa tai lainaa sukulaiselta.

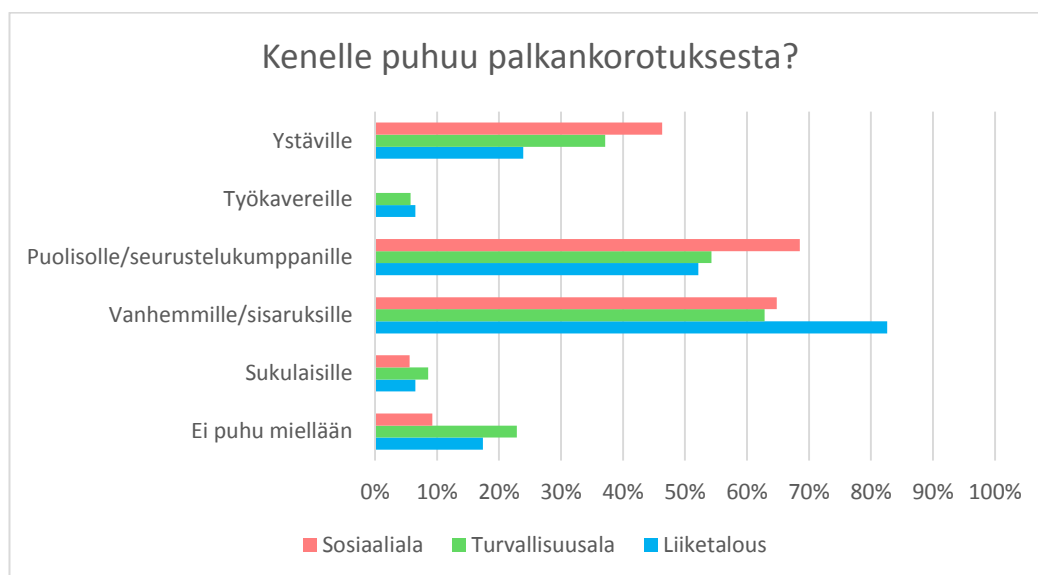
Lainoja ja luottoja verrattiin myös sen perusteella onko opiskelijoilla ollenkaan lainaa tai luottoa. Eri lainat ja luotot yhdistettiin yhdeksi luokaksi, jota verrattiin niihin, joilla ei ollut ollenkaan lainaa tai luottoa. Tämä tehtiin, jotta tuloksia oli mahdollista vertailla luotettavasti ristiintaulukoimalla. Nämä tulokset eivät kuitenkaan ole merkittäviä (khiin neliö-testin arvo on 0,117).

Kun ajatellaan rahan lainaamista, ihmiset lainaavat sitä pääasiassa kolmesta eri syystä: ostaakseen tai korjataakseen oman asuntonsa, ostaakseen kulutustavaroita ja - palveluita tai rahoittaakseen opintonsa (Anderson 2000, 139-140). Tämä jo aikaisemmin kappaleessa 5 mainittu seikka vahvistuu tässäkin tutkimuksessa, sillä kaikki opiskelijoista eivät opintojensa ohella käy töissä, ja jollain eläminen on maksettava. Osalla vastaajista on opintolainan lisäksi myös asuntolainaa. Osalla vastaajista on myös luotollinen pankkitili ja kaupan osamaksuluotto, jolla on mahdollisesti ostettu kulutustavaroita tai palveluita.

Raha-asioista puhuminen

Kun mietitään sitä, kenelle vastaajat puhuvat tai puhuisivat mahdollisista positiivista sekä negatiivisista asioista liittyen rahaan, kuten tässä tapauksessa palkankorotuksesta ja rahavaikeuksista, alla olevista kuvioista (Kuvio 11 & Kuvio 12) voidaan todeta, ettei kukaan sosiaalialan opiskelijoista puhuisi työkaverilleen kyseisistä asioista. Kuitenkin sosiaalialan opiskelijoista lähes puolet (46 %) puhuisi palkankorotuksesta ystävilleen, kun taas vastaava luku liiketalouden opiskelijoilla on noin puolet vähemmän, eli noin yksi neljästä (24 %), ja turvallisuusalan opiskelijoilla noin yksi kolmesta (37 %).

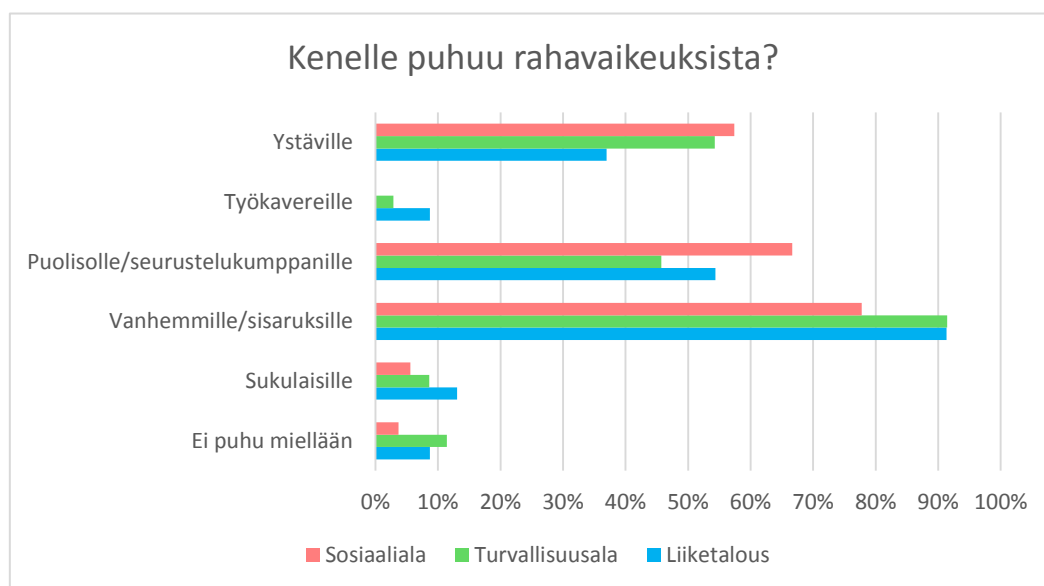
Sosiaalialan opiskelijoista lähemmäs 70 prosenttia puhuisi palkankorotuksesta kumppanilleen (69 %), vastaava luku muilla koulutusryhmillä on noin 55 prosenttia vastaajista (turvallisuusala 54 %, liiketalous 52 %). Vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen liiketalouden opiskelijoista puhuisi yli 80 prosenttia, eli noin neljä viidestä vastaajasta (83 %). Sosiaali- (65 %) ja turvallisuusalan (63 %) opiskelijoista taas noin 65 prosenttia puhuisi palkankorotuksesta vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen. Sukulaisille kaikista ryhmistä puhuisi alle kymmenen prosenttia vastaajista (sosiaaliala 6 %, turvallisuusala 9 %, liiketalous 7 %). Asiasta ei mielellään puhuisi liiketalouden opiskelijoista lähemmäs yksi viidestä (17 %), turvallisuusalan opiskelijoista noin yksi neljästä (23 %) ja sosiaalialan opiskelijoista noin yksi kymmenestä (9 %).

Kuvio 11: Kenelle puhuu palkankorotuksesta?

Kysyttäessä sitä, kenelle opiskelija puhuu rahavaikeuksistaan, eroja on nähtävissä verrattuna palkankorotuksesta puhumiseen. Huomattavasti suurempi osa niin liiketalouden (37 %), sosiaalialan (57 %) kuin turvallisuusalan (54 %) opiskelijoista puhuu tai puhuisi mieluummin rahavai-

keuksistaan kuin palkankorotuksesta ystävilleen. Työkavereilleen ei edelleenkään kukaan sosiaalialan opiskelijoista puhuisi asiasta. Turvallisuusalan opiskelijoista useampi puhuisi palkankorotuksesta kuin rahavaikeuksista työkavereilleen, kun taas liiketalouden opiskelijoista useampi puhuisi rahavaikeuksista mieluummin kuin palkankorotuksesta työkavereilleen.

Kuvio 12: Kenelle puhuu rahavaikeuksista?

Kumppanilleen asiasta puhuisi sosiaalialan opiskelijoista lähes samansuuruinen prosentti kuin palkankorotuksesta, eli lähemmäs 70 prosenttia vastaajista (67 %). Alle puolet turvallisuusalan opiskelijoista puhuisi asiasta kumppanilleen (46 %), kun taas liiketalouden opiskelijoista hieman yli puolet (54 %) vastaajista puhuisi asiasta kumppanilleen. Rahavaikeuksista vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen liiketalouden (91 %) ja turvallisuusalan (91 %) opiskelijoista puhuisi noin 90 prosenttia vastaajista, joka on noin kymmenen prosenttia enemmän kuin palkankorotuksesta puhumisesta.

Rahavaikeuksistaan sekä palkankorotuksesta vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen sosiaalialan opiskelijoista puhuisi noin kymmenen prosenttia enemmän, eli lähemmäs 80 prosenttia vastaajista (78 %). Sosiaalialan opiskelijat puhuisivat mieluummin palkankorotuksesta kuin rahavaikeuksistaan sukulaisilleen, kun taas liiketalouden opiskelijoiden kohdalla asia on päinvastoin. Myös hieman suurempi prosentti turvallisuusalan opiskelijoista puhuisi rahavaikeuksistaan kuin palkankorotuksesta sukulaisilleen. Turvallisuusalan opiskelijat ovat ainoa ryhmä, joista hieman yli kymmenen prosenttia (11 %) ei halua puhua lainkaan asiasta muille (sosiaaliala 4 %, liiketalous 9 %).

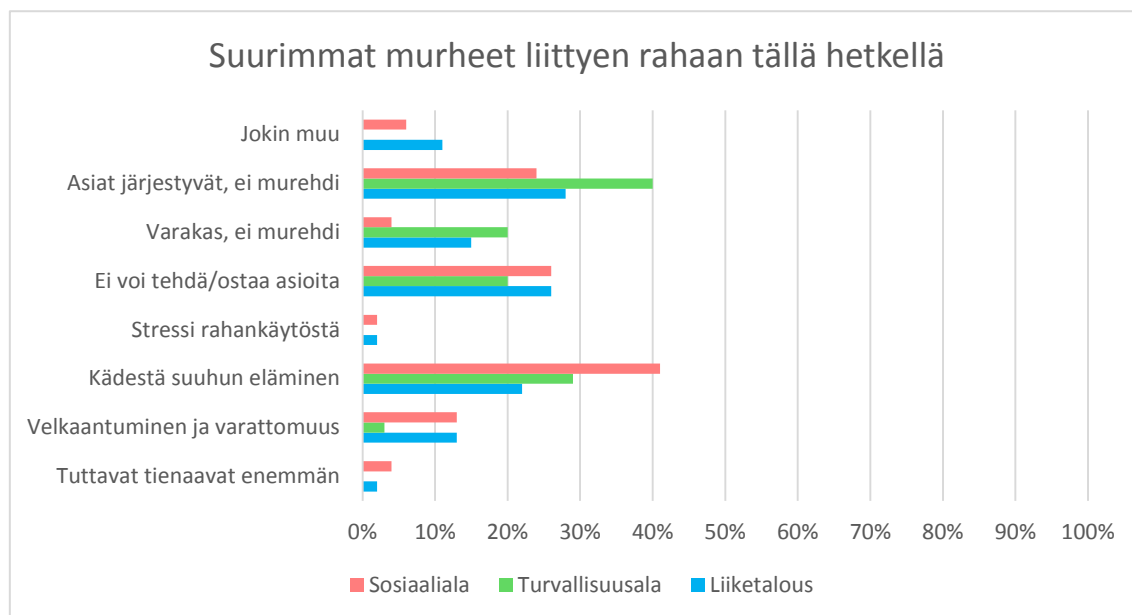
Sosiaalialan opiskelijat puhuvat liiketalouden ja turvallisuusalan opiskelijoita mieluummin raha-asioistaan muille. Puolestaan vähiten raha-asioistaan muille haluavat puhua turvallisuusalan opiskelijat. Raha-asioistaan mieluiten sosiaalialan opiskelijoista puhuu puolisol-le/seurustelukumppanilleen ja liiketalouden ja turvallisuusalan opiskelijoista vanhemmil-leen/sisaruksilleen. Kuvioista (Kuvio 11 & Kuvio 12) voi huomata, että myös kohteet, keille asioista voi puhua, vaihtelevat koulutusaloittain. Mielenkiintoinen ero on huomattavissa etenkin sen suhteen, että huomattavasti suurempi osuus opiskelijoista puhuisi rahavaikeuksista kuin palkankorotuksesta vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen. Merkittävin ero on huomattavissa turvallisuusalan opiskelijoiden vastauksissa, sillä hieman yli 90 prosenttia puhuisi rahavaikeuksista heille, palkankorotuksesta puolestaan hieman yli 60 prosenttia. Ero on siis noin 30 prosenttia. Myös sosiaalialan vastausprosentti tippuu noin 15 prosenttia, liiketalouden vajaa kymmenen prosenttia.

Nämä raha-asioista puhumiseen liittyvät erot eivät olleet kuitenkaan tilastollisesti merkittäviä (khiin neliö-testin arvo on 0,315 palkankorotuksesta puhumisessa ja 0,53 rahavaikeuksista puhumisessa). Merkittävyttä testattiin yhdistämällä yhdeksi joukoksi kaikki ne, jotka puhuvat jollekin henkilölle palkankorotuksesta, ja ne, jotka eivät puhu lainkaan siitä, jotta khiin neliö-testin ehdot saatiin täyttymään.

On myös otettava huomioon, että kaikki vastaajat eivät todennäköisesti ole parisuhteessa, joten tämä voi vaikuttaa tulokseen siitä, puhuuko asioista kumppanilleen, jos sellaista ei ole. Osa vastaajista on voinut kuitenkin ajatella kysymyksen hypoteettisesti, eli voisiko puhua mahdolliselle puolisol-le tai seurustelukumppanilleen kyseisistä asioista. Tässä tapauksessa on kuitenkin luotettavuuden kannalta hyvä tarkastella eroja sen suhteen, muuttuvatko koulutusalojen vastaukset palkankorotuksesta ja rahavaikeuksista puhuttaessa. Ja nehan muuttuvat.

Murheet liittyen rahaan

Kun opiskelijoilta kysyttiin heidän murheistaan liittyen rahaan tällä hetkellä sekä tulevaisuudessa, huomattiin muutamia eroja koulutusohjelmien välillä. Alla olevissa kuvioissa (Kuvio 13, Kuvio 14 & Kuvio 15) on esitelty saadut vastaukset koulutusaloittain siitä, mitä murheet ovat tällä hetkellä ja tulevaisuudessa. Nykyhetken ja tulevaisuuden murheet on myös koottu yhteen samaan kuvioon, josta ilmenee opiskelijoiden murheet liittyen raha-asioihin ylipäätään.

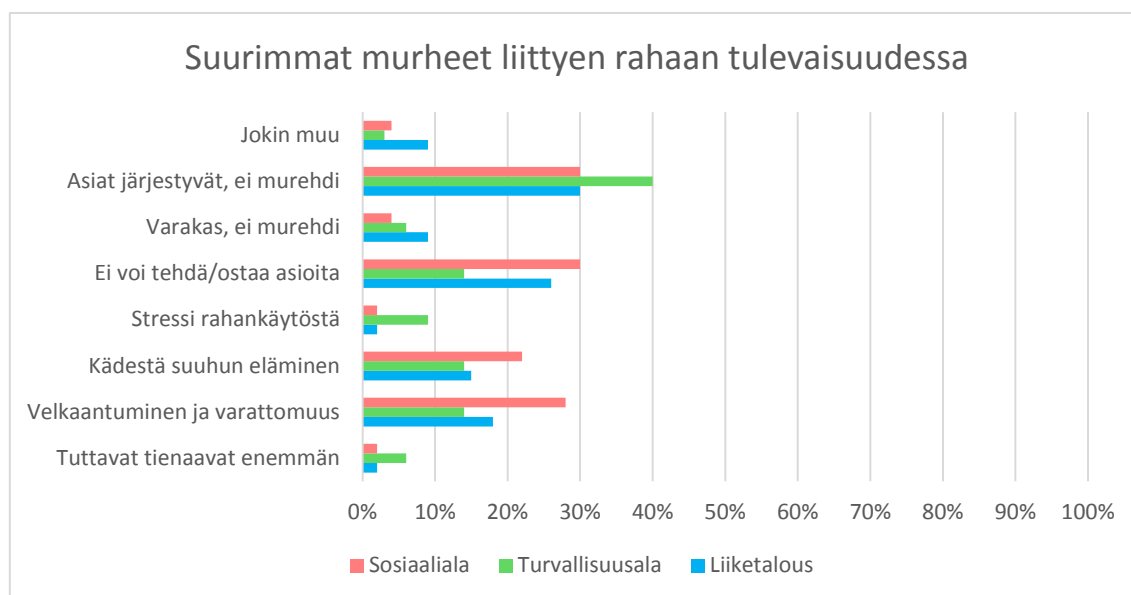
Kuvio 13: Suurimmat murheet liittyen rahaan tällä hetkellä

Kuten kuviosta (Kuvio 13) huomaa, tällä hetkellä opiskelijoiden suurimmat murheet ovat kädestä suuhun eläminen ja se, etteivät he voi tehdä tai ostaa asioita joita haluaisivat. Melko iso osa opiskelijoista ei kuitenkaan murehdi rahasta, sillä he luottavat siihen, että asiat järjestyvät. Sosiaalialan opiskelijat murehtivat liiketalouden ja turvallisuusalan opiskelijoita enemmän siitä, että he joutuvat elämään kädestä suuhun. Noin 40 prosenttia sosiaalialan opiskelijoista murehtii kyseisestä asiasta (41 %), kun taas turvallisuusalan opiskelijoiden osuus on vain noin kolmannes (29 %) ja liiketalouden opiskelijoiden noin viidennes (22 %).

Turvallisuusalan opiskelijoista 40 prosenttia ei murehdi raha-asioistaan, koska luottaa siihen, että asiat järjestyvät. Liiketalouden (28 %) ja sosiaalialan (24 %) opiskelijoista vain yksi neljännes luottaa siihen, että asiat järjestyvät. Turvallisuusalan opiskelijoista suurempi osuus, verrattuna sosiaalialan ja liiketalouden opiskelijoihin, ei murehdi raha-asioista, koska he ovat varakkaita. Turvallisuusalan opiskelijoista yksi viidennes ei murehdi, koska he ovat varakkaita (20 %). Liiketalouden opiskelijoista vastaava osuus on 15 prosenttia ja sosiaalialan opiskelijoista vain alle kymmenen prosenttia (4 %).

Sosiaalialan ja liiketalouden opiskelijat murehtivat velkaantumista ja varattomuutta enemmän kuin turvallisuusalan opiskelijat. Turvallisuusalan opiskelijoista vain muutama prosentti murehtii tätä asiaa (3 %), kun liiketalouden (13 %) ja sosiaalialan (13 %) opiskelijoista hieman päälle kymmenen prosenttia murehtii asiaa. Turvallisuusalan opiskelijat murehtivat raha-asioistaan siis ylipäätensä vähemmän tällä hetkellä verrattuna liiketalouden ja sosiaalialan opiskelijoihin.

Erojen merkittävyyttä testattiin vielä yhdistämällä yhdeksi luokaksi kaikki, jotka murehtivat raha-asioistaan ja vertaamalla näitä vastauksia niihin, jotka eivät murehdi niistä. Tällä tavoin khiin neliö- testin ehdot saatiin täyttymään ja ryhmiä pystyttiin vertaamaan kunnolla ristiintaulukoinnin avulla. Erojen voidaan testin perusteella todeta olevan merkittäviä (khiin neliö- testin arvo on 0,01).

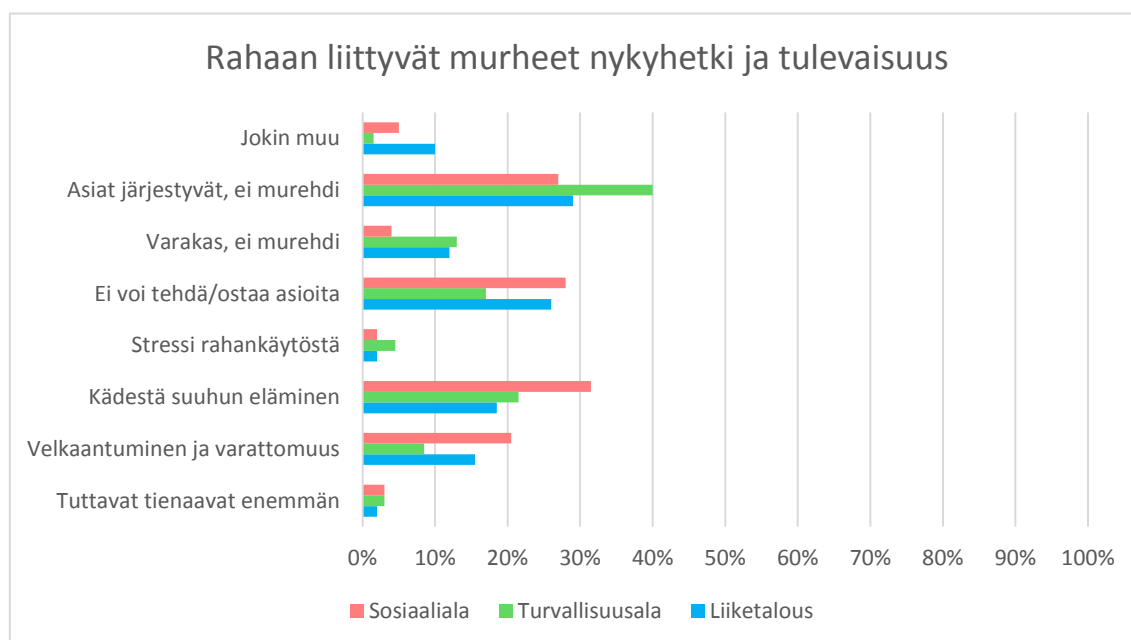

Kuvio 14: Suurimmat murheet liittyen rahaan tulevaisuudessa

Yllä olevassa kuviossa (Kuvio 14) näkyvät eri koulutusohjelmien murheet liittyen rahaan tulevaisuudessa. Myös tulevaisuuden murheissa on huomattavissa eroja koulutusohjelmien välillä. Tulevaisuuteen liittyvissä raha-asioissa turvallisuusalan opiskelijoista suurempi osuus, verrattuna muihin koulutusaloihin, ei murehdi, koska he luottavat siihen, että asiat järjestyvät. Ero sosiaalialan ja liiketalouden opiskelijoihin on kuitenkin pienempi kuin tämän hetkissä murheissa. Liiketalouden ja sosiaalialan opiskelijoista 30 prosenttia luottaa siihen, että asiat järjestyvät tulevaisuudessa, kun tällä hetkellä sama osuus heistä on vain noin neljännes. Turvallisuusalan opiskelijoilla osuus pysyy samana.

Liittyen tulevaisuuden raha-asioihin, sosiaalialan opiskelijat murehtivat liiketalouden ja turvallisuusalan opiskelijoita enemmän velkaantumisesta ja varattomuudesta (sosiaaliala 28 %, turvallisuusala 14 %, liiketalous 18 %) sekä siitä, etteivät he voi tehdä tai ostaa asioita, joita haluaisivat (sosiaaliala, 30 %, turvallisuusala 14 %, liiketalous 26 %). Lisäksi sosiaalialan opiskelijat (22 %) murehtivat liiketalouden (15 %) ja turvallisuusalan (14 %) opiskelijoita enemmän siitä, että he joutuvat elämään kädestä suuhun.

Toisin kuin nykyhetken murheiden erot, tulevaisuuteen liittyvien murheiden erot eivät ole merkittäviä (khiin neliö-testin arvo on 0,5). Myös näitä vastauksia vertailtiin ristiintaulukoinnin avulla liittämällä yhdeksi ryhmäksi kaikki, jotka murehtivat jostain raha-asioihin liittyvää tulevaisuudessa niihin, ketkä eivät murehdi.

Kuvio 15: Rahaan liittyvät murheet nykyhetki ja tulevaisuus

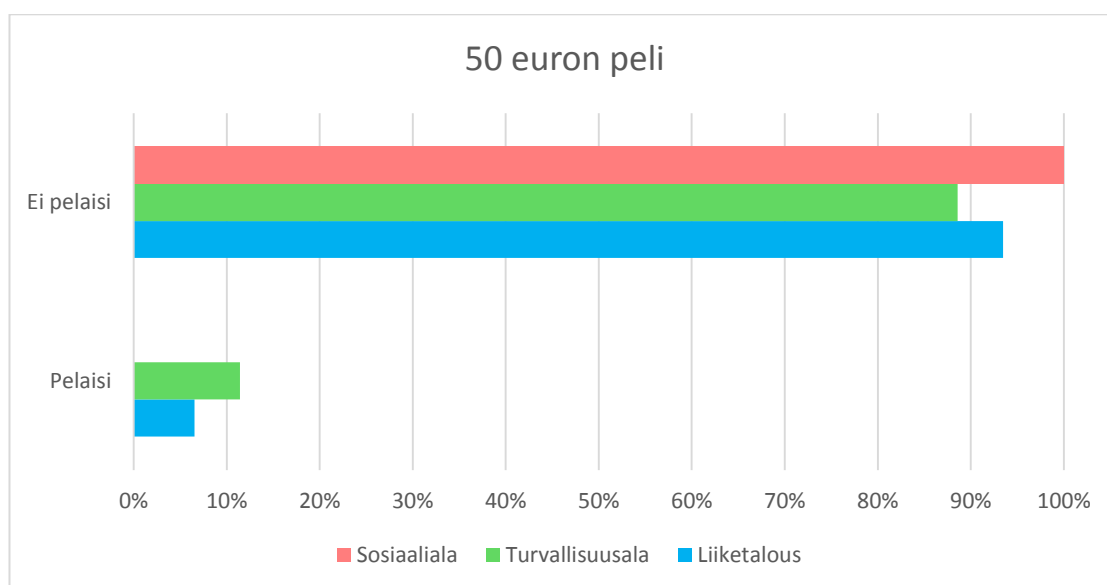
Yllä olevaan kuvioon (Kuvio 15) on yhdistetty sekä nykyhetken että tulevaisuuden murheet liittyen rahaan. Kuvioista voi huomata, että turvallisuusalan opiskelijat murehtivat vähemmän, sillä he luottavat siihen, että asiat järjestyvät. Sosiaalialan opiskelijat taas murehtivat enemmän velkaantumista ja varattomuutta, kädestä suuhun elämistä sekä sitä, etteivät he voi tehdä tai ostaa asioita, joita haluaisivat. Liiketalouden opiskelijoiden murheet ovat jakautuneet tasaisemmin eri vaihtoehtojen välille. Mutta iso osa heistä ei myöskään murehdi, sillä he luottavat, että asiat järjestyvät. Melkein saman verran heistä kuitenkin murehtii sitä, etteivät voi tehdä tai ostaa asioita, joita haluaisivat.

Tässäkin taulukossa ilmenee liiallinen luottamus tulevaisuuteen. Ihmisillä on tapana liittää itseensä positiivisia attribuutteja huomattavasti negatiivisia enemmän. On tutkittu, että osa ihmisistä näkee oman tulevaisuutensa hyvin valoisana, ja kun samassa yhteydessä pyydetään arvioimaan esimerkiksi työkaverin tulevaisuutta, se näyttää huomattavasti synkemmältä. (Burton & Shah 2013, 139.) Tyypillisiä itseluottamuksen merkkejä ovat muun muassa taipumus luottaa liiaksi omiin kykyihin ja uskomuksiin sekä liiallinen optimistisuus tulevaisuuden suhteen. Tällöin tietämyksen yliarviointi, riskien aliarviointi ja usko omaan kykyyn hallita tapahtumia, on hyvin voimakas. (Malkiel 2011, 224-226.) Etenkin liiallinen optimistisuus näkyy sel-

keästi tuloksissa, sillä suuri osa vastaajista luottaa juuri siihen, että asioilla on tapana järjestyä, ja murehtiminen on turhaa.

Riskinotto

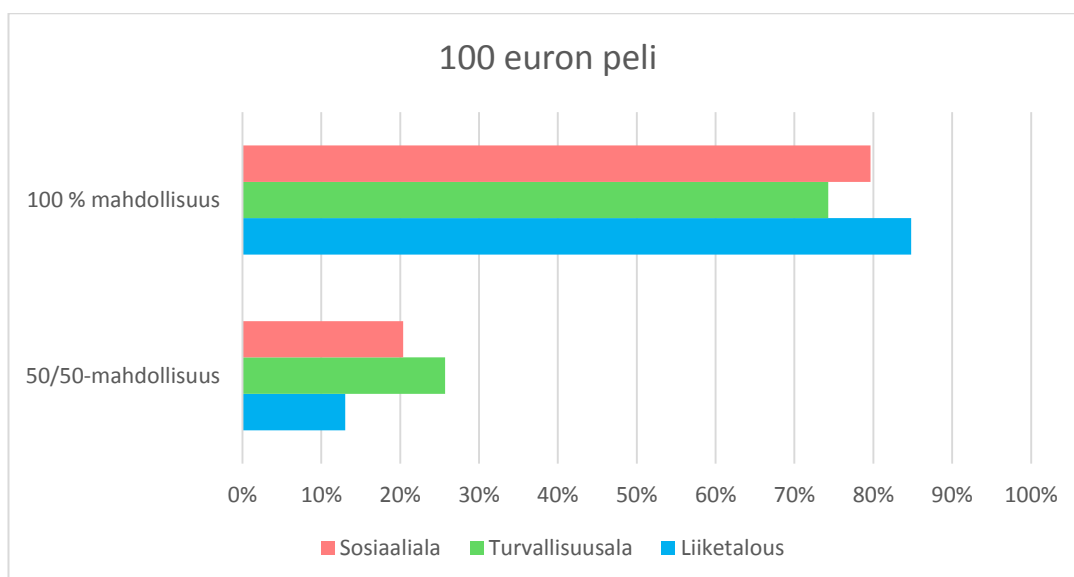
Riskinottoa mitattiin pelaamiseen, kolikonheittoon ja mielen budjetointiin liittyvillä kysymyksillä, joissa vastaajan oli tarkoitus valita kahdesta eri vaihtoehdoista itselleen parhaaksi kokema vaihtoehto. Koulutusohjelmien välillä ei löytynyt suuria eroja liittyen riskinottoon. Vastaajien tuli valita, pelaisivatko he tilanteessa, jossa heillä on 50 euroa, ja tuttava ehdottaa osallistumista peliin. Vaihtoehtoina olivat pelaaminen, jolloin he voivat voittaa 50 euroa lisää tai hävitä omistamansa 50 euroa. Sekä pelaamatta jättäminen, jolloin ei voita eikä häviä mitään, vaan saa pitää 50 euroa. Kuten alla olevasta kuviosta (Kuvio 16) huomaa, sosiaalialan opiskelijoista kukaan ei lähtisi pelaamaan 50 euron peliä. Niiden osuus, jotka lähtisivät pelaamaan, ei kuitenkaan ole iso liiketalouden (7 %) tai turvallisuusalan (11 %) opiskelijoista, vain noin kymmenen prosenttia molemmissa.

Kuvio 16: 50 euron peli

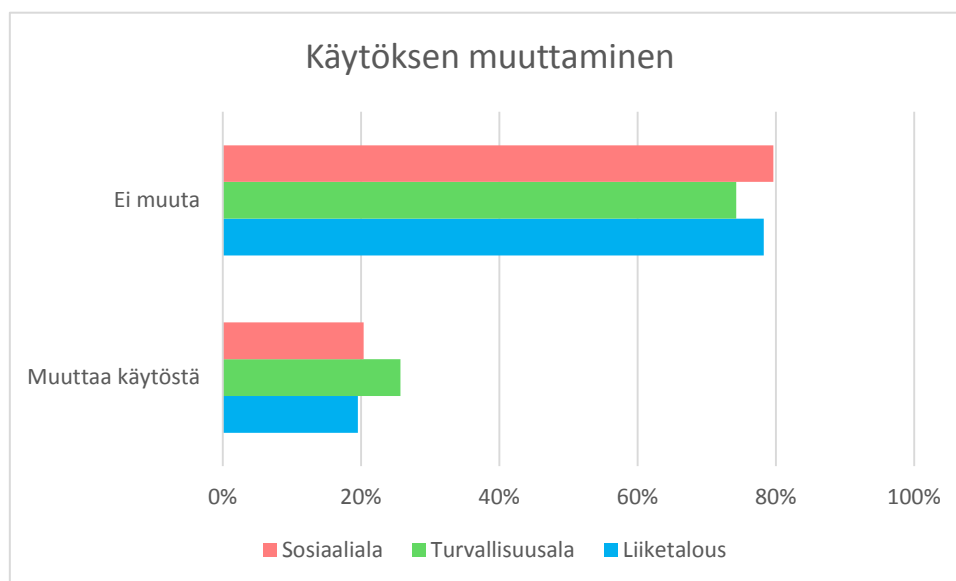
Vastaajien tuli myös valita, pelaisivatko he tilanteessa, jossa heillä on 100 euroa, ja tuttava ehdottaa osallistumista peliin. Vaihtoehtoina olivat pelaaminen, jolloin heillä on mahdollisuus voittaa 50 euroa lisää 100 prosentin varmuudella tai voittaa 100 euroa lisää tai saada 0 euroa lisää (50 % mahdollisuus). Kuten kuviosta (Kuvio 17) huomaa, turvallisuusalan opiskelijoista suurempi osa (26 %) ottaisi riskin ja lähtisi pelaamaan peliä, jossa on mahdollisuus joko voittaa enemmän tai ei mitään (sosiaaliala 20 %, liiketalous 13 %). Käytöstään muuttua huomattavasti ainoastaan sosiaalialan opiskelijat, jotka eivät toimi rationaalisesti eri pelien kohdalla.

Kun 50 euron pelissä kukaan sosiaalialan opiskelijoista ei ottaisi riskiä ja lähtisi pelaamaan peliä, 100 euron pelissä noin yksi viidestä ottaisi riskin.

Kuvio 17: 100 euron peli

Alla olevassa kuviossa (Kuvio 18) on eritelty mahdollinen käytöksen muuttaminen liittyen 50 euron ja 100 euron peleihin. Niin kuin kuviosta näkee, osa vastaajista vaihtaa vastausvaihtoehtoon, mikä tarkoittaa sitä, että käytös muuttuu pelin ja rahasumman muuttuessa. Käytöstään pelien välillä muuttaa neljäsosa (26 %) turvallisuusalan opiskelijoista. Vastaavasti liiketalouden ja sosiaalialan opiskelijoista käytöstään muuttaa viidesosa (20 %) opiskelijoista. Muutama (2 %) liiketalouden opiskelijoista on jättänyt vastaamatta 100 euron peli -kysymykseen, ja se selittää kuvissa näkyvät virheellisydet.

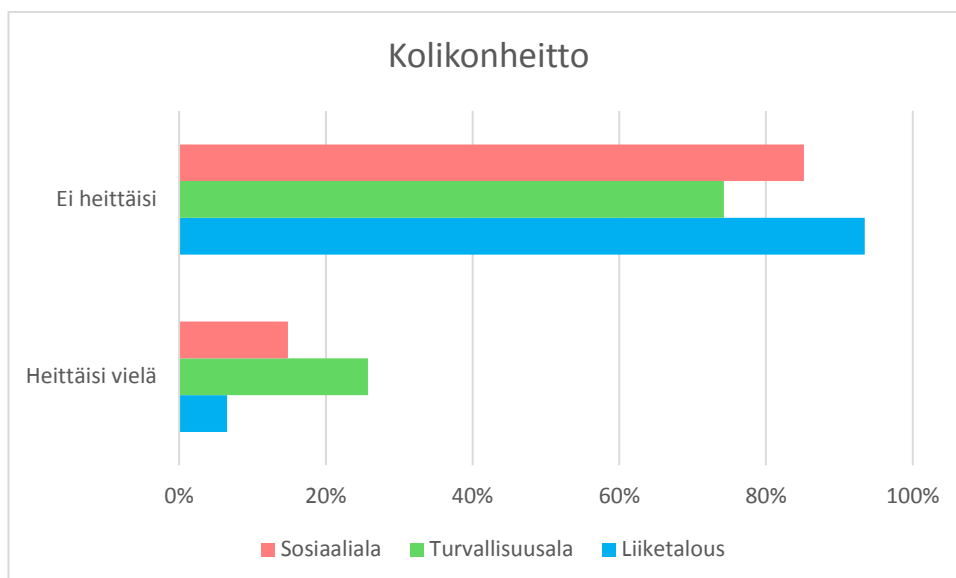

Kuvio 18: Käytöksen muuttaminen

Erona näissä kahdessa pelissä on se, että ensimmäisessä 50 euron pelissä voi valita vaihtoehdon, jossa ei pelaa lainkaan, ja saa pitää rahat joka tapauksessa. Kun 100 euron pelissä vaihtoehtona on ainoastaan pelaamista, mutta toisessa vaihtoehdoista piilee riski ja sitä kautta myös suurempi mahdollinen voittosumma, käytös muuttuu. Suurin osa vastaajista ei kuitenkaan muuta käytöstään, mikä tarkoittaa sitä, että kyseiset henkilöt toimivat rationaalisesti näiden pelien suhteen.

Alla olevassa kuviossa (Kuvio 19) on eritelty vastaajien käyttäytyminen kolikonheitossa. Kun vastaajilla oli mahdollisuus päättää, heittävätkö he kolikkoa uudelleen voitettuaan viisi kertaa putkeen yhteensä 100 euroa, suurin osa opiskelijoista ei heittäisi. Turvallisuusalan opiskelijoiden osuus niistä, jotka vielä heittäisivät kolikkoa, on suurin. Noin neljäsosa (26 %) turvallisuusalan opiskelijoista heittäisi vielä sitä. Vastaavat luvut muilla koulutusryhmillä on liiketalouden opiskelijoista 7 prosenttia, ja sosiaalialan opiskelijoista 15 prosenttia.

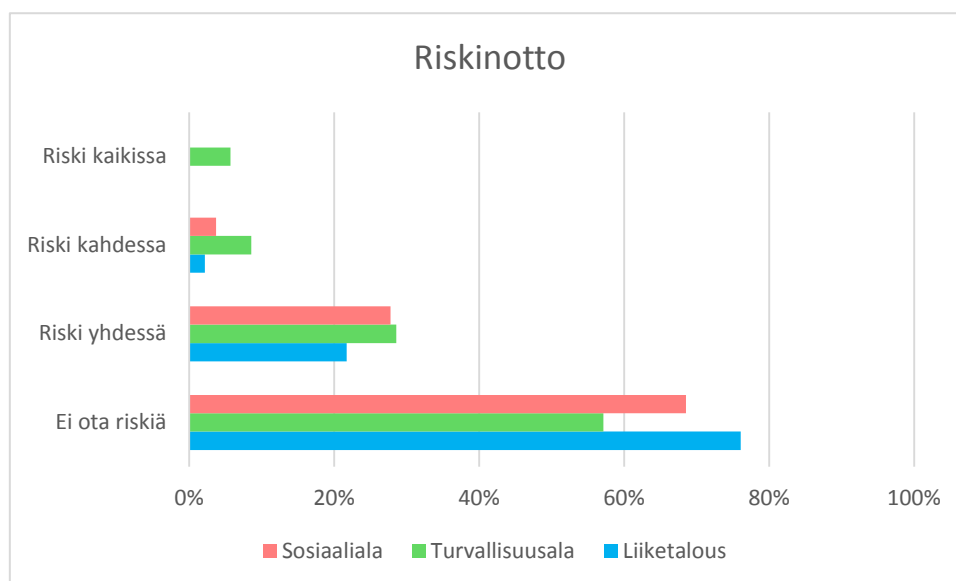
Kolikonheittopelissä ilmenee etenkin turvallisuusalan opiskelijoiden illuusio kontrollista. Vastaajista noin neljäsosa uskoo siihen, että he voivat kontrolloida tai vähintään vaikuttaa lopputulokseen, vaikka todellisuudessa näin ei ole. Ihmisillä on taipumus myös toimia tietyllä tavalla menneisyyden tapahtumien perusteella. Esimerkiksi joku vastaajista on voinut voittaa menneisyydessä kolikonheitossa tai muussa pelissä ja saattaa kokea, että mahdollisuus voittaa tällä hetkellä on myös suuri. (Pompian 2012, 139, 143).

Kuvio 19: Kolikonheitto

Moni saattaa pelata toisessa tilanteessa, mutta toisessa ei. Olisi mielenkiintoista tietää, mitä ihmiset olisivat vastanneet kolikonheittoa koskevaan kysymykseen, jos alkutilanne olisi ollut 100 euron voiton sijaan 20 euron häviö. Suurempi mahdollisuus voittaa ei muutu kummissakaan tilanteessa. Häviämisen riski ja voiton mahdollisuus pysyvät samana riippumatta aikaisemmasta tuloksesta. Tällöin se mikä muuttuu, on ihmisten reaktio riskin suhteen. Nofsingerin (2014, 37) mukaan ihmisten voittaessa esimerkiksi uhkapelissä, he ovat halukkaampia ottamaan riskin myös tulevaisuudessa. (Nofsinger 2014, 36-37.)

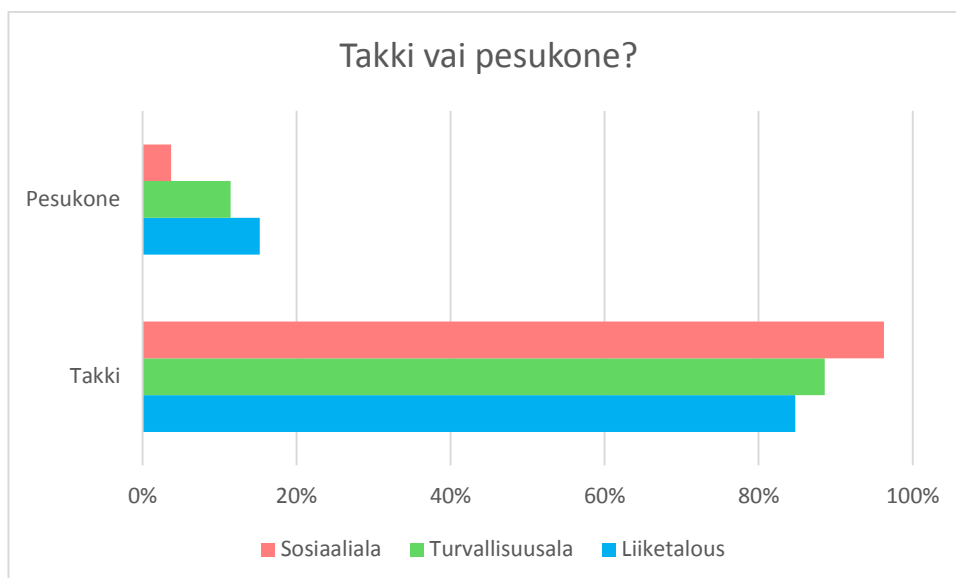
Riskinottoon liittyvät kysymykset analysoitiin myös vertaamalla, kuinka monessa pelitilanteessa vastaajat valitsevat enemmän riskillisen vaihtoehdon. Nämä vastaukset on koottu koulutusohjelmittain alla olevaan kuvioon (Kuvio 20). Kuvioista voidaan huomata, että liiketalouden opiskelijoiden riskinotto on kaikista pienintä, sillä lähes neljä viidestä (76 %) ei ota suurempaa riskiä missään vaihtoehdoista (sosiaaliala 69 %, turvallisuusala 57 %). Suurimman riskin kokonaisuudessaan ottavat turvallisuusalan opiskelijat, joista 43 prosenttia ottaa yhdessä, kahdessa tai jopa jokaisessa tilanteessa riskin. Kuvioista huomaa, että suurin osa vastaajista välttää riskiä eikä ole valinnut riskillistä vaihtoehtoa missään kolmesta kysymyksestä. Turvallisuusalan opiskelijat kuitenkin ovat ainoa koulutusohjelma, joista muutama vastaajista on valinnut riskillisen vaihtoehdon jokaiseen kysymykseen (6 %). On kuitenkin mahdotonta tietää, miten vastaajat toimisivat tositilanteessa, sillä ihmiset eivät aina toimi suunnitelmiansa mukaan.

Kuvio 20: Riskinotto

Prospektiteoria haastaa perinteisen mallin, jonka mukaan yksilöt tekevät päätöksiä sen perusteella, millaisia vaikutuksia valinnoilla mahdollisesti on henkilön lopulliseen varallisuuteen. Teorian mukaan valintojen vaikuttimena ovat ne arvot, jotka liitetään voittoihin ja tappioihin. Tappioiden epämieluisuuden on todettu olevan paljon suurempi kuin voittojen mieluisuuden, jopa 2,5-kertainen. (Kahneman 2012, 321; Malkiel 2011, 235-236.) Tässä tapauksessa vastaajat ovat opiskelijoita, joilla ei suurimmalla osalla ole ylimääräistä rahaa. Useat vastaajista ovat mahdollisesti miettineet valintojensa vaikutuksia rahatilanteeseen, ja tappion mahdollisuus ja harmitus on koettu voiton tuomaa iloa suuremmaksi.

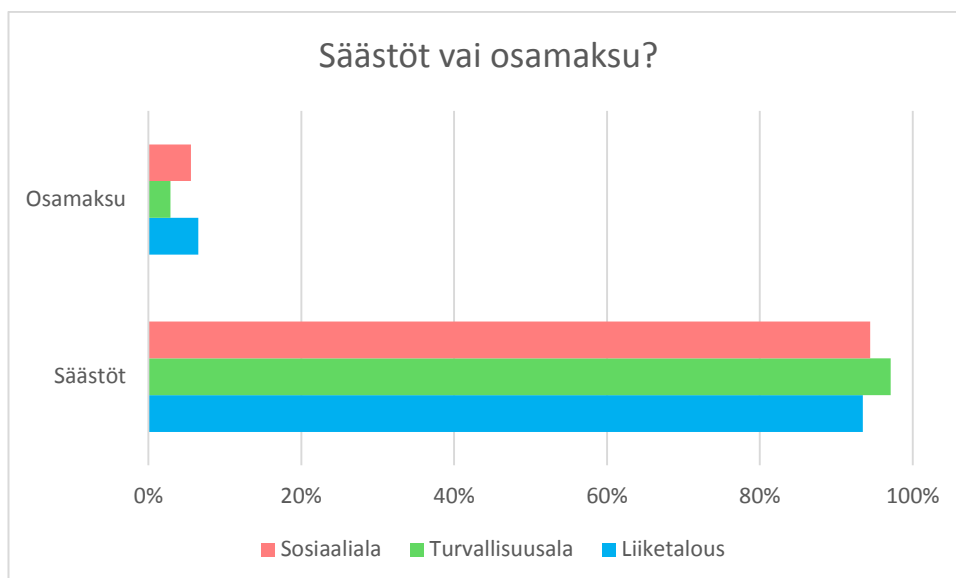
Alla olevassa kuviossa (Kuvio 21) on esitetty vastaukset kysymykseen, jossa piti valita kumpi kahdesta vaihtoehdosta harmittaa enemmän. Jos vastaajat ostaisivat takin 80 eurolla ja se olisi seuraavalla viikolla 30 prosentin alennuksessa vai jos he ostaisivat pesukoneen 400 eurolla ja se olisi puolen vuoden päästä 15 prosentin alennuksessa. Kyseinen valinta liittyy mielen budjetointiin, sillä ihminen kokee vastikään tapahtuneen rahallisen menetyksen suurempana kuin kauempana menneisyudessa tapahtuneen, huolimatta siitä, että vastikään tapahtunut rahallinen menetys on mahdollisesti summaltaan pienempi. Takin ollessa seuraavalla viikolla alennuksessa harmitus on suuri, koska ostotapahtuma on niin tuoreena mielessä. Vastaukset tukevat tätä olettamusta, sillä noin 90 prosenttia vastaajista harmittaa takki enemmän kuin pesukone. Sosiaalialan opiskelijoista takki harmittaa kuitenkin hieman suurempaa osaa (96 %), kuin liiketalouden (85 %) ja turvallisuusalan opiskelijoita (89 %).

Kuvio 21: Takki vai pesukone?

Niin kuin aikaisemmin on kerrottu, ihmiset eivät aina toimi rationaalisesti toimiessaan mielessä olevien budjettien mukaan, eikä silloin, kun tulisi ajatella nykyisiä sekä tulevia kustannuksia. Tunteet vaikuttavat päätöksiin voimakkaasti, sillä kyseiset mielessä olevat budjetit yhdistävät hyödyt ja kustannukset niin sanottuihin kansioihin, ja näihin kansioihin liittyy myös tiettyjä tuntemuksia. Tyypillisesti henkinen tuska yhdistetään taloudelliseen tappioon ja henkinen ilo taloudelliseen voittoon. (Nofsinger 2014, 59-60, 62-63.) Kun ajatellaan, kumpi alennuksista on rahoituksen näkökulmasta harmillisempi, vastaus on pesukone. Rahallisesti suurempi menetys tapahtuu pesukoneen alennuksen myötä. Ostaja menettää takin ollessa 30 prosentin alennuksessa 24 euroa, pesukoneen ollessa 15 prosentin alennuksessa 60 euroa, eli erotus on 36 euroa.

Alla olevassa kuviossa (Kuvio 22) on esitetty, miten opiskelijat rahoittaisivat uuden jääkaapin rikkoutuneen tilalle, autoa varten säästössä olleilla rahoilla vai osamaksulla. Olettamuksena oli, että iso osa vastaajista hankkisi jääkaapin osamaksulla, sillä autoa varten säästössä olevat rahat ovat sidottuna mielen budjetissa autoon, eikä niitä haluttaisi käyttää muuhun.

Kuvio 22: Säästöt vai osamaksu?

Vastoin odotuksia suurin osa jokaisen koulutusohjelman vastaajista maksaisi jääkaapin säästössä olevilla rahoilla (sosiaali-ala 94 %, turvallisuusala 97 %, liiketalous 93 %). Tämä on positiivista, sillä osamaksun valinneet vastaajat eivät toimisi järkevästi, sillä he menettäisivät loppupeleissä enemmän rahaa osamaksusta kertyvän koron takia.

Liiallinen itseluottamus

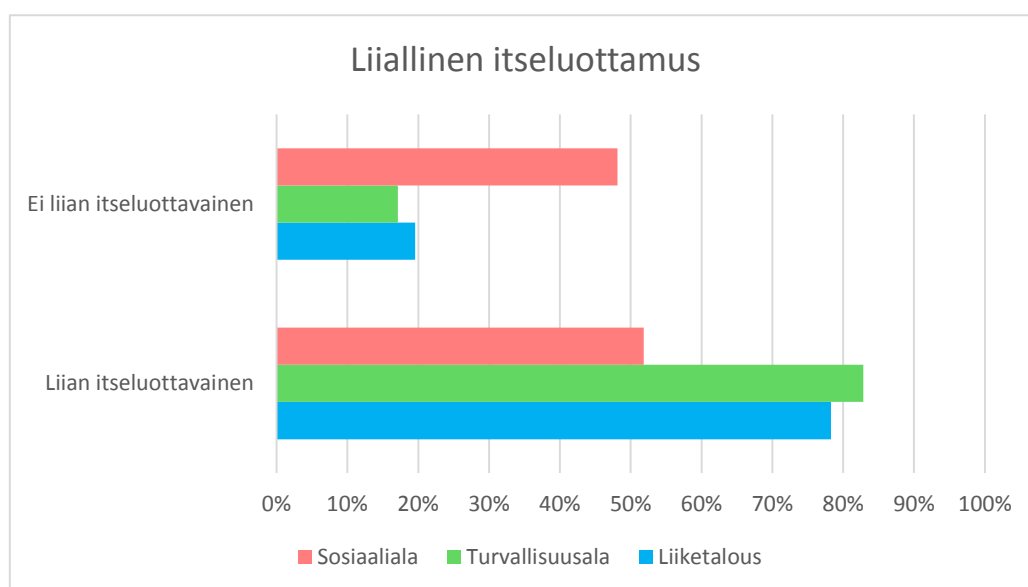
Opiskelijoiden liiallista itseluottamusta mittasi kaksi viimeistä kysymystä, joista ensimmäisen mukaan kaikki olivat liian itseluottavaisia. Ensimmäinen kysymys on tyypillinen sijoituskirjallisuudessa käytetty tapa mitata liiallista itseluottamusta yleistietoon liittyvällä kysymyssarjalla. Kysymyssarjassa piti asettaa minimi- ja maksimivastaukset tarkoituksena vastata esitettyihin kysymyksiin niin, että vastaus olisi 90 prosentin todennäköisyydellä oikein. Aiemmissa tutkimuksissa, joissa on tyypillisesti ollut kymmenen kysymystä, suurin osa ihmisistä on vastannut väärin viiteen tai useampaan kysymykseen. (Nofsinger 2014, 4-5).

Tosiasia on, että tässä tutkimuksessa jokainen opiskelijoista oli liian varma vastauksestaan, vaikka heillä ei välttämättä ollutkaan tietoa annetuista aiheista. Kyseinen kysymys kertoo siitä, että ihmisillä on usein vaikeuksia arvioida tietämyksensä tarkkuus (Nofsinger 2014, 4-5). Ihmiset arvioivat todennäköisyyksiä liian suuriksi ainoastaan pohjautuen omaan käsitykseensä asiasta. Tällöin huomiotta jää yleinen todennäköisyys. (Malkiel 2011, 229-230.)

Tämän vuoksi liiallinen itseluottamus määritettiin viimeisen kysymyksen perusteella. Kysymyksessä oli tarkoitus arvioida vastausvarmuutta valitsemalla viidestä vastausvaihtoehdosta

yksi omasta mielestään oikea vastaus ja tämän jälkeen merkitä prosenttein varmuus vastauksestaan. Väärin vastaukset valinneet, jotka olivat merkinneet olevansa yli 20 prosentin varmoja vastauksestaan, tulkittiin olevan liian itseluottavaisia. Koska vastausvaihtoehtoja oli juuri viisi kappaletta, vastaajan arvioidessa vaihtoehdon olevan yli 20 prosentin varmuudella oikea, oli hän kyseisestä vaihtoehdosta varmempi kuin muista. Vastauksen ollessa väärä ja vastausvarmuuden ollessa yli 20 prosenttia, ilmentää se liiallista itseluottamusta.

Väärin vastausten varmuusprosentteista laskettiin keskiarvo, jonka perusteella pääteltiin onko vastaaja liian itseluottavainen. Esimerkiksi vastausten ollessa väärä ja vastausvarmuuden ollessa kahdessa kysymyksessä 10 prosenttia, ja kahdessa 80 prosenttia, luokiteltaisiin vastaaja liian itseluottavaiseksi, sillä keskiarvo näistä on yli 20 prosenttia. Alla olevassa kuviossa (Kuvio 23) on esitetty eri koulutusohjelmien liiallinen itseluottamus prosentteina.

Kuvio 23: Liiallinen itseluottamus

Kuviosta (Kuvio 23) voidaan huomata, että turvallisuusalan opiskelijoista (83 %) sekä liiketalouden opiskelijoista (78 %) noin 80 prosenttia on liian itseluottavaisia. Sosiaalialan opiskelijoista taas vain noin 50 prosenttia on liian itseluottavaisia (52 %). Se, että on liian itseluottavainen kyselylomakkeen viimeisten kysymysten perusteella, ei ole välttämättä asia, joka vaikuttaisi suoranaisesti elämään. Ihmiset ovat kuitenkin liian itseluottavaisia taitojensa suhteen monessa eri asiassa, ja tämä liiallinen itseluottamus voi vaikuttaa sitä kautta taloudelliseen tulevaisuuteen. (Nofsinger 2014, 12.)

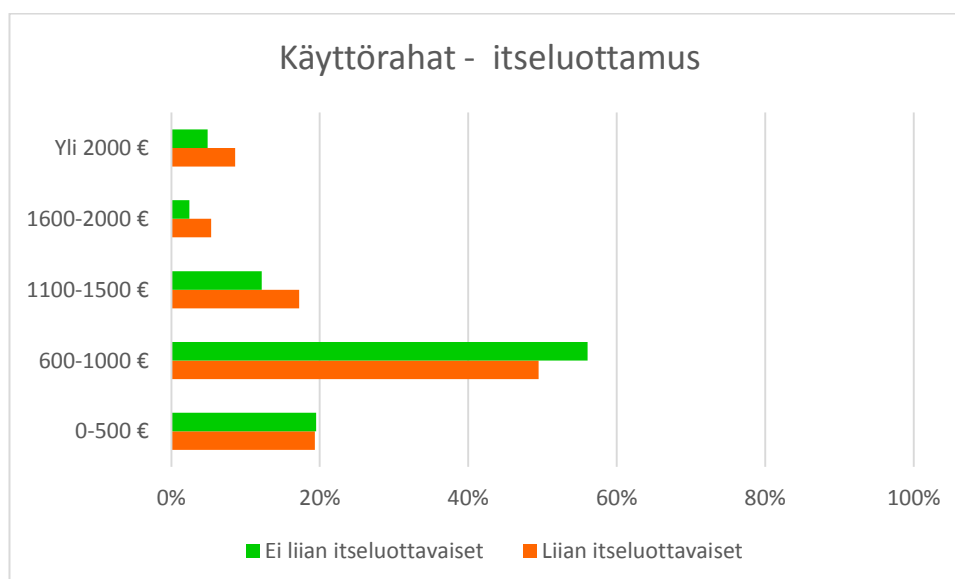
On mahdollista, että osa vastaajista saattoi vastata liian itseluottavaisesti joihinkin kysymyksiin aiheen tuttuuden perusteella. Mitä tietoisempia ihmiset ovat aiheesta, sitä todennäköi-

semmin he kokevat kontrollin ja luottamuksen tunteen vastatessaan kysymykseen (Nofsinger 2014, 19). Osa opiskelijoista mahdollisesti vastasi yhdessä opiskelukaverin kanssa kysymyksiin, jolloin myös laumasieluisuudesta tutut virheet saattoivat vaikuttaa vastauksiin. Tällöin ihmiset ovat päätyneet ajattelemaan asiasta yhdessä virheellisesti (Malkiel 2011, 232).

7.5 Itseluottamuksen vaikutus

Koulutusohjelmien välisten erojen lisäksi tutkittiin myös itseluottamuksen vaikutusta rahaan suhtautumiseen. Pieniä eroja liian itseluottavaisten ja ei liian itseluottavaisten opiskelijoiden välillä löytyi, ja ne esitellään alla. Eroja löytyi muun muassa käyttörahojen määrässä sekä siinä mistä nämä rahat tulevat. Tämän lisäksi eroja lainoissa sekä säästöissä ja siinä kenelle he puhuvat raha-asioista sekä millaisia heidän murheensa ovat liittyen rahaan. Seuraavaksi käydään läpi kohdat, joissa eroavaisuuksia löytyi.

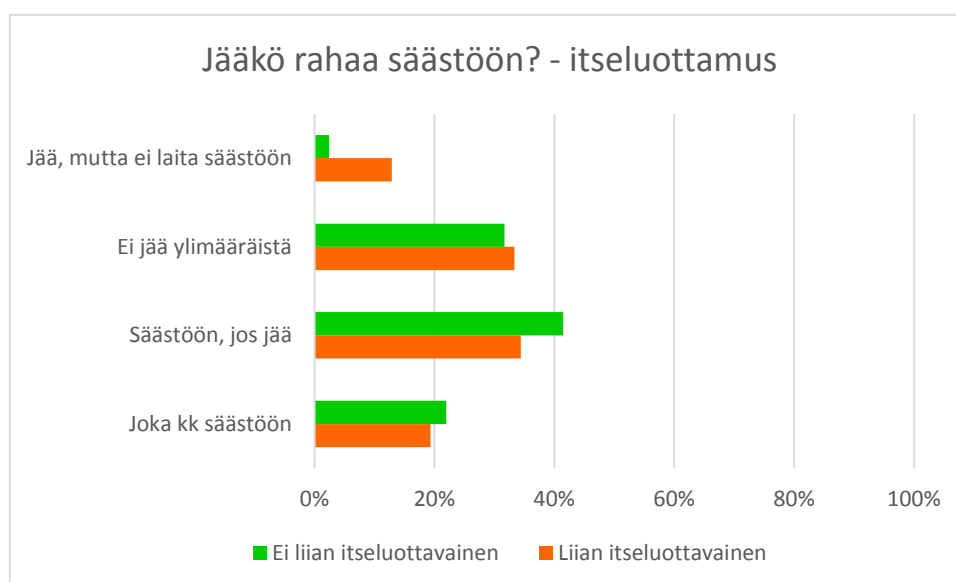
Alla olevassa kuviossa (Kuvio 24) on esitetty käyttörahojen määrä liian itseluottavaisilla sekä ei liian itseluottavaisilla. Kuten kuvioista voi huomata, liian itseluottavaisilla on enemmän rahaa käytettävissään, verrattuna ei itseluottavaisiin. 31 prosenttia liian itseluottavaisista on käytössä yli 1 000 euroa kuukaudessa. Ei liian itseluottavaisista tämä osuus on vain 19 prosenttia. Tästä ei kuitenkaan voi sanoa, johtuuko liiallinen itseluottamus siitä, että heillä on enemmän rahaa käytettävissä, vai onko heillä enemmän rahaa käytettävissä juuri se takia, että he ovat liian itseluottavaisia. Lisäksi nämä erot eivät ole tilastollisesti merkittäviä (khiin neliö -testin arvot on 0,865).

Kuvio 24: Käyttörahat itseluottamus

Myös rahalähteet eroavat liian itseluottavaisten ja ei liian itseluottavaisten välillä. Molemmilla ryhmillä suurimmat rahanlähteet ovat opintotuki, työssäkäynti sekä säästöt. Ei liian itseluottavaisista kuitenkin suhteessa suurempi osuus elää työssäkäynnin, säästöjen ja opintuen avulla sekä puolison ja vanhempien avulla. Ei liian itseluottavaisista 68 prosenttia rahoittaa elämisensä työssäkäynnillä ja liian itseluottavaisista 60 prosenttia. Säästöillä elämisensä rahoittaa ei liian itseluottavaisista 49 prosenttia ja liian itseluottavaisista 42 prosenttia. Opintuen avulla elää ei liian itseluottavaisista 83 prosenttia ja liian itseluottavaisista 75 prosenttia. Puolison tai vanhempien avulla elää ei liian itseluottavaisista yhteensä 42 prosenttia ja liian itseluottavaisista 27 prosenttia. Liian itseluottavaisista taas suurempi osuus rahoittaa elämisen opintolainan tai jonkun muun avulla. Opintolainan avulla elää liian itseluottavaisista 27 prosenttia ja ei liian itseluottavaisista 20 prosenttia.

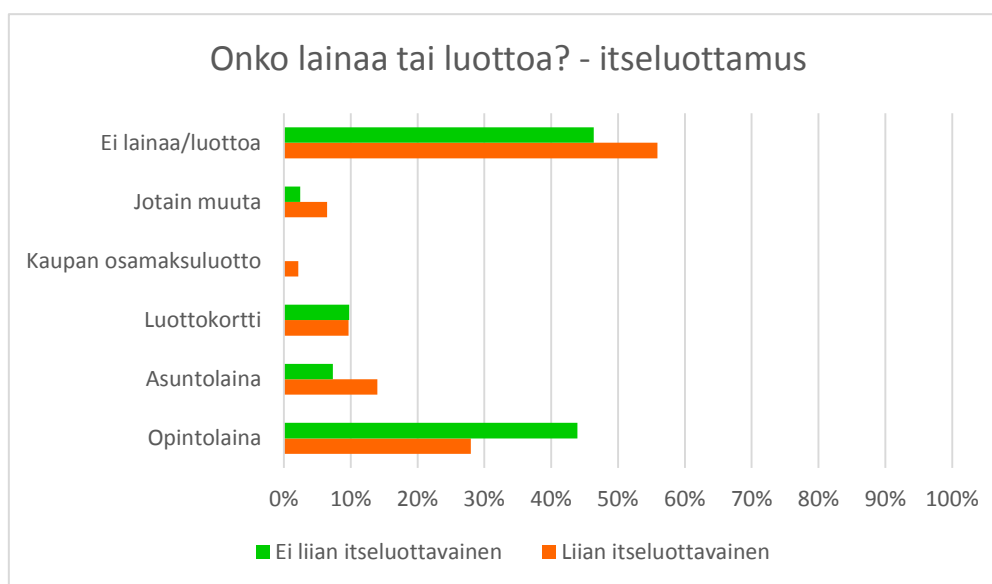
Alla oleva kuvio (Kuvio 25) näyttää, jääkö liian itseluottavaisilla ja ei liian itseluottavaisilla kuun lopussa rahaa säästöön. Kuvion mukaisesti ei liian itseluottavaisista (22 %) ja liian itseluottavaisista (19 %) noin viidennes laittaa joka kuukausi tietyn summan säästöön. Suurempi osuus ei liian itseluottavaisista, eli 41 prosenttia laittaa rahaa säästöön, jos jää ylimääräistä, kun tämä osuus liian itseluottavaisista on 34 prosenttia. Noin kolmasosalle sekä liian itseluottavaisista (33 %) että ei liian itseluottavaisista (32 %) ei jää ylimääräistä rahaa. Liian itseluottavaisista 13 prosentille jää ylimääräistä rahaa, jota he eivät kuitenkaan laita säästöön, ei liian itseluottavaisista tämä osuus on vain kaksi prosenttia. Tästä voidaan huomata, että ei liian itseluottavaiset ovat säästeliäämpiä kuin liian itseluottavaiset. Nämä erot säästämässä eivät kuitenkaan ole merkittäviä (khiin neliö -testin arvo on 0,131).

Kuvio 25: Jääkö rahaa säästöön? - itseluottamus

Myös säästökohteet eroavat hieman, ja ei liian itseluottavaisista suurempi osuus säästää matkaa (51 %) tai asuntoa (46 %) varten. Liian itseluottavaisista matkaa varten säästää 22 prosenttia ja asuntoa varten 35 prosenttia. Kummastakin ryhmästä suurin osa säästää pahan päivän varalle, 59 prosenttia ei liian itseluottavaisista ja 54 prosenttia liian itseluottavaisista. Nämäkin erot eivät kuitenkaan ole merkittäviä (khiin neliö -testin arvo on 0,817).

Alla olevassa kuviossa (Kuvio 26) on eritelty, millaisia lainoja tai luottoja liian itseluottavaisilla ja ei liian itseluottavaisilla on. Toisin kuin rahalähteiden mukaan olisi voinut päätellä, liian itseluottavaisista isommalla osuudella eli 56 prosentilla ei ole ollenkaan lainaa tai luottoa, ei liian itseluottavaisista tämä osuus on 46 prosentilla. Tämä voi johtua siitä, että liian itseluottavaisista isommalla osalla on enemmän rahaa käytettävissään, joten heillä ei ole samanlaista tarvetta lainalle tai luotolle. Liian itseluottavaisista 28 prosentilla on opintolainaa, ja ei liian itseluottavaisista melkein tuplasti isommalla osuudella, eli 44 prosentilla on opintolainaa. Erot eivät ole kuitenkaan merkittäviä (khiin neliö -testin arvo on 0,099).

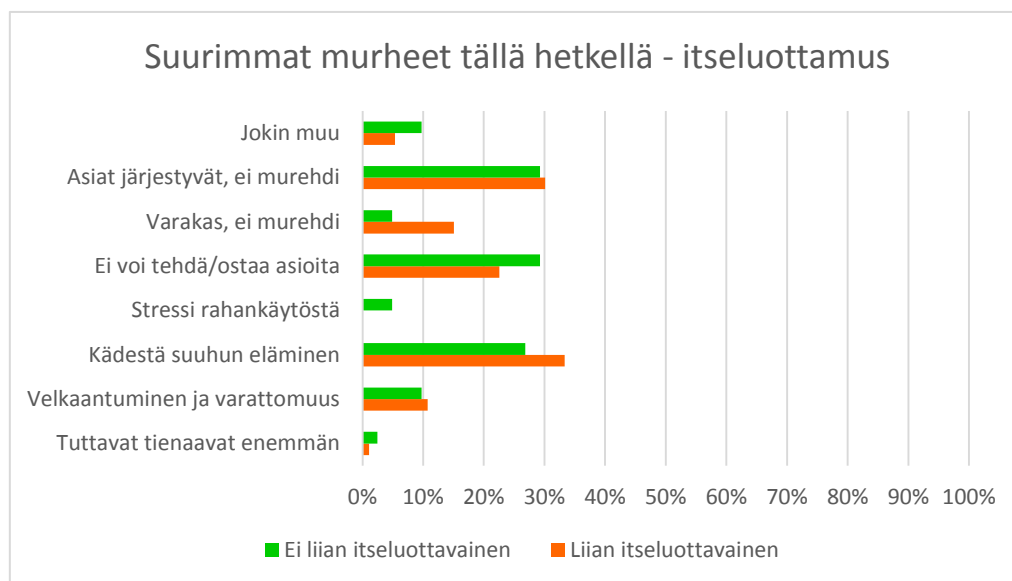

Kuvio 26: Onko lainaa tai luottoa? - itseluottamus

Vastaus on ristiriidassa käyttörahojen lähteiden kanssa, sillä siinä suurempi osuus liian itseluottavaisista rahoitti elämistään opintolainalla, verrattuna ei itseluottavaisiin. Tähän voi kuitenkin olla syynä se, että opintolaina ei heijastu nykyhetken käyttörahoihin, koska se on voitu ottaa esimerkiksi vuosi sitten, ja rahat on jo käytetty.

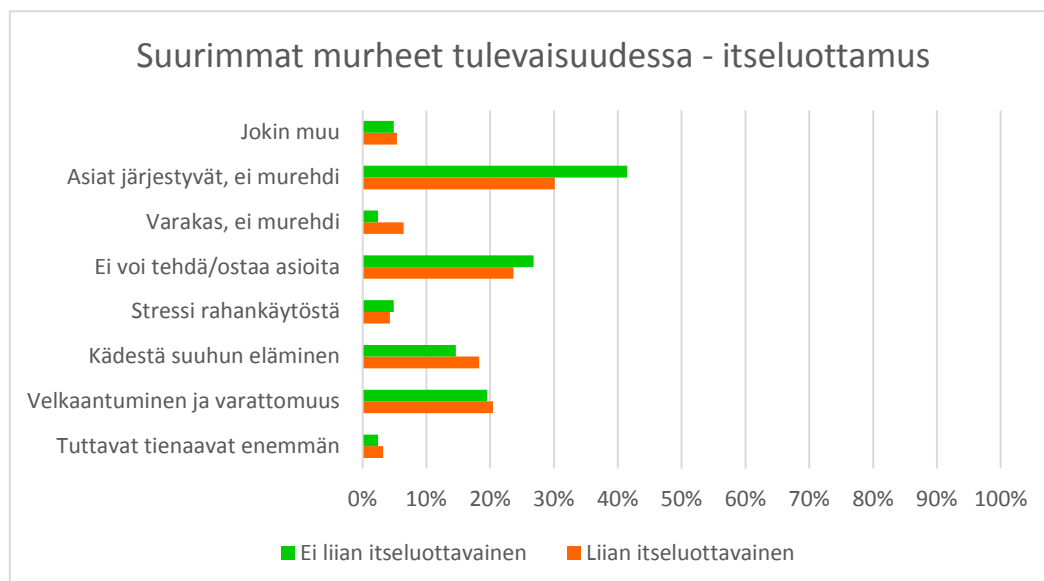
Alla olevissa kuvioissa (Kuvio 27 & Kuvio 28) on esitetty liian itseluottavaisten ja ei liian itseluottavaisten tämän hetkiset ja tulevaisuuden murheet liittyen rahaan. Molemmat murheet eroavat liian itseluottavaisten ja ei liian itseluottavaisten välillä, kuten kuvioista voi huoma-

ta. Tällä hetkellä molemmista ryhmistä noin yksi kolmannes ei murehdi liittyen rahaan, sillä he luottavat siihen, että asiat järjestyvät (ei liian itseluottavaiset 29 %, liian itseluottavaiset 30 %). Lisäksi liian itseluottavaisista 15 prosenttia ei murehdi raha-asioihin liittyen, sillä he ovat varakkaita, ei liian itseluottavaisista tämä osuus on viisi prosenttia. Liian itseluottavaiset murehtivatkin enemmän kädestä suuhun elämistä (liian itseluottavaiset 33 %, ei liian itseluottavaiset 27 %), kun taas ei liian itseluottavaiset murehtivat siitä, etteivät voi tehdä tai ostaa asioita, joita haluaisivat (liian itseluottavaiset 23 %, ei liian itseluottavaiset 29 %).

Kuvio 27: Suurimmat murheet tällä hetkellä - itseluottamus

Tulevaisuudessa ei liian itseluottavaiset murehtivat vähemmän. 41 prosenttia heistä ei murehdi, sillä he luottavat siihen, että asiat järjestyvät. Liian itseluottavaisista tämä osuus pysyy samana (30 %). Ei liian itseluottavaiset siis murehtivat enemmän tämän hetkisiä asioita kuin tulevaisuutta. Tämä on vastoin olettamusta, että liian itseluottavaiset arvioivat tulevaisuutensa positiivisemmin. Toisaalta, jos ajattelee, että asioilla on tapana järjestyä lähiaikoina, on kyse tällöinkin tulevaisuudesta, lähitulevaisuudesta, eikä lähitulevaisuuden tapahtumista ole sen enempää varmuutta kuin kauemmastakaan tulevaisuudesta.

Kuvio 28: Suurimmat murheet tulevaisuudessa - itseluottamus

Muuten murheet ovat jakautuneet melko tasaisesti, ja molemmat ryhmät murehtivat tulevaisuudessa kädestä suuhun elämisestä, velkaantumisesta ja varattomuudesta sekä sitä, etteivät voi tehdä tai ostaa asioita, joita haluaisivat. Ei liian itseluottavaiset murehtivat kuitenkin hieman enemmän siitä, etteivät voi tehdä tai ostaa asioita (ei liian itseluottavaiset 27 %, liian itseluottavaiset 24 %) ja liian itseluottavaiset taas kädestä suuhun elämistä (ei liian itseluottavaiset 15 %, liian itseluottavaiset 20 %). Erot murheissa eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkittäviä (nykyhetken murheet khiin neliö -testin arvo on 0,899 ja tulevaisuuden murheet khiin neliö -testin arvo on 0,607).

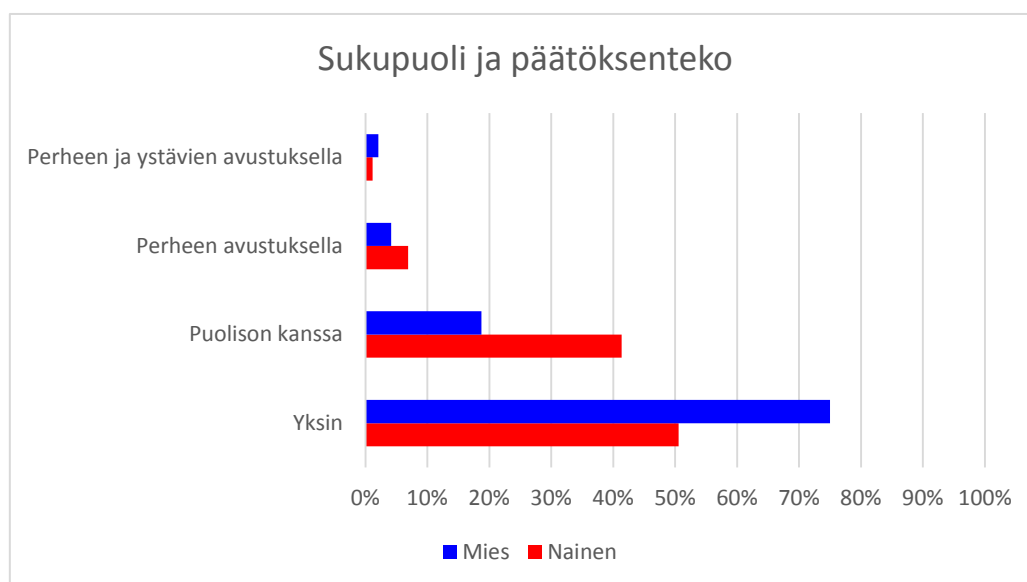
Muiden asioiden kohdalla ei löydetty kunnollisia eroja liian itseluottavaisten ja ei liian itseluottavaisten välillä. Kuitenkin se, kenelle liian itseluottavaiset ja ei liian itseluottavaiset puhuvat raha-asioistaan, eroaa hieman. Tulosten perusteella liian itseluottavaiset puhuvat enemmän vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen, kun taas ei liian itseluottavaiset puhuvat puolisolleen tai seurustelukumppanilleen sekä ystävilleen. Molemmat ryhmät puhuvat mieluummin rahavaikeuksista, sillä kymmenen prosenttia ei liian itseluottavaisista ja viisi prosenttia liian itseluottavaisista ei puhu niistä mielellään, kun taas palkankorotuksesta ei puhu mielellään 17 prosenttia ei liian itseluottavaisista ja 14 prosenttia liian itseluottavaisista.

7.6 Sukupuolten väliset erot

Koulutusohjelmien sekä itseluottavaisuuden välisten erojen lisäksi tutkittiin samalla myös sukupuolten välisiä eroja. Eroja oli havaittavissa käyttörahojen määrässä ja lähteessä, päätöksenteossa, käyttörahojen kohteissa, säästöissä ja lainoissa sekä murheissa.

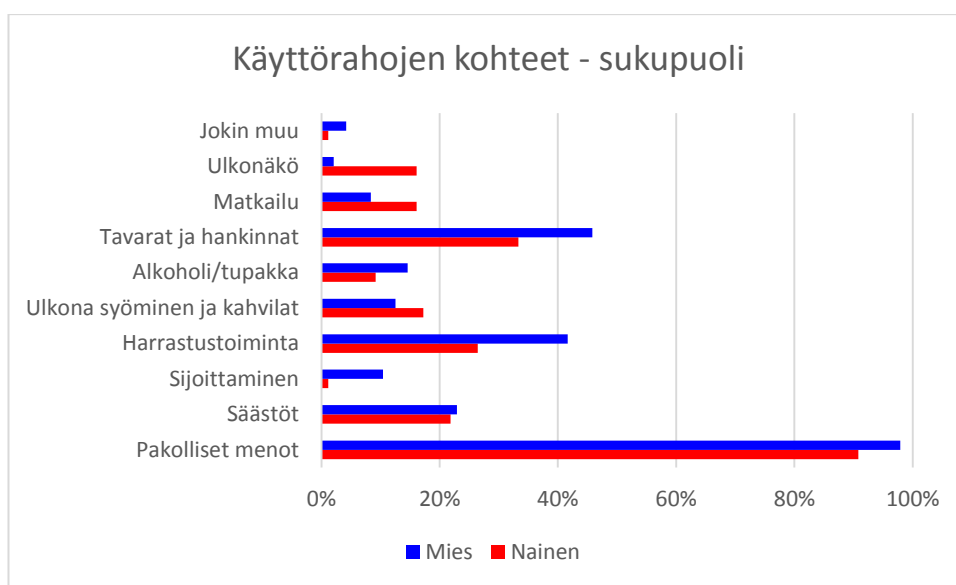
Verrattaessa käytettävissä olevaa rahamäärää sukupuolten välillä, huomattiin joitain eroja. Suurin ero on huomattavissa 600-1 000 euron välillä, jossa naisilla lähes kolmella viidestä (59 %) vastaajasta on käytettävissään kyseinen summa rahaa kuukaudessa. Vastaava luku miesten kohdalla on noin kaksi viidestä (38 %). Suuremmalla osalla miehistä kuin naisista on puolestaan käytettävissään joko yli 1 500 euroa (miehet 16 %, naiset 9 %) tai 0-500 euroa (miehet 25 %, naiset 17 %). Naisista kaikki ovat osanneet sanoa kuukausittaisen käyttörahojensa määrän, kun miehistä muutama (4 %) ei ole osannut sanoa sen suuruutta. Suurin osa sekä miehistä että naisista rahoittaa elämisensä opintotuella (77 %) ja työssäkäynnillä. Naisista suurempi osa käyttää töissä, lähes 70 prosenttia vastaajista, kun vastaava luku miesten kohdalla on 54 prosenttia. Miehistä suurempi osa (48 %) kuin naisista (41 %) puolestaan rahoittaa elämisensä myös säästöillä.

Alla olevassa kuviossa (Kuvio 29) on eritelty päätöksenteko liittyen omiin raha-asioihin. Suurin osa miehistä, lähes neljä viidestä (75 %), tekee päätökset liittyen rahaan yksin, kun vastaava luku naisilla on hieman yli puolet (51 %). Naisista noin kaksi viidestä (41 %), tekee päätökset yhdessä kumppanin kanssa, kun vastaava luku miehistä on noin yksi viidestä (19 %). Muutama prosentti tekee myös päätökset perheen ja ystävien avustuksella. Naisia ja miehiä verrattiin myös jakamalla heidät kahteen ryhmän sen perusteella tekevätkö he päätökset yksin vai jonkun kanssa, jotta khiin neliö-testin vaatimukset täyttyivät ja eroja voitiin verrata luotettavasti. Nämä erot ovat tilastollisesti merkittäviä (khiin neliö-arvo on 0,005).

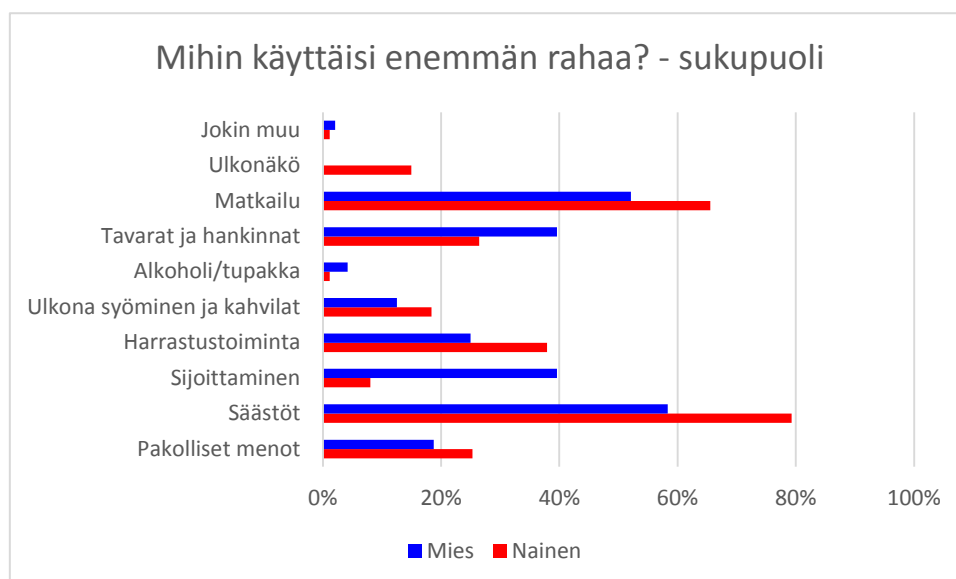
Kuvio 29: Sukupuoli ja päätöksenteko

Alla olevassa kuviossa (Kuvio 30) on eritelty sukupuolten väliset erot liittyen rahankäytön kohteisiin. Suurin osa sekä miehistä että naisista käyttää rahansa pakollisten menojen (miehet 98 %, naiset 91 %) lisäksi tavaroihin ja hankintoihin (46 %, 33 %), harrastustoimintaan (42 %, 26 %) ja säästämiseen (23 %, 22 %). Kuvioista näkee myös sen, että suurempi osa miehistä (10 %) kuin naisista (1 %) käyttää eniten käytettävissä olevista rahoistaan myös sijoittamiseen.

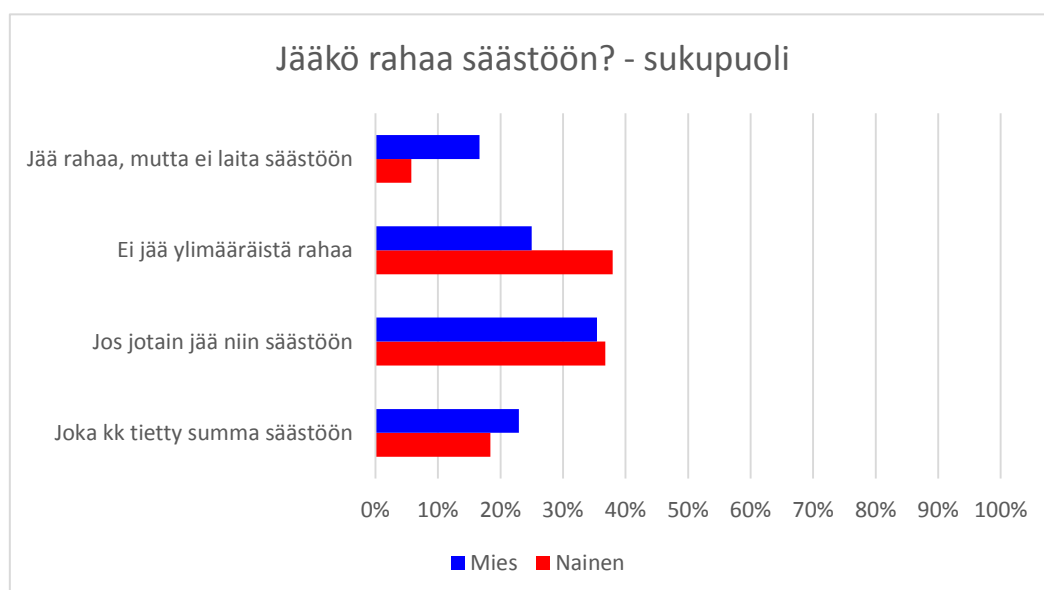
Kuvio 30: Käyttörahojen kohteet - sukupuoli

Alla olevasta kuvioista (Kuvio 31) huomaa sen, että suurin osa miehistä ja naisista käyttäisi rahaa, jos sitä olisi enemmän, säästämiseen (miehet 58 %, naiset 79 %) matkailuun (52 %, 66 %) sekä tavaroihin ja hankintoihin (40 %, 26 %). Pientä eroa löytyy sen suhteen, että merkittävä osa miehistä käyttäisi rahaa myös sijoittamiseen (40 %), kun taas naisista harrastustoimintaan (38 %). Miehistä merkittävä osa käyttää jo tällä hetkellä rahaa harrastustoimintaan, joten kyseinen seikka saattaa selittyä sillä.

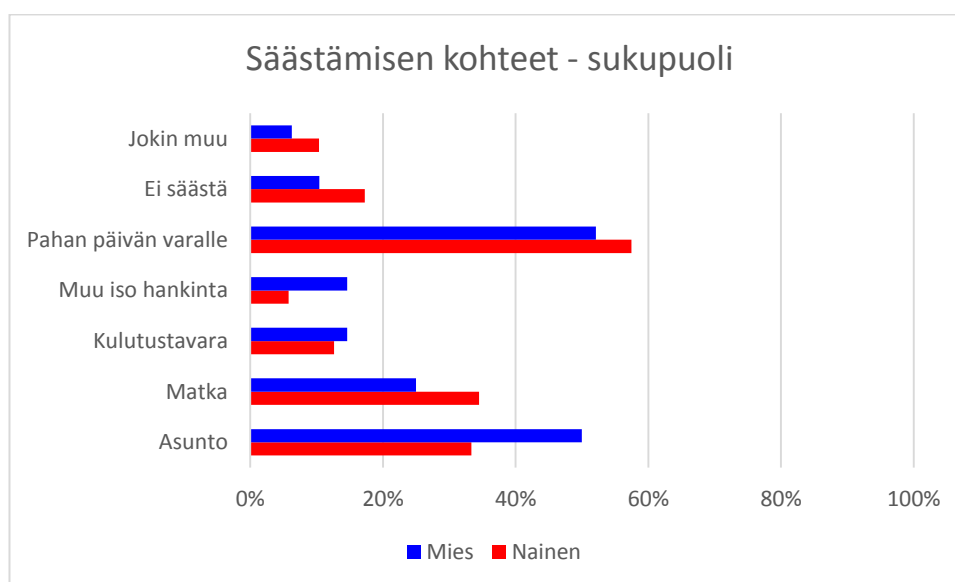
Kuvio 31: Mihin käyttäisi enemmän rahaa? - sukupuoli

Alla oleva kuvio (Kuvio 32) kertoo sen, jääkö miehillä ja naisilla rahaa säästöön kuukauden lopussa. Suuremmalla osalla miehistä (17 %) kuin naisista (6 %) jää rahaa, jota ei laita kuitenkaan säästöön. Naisista suuremmalla osalla (38 %) kuin miehistä (25 %) ei jää lainkaan ylimääräistä rahaa. Merkittävää eroa sen suhteen, jos jotain jää, laittaa sen säästöön, ei ole sukupuolten välillä (miehet 35 %, naiset 37 %). Hieman suurempi osa miehistä (23 %) kuin naisista (18 %) laittaa joka kuukausi tietyn summan säästöön. Nämä erot eivät ole merkittäviä (khiin neliö -testin arvo on 0,128).

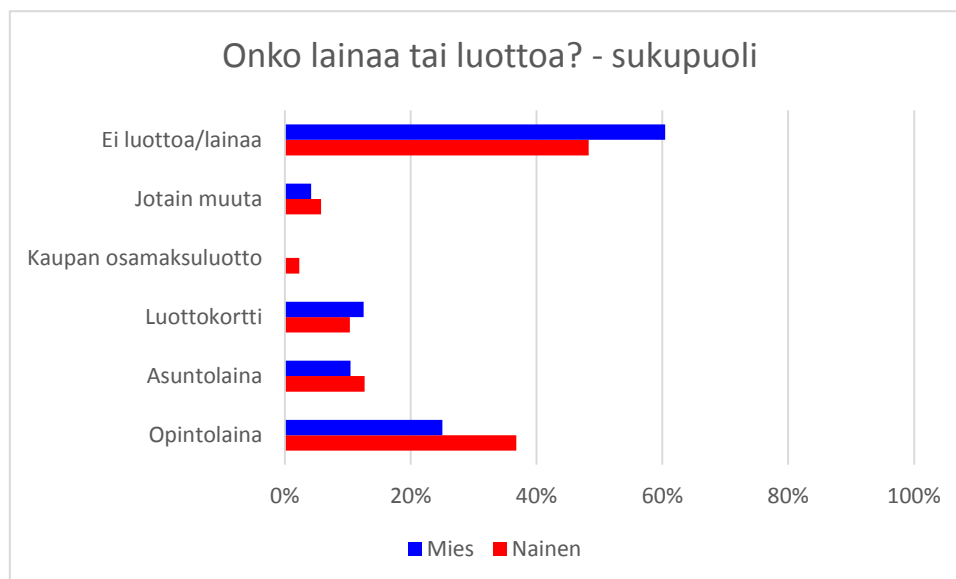
Kuvio 32: Jääkö rahaa säästöön? - sukupuoli

Alla olevasta kuviosta (Kuvio 33) näkee sen, mihin naiset ja miehet säästävät. Suurin osa sekä miehistä että naisista säästää pahan päivän varalle (miehet 52 %, naiset 57 %), asuntoa (50 %, 33 %) ja matkaa (25 %, 34 %) varten. Suurempi osa naisista (10 %) kuin miehistä (6 %) ei säästä lainkaan. Tämä selittyy sillä, että suuremmalla osalla naisista kuin miehistä ei yksinkertaisesti jää rahaa säästöön kuukauden lopussa. Myös sukupuolten erojen kohdalla säästökohteet jaettiin kolmeen eri luokkaan, jotta eroja voitiin vertailla luotettavasti khiin neliö -testin avulla. Eri luokkiin jaettiin vastaajat, joilla on tietty säästökohde, ne, jotka säästävät vain pahan päivän varalle sekä ne, jotka eivät säästä lainkaan. Sekä miehistä että naisista yli 60 prosenttia (naisista 62 %, miehistä 67 %) säästää tiettyä kohdetta varten ja vain noin 20 prosenttia (naisista 21 %, miehistä 23 %) säästää pelkästään pahan päivän varalle. Nämäkin erot eivät olleet merkittäviä (khiin neliö -testin arvo on 0,564).

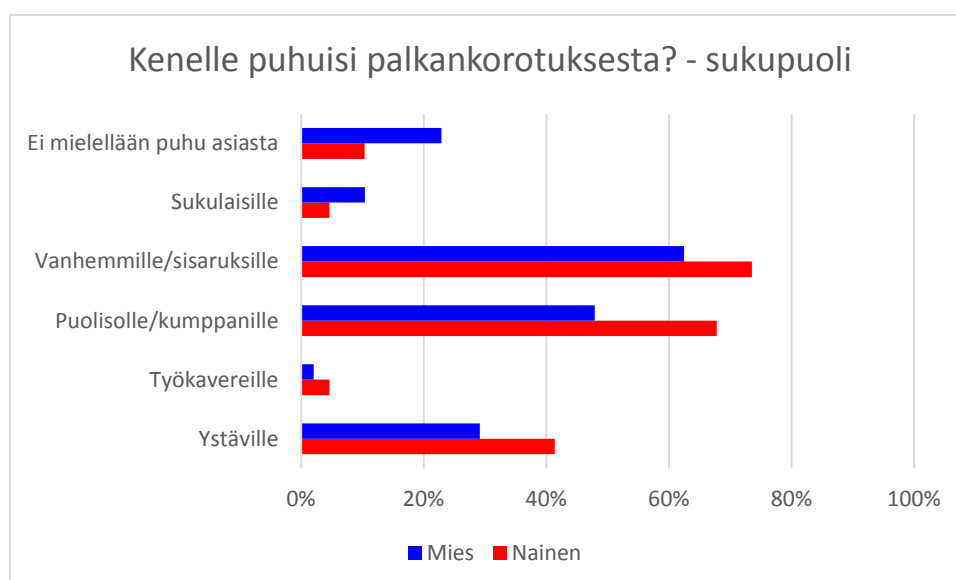
Kuvio 33: Säästämisen kohteet - sukupuoli

Alla olevassa kuviossa (Kuvio 34) on eritelty tieto siitä, onko vastaajilla lainaa tai luottoa, ja jos on, niin mitä lainaa tai luottoa. Miehistä kolmella viidestä (60 %) vastaajasta ei ole lainkaan lainaa tai luottoa, kun vastaava luku naisten osalta on lähemmäs puolet vastaajista (48 %). Naisilla on miehiä enemmän useampaa lainaa tai luottoa (naiset 11 %, miehet 4 %), ja naisilla on opintolainaa (28 %) sekä asuntolainaa (7 %) enemmän kuin miehillä (19 % ja 4 %). Miehillä (6 %) puolestaan on useammalla luotollinen pankkitili, kun naisilla luku on puolet pienempi (3 %). Ero ei kuitenkaan merkittävä, koska kyse niin pienistä prosentteista ja siihen nähden pienestä otannasta (khiin neliö -testin arvo on 0,198).

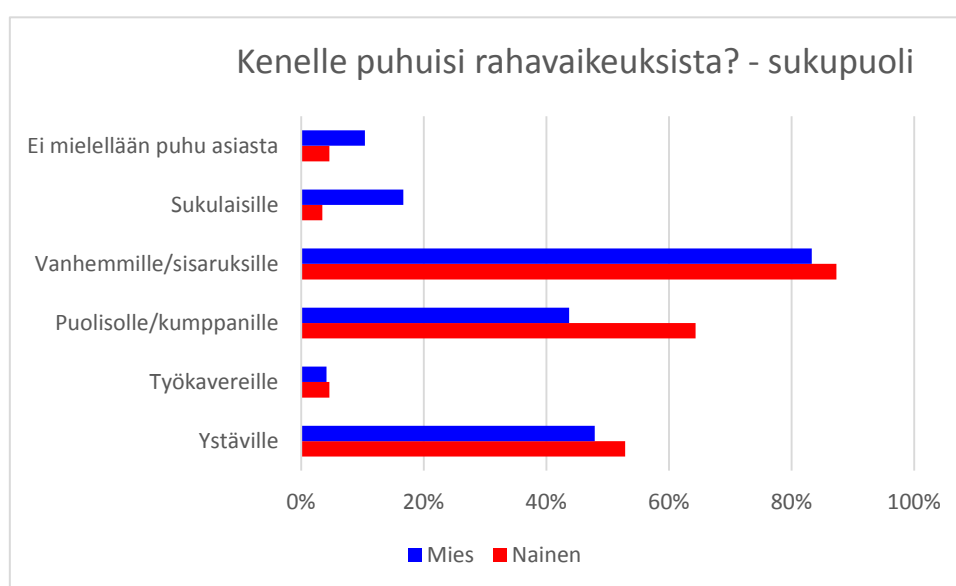
Kuvio 34: Onko lainaa tai luottoa? - sukupuoli

Seuraavaksi on eritelty kenelle miehet ja naiset puhuisivat raha-asioistaan (Kuvio 35 & Kuvio 36). Suurin osa miehistä ja naisista puhuisi palkankorotuksesta kumppanilleen (miehet 48 %, naiset 68 %) ja muille perheenjäsenille (63 %, 74 %). Suurempi osa miehistä (10 %) kuin naisista (5 %) puhuisi asiasta sukulaisilleen, suurempi osa naisista (41 %) kuin miehistä puolestaan ystävilleen (29 %). Suurempi osa miehistä (23 %) kuin naisista (10 %) ei mielellään puhu asiasta kenellekään. Nämä erot ovat tilastollisesti merkittäviä (khiin neliö-testin arvo on 0,049).

Kuvio 35: Kenelle puhuisi palkankorotuksesta? - sukupuoli

Suurin osa miehistä ja naisista puhui rahavaikeuksista kumppanilleen (miehet 44 %, naiset 64 %) ja muille perheenjäsenille (83 %, 87 %). Vastaaajista siis suurempi osa puhui rahavaikeuksista kuin palkankorotuksesta vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen, ja puolestaan suurempi osa puhui mieluummin palkankorotuksesta kuin rahavaikeuksista kumppanilleen. Vastajat siis puhuisivat mieluummin positiivisista raha-asioista kumppanilleen, ja negatiivisista raha-asioista vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen. Suurempi osa miehistä (10 %) kuin naisista (5 %) puhui asiasta sukulaisilleen, suurempi osa naisista (41 %) kuin miehistä puolestaan ystävilleen (29 %). Suurempi osa miehistä (23 %) kuin naisista (10 %) ei mielellään puhu asiasta. Toisin kuin erot palkankorotuksesta puhumisessa, erot rahavaikeuksista puhumisessa eivät ole merkittäviä (khiin neliö-testin arvo on 0,194).

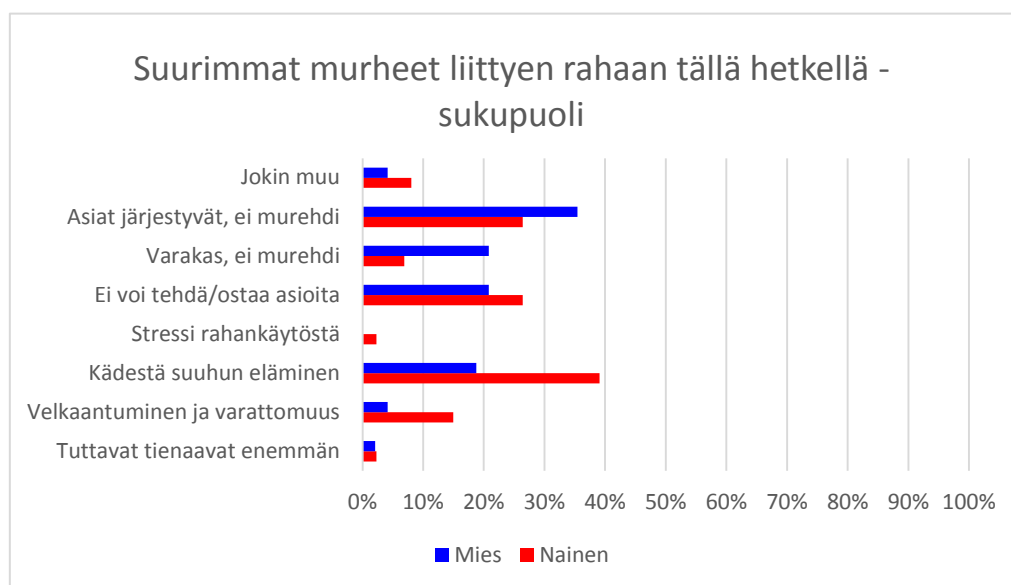

Kuvio 36: Kenelle puhui rahavaikeuksista? - sukupuoli

Alla olevassa kuviossa (Kuvio 37) on jaoteltu naisten ja miesten suurimmat murheet liittyen rahaan tällä hetkellä. Merkittävä osa naisista murehtii kädestä suuhun elämisestä (39 %), kun taas miehistä merkittävä osa (35 %) ei murehdi, koska ajattelee asioiden järjestyvän. Huomattavasti suurempi osa miehistä (21 %) kuin naisista (7 %) ei myöskään murehdi, koska on varakas. Kädestä suuhun eläminen ja se, ettei voi ostaa tai tehdä haluamiaan asioita, ovat linkittyneitä toisiinsa. Kädestä suuhun eläminen usein merkitsee sitä, ettei ole tarpeeksi rahaa, mikä taas johtaa siihen, ettei voi ostaa tai tehdä haluamiaan asioita.

Kuten koulutusohjelmien välisiä eroja analysoitaessa, erojen merkittävyyttä testattiin vielä yhdistämällä yhdeksi luokaksi kaikki, jotka murehtivat raha-asioistaan ja vertaamalla näitä vastauksia niihin, jotka eivät murehdi niistä. Tällä tavoin khiin neliö-testin ehdot saatiin täyttymään ja ryhmiä pystyttiin vertaamaan kunnolla ristiintaulukoinnin avulla. Naisista 69

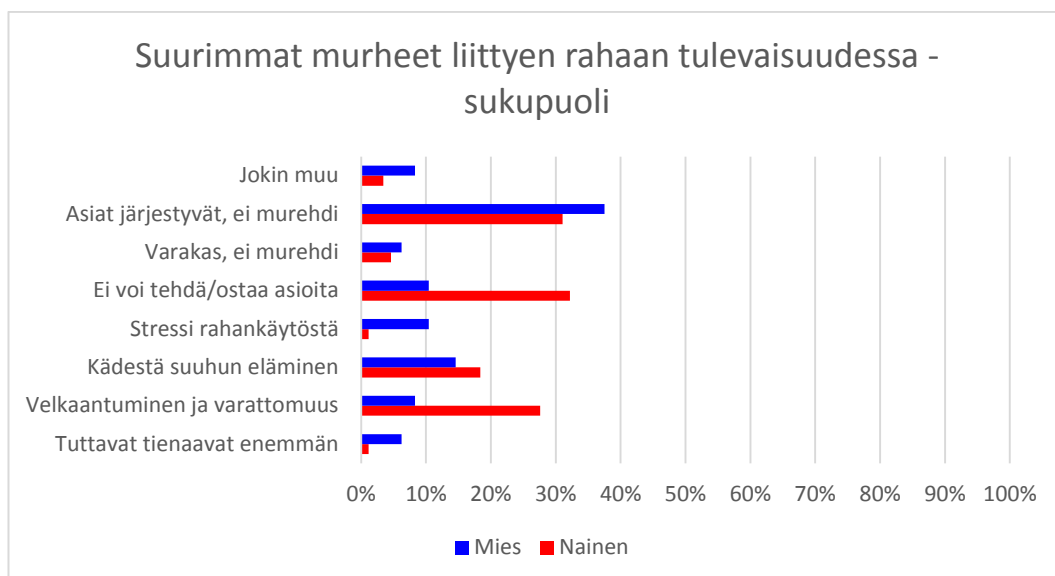
prosenttia murehtii raha-asioistaan tällä hetkellä ja miehistä 42 prosenttia. Erojen voidaan testin perusteella todeta olevan merkittäviä (khiin neliö-testin arvo on 0,004).

Kuvio 37: Suurimmat murheet tällä hetkellä - sukupuoli

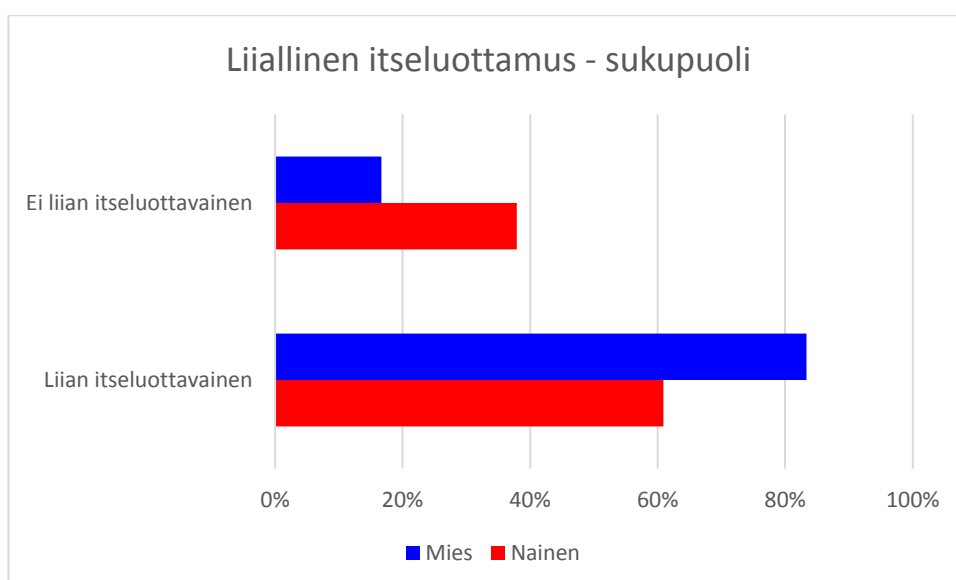
Alla olevassa kuviossa (Kuvio 38) on eritelty suurimmat murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa. Tulevaisuuden raha-asioihin ja murheisiin lukeutuu sekä miehillä (38 %) että naisilla (31 %) ajatus siitä, että asiat järjestyvät. Suurta osaa naisista (32 %) huolettaa kuitenkin ajatus siitä, ettei voi tehdä tai ostaa haluamiaan asioita sekä velkaantuminen ja varattomuus (28 %). Miehillä puolestaan suurimpana huolena on kädestä suuhun eläminen (15 %), joka sekään ilmenee naisilla suurempana murheena (18 %) kuin miehillä. Miesten murheet ovat jakaantuneet tasaisemmin eri vaihtoehtojen välille, mutta selkeästi suurin osa miehistä ei murehdi tulevaisuuden raha-asioistaan.

Myös tulevaisuuteen liittyviä murheita vertailtiin vielä jakamalla vastaajat kahteen ryhmään sen perusteella, murehtivatko he raha-asioistaan tulevaisuuteen liittyen. Naisista 64 prosenttia murehtii tulevaisuuteen liittyen raha-asioista kun sama osuus miehistä on 56 prosenttia. Ryhmien väliset erot eivät kuitenkaan olleet merkittäviä (khiin neliö-testin arvo on 0,354).

Kuvio 38: Suurimmat murheet tulevaisuudessa - sukupuoli

Mitä tulee liialliseen itseluottamukseen (Kuvio 39), oletusten mukaisesti miehistä useampi (83 %) kuin naisista (61 %) omaa liiallisen itseluottamuksen. Ero miesten ja naisten välillä on siis yli 20 prosenttia. Ei liian itseluottavaisia naisista on noin kaksi viidestä (38 %) ja miehistä noin yksi viidestä (17 %). Suurin osa kaikista vastanneista on kuitenkin selvästi liian itseluottavaisia. Tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että miehet ovat itseluottavaisempia kuin naiset.

Kuvio 39: Liiallinen itseluottamus - sukupuoli

Kun tarkastellaan eroja pelaamisen ja riskien suhteen, kaikista selvimpiä erot ovat 50 euron pelissä ja kolikonheitossa. 50 euron peliä lähtisi pelaamaan 13 prosenttia miehistä, kun vastaava luku naisista on vain yksi prosentti. Kolikkoa puolestaan heittäisi lähes neljännes miehistä (23 %), kun naisista heittämistä jatkaisi yksi kymmenestä (10 %).

8 Yhteenveto ja pohdinta

Seuraavaksi on koottu yhteen tulokset ja pohdintaa koulutusryhmien välisistä eroista ja yhteneväisyyksistä, itseluottamuksen vaikutuksesta sekä sukupuolten välisistä eroista ja yhteneväisyyksistä. Tulokset käsitellään omissa kappaleissaan, minkä jälkeen siirrytään johtopäätöksiin.

8.1 Yhteenveto koulutusryhmien välisistä eroista ja yhteneväisyyksistä

Saatujen tulosten pohjalta on pyritty analysoimaan, vaikuttaako se, mitä opiskelee, siihen, miten rahaan suhtautuu. Eroja on selkeästi huomattavissa ja voidaan todeta, että koulutusohjelmalla on merkitys siihen, miten suhtautuu rahaan sekä siihen kuinka itseluottavainen on rahan suhteen. Liiketalouden opiskelijat ovat säästäväisempiä ja taipuvaisempia sijoittamiseen, mutta he eivät ota riskejä. Turvallisuusalan opiskelijat ovat huolettomampia ja itseluottavaisempia sekä ottavat enemmän riskejä. Sosiaalialan opiskelijat taas murehtivat raha-asioistaan enemmän, eivätkä he ole kovin itseluottavaisia. He ovat myös avoimempia raha-asioiden suhteen ja puhuvat mieluummin raha-asioistaan muille ihmisille. Tuloksista voidaan päätellä, että turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijat ovat keskenään samankaltaisia ja eroavat merkittävästi sosiaalialan opiskelijoista.

Eroavaisuudet	Yhteneväisyydet
<ul style="list-style-type: none"> • Säästäminen • Laina/luotto • Raha-asioista puhuminen • Raha-asioista murehtiminen • Liiallinen itseluottamus 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahanlähteet • Käyttörahojen suuruus • Säästön kohteet • Riskinotto

Kuvio 40: Koulutusohjelmien väliset eroavaisuudet ja yhteneväisyydet

Yhteenvedona koulutusohjelmien välisestä vertailusta voidaan todeta, että alojen väliltä löytyy sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Yhteistä kaikille koulutusohjelmille on suunnilleen samansuuruiset käyttörahat kuukaudessa. Rahaa opiskelijoilla on käytettävissä keskimäärin 600-1 000 euroa kuussa. Myös se, mistä rahat saadaan, on suurimmalla osalla opiskelijoista sama. Suurimmalla osalla opiskelijoista rahat tulevat työssäkäynnistä tai opintotuesta. Kaikilla opiskelijoilla kuluu myös eniten rahaa pakollisiin menoihin, mikä on ymmärrettävää. Suurimmat säästökohteet kaikilla koulutusohjelmilla ovat asunto, matka tai säästäminen pahan päivän varalle. Noin puolella kaikkien koulutusohjelmien opiskelijoista ei ole lainkaan lainaa tai luottoa. Tässä on huomattavissa myös ero koulutusohjelmien välillä, sillä vielä suuremmalla osalla liiketalouden opiskelijoista ei ole lainaa.

Opiskelijoiden rahankäyttö eroaa myös siten, että turvallisuusalan opiskelijoista suurempi osa käyttää enemmän rahaa tavaroihin ja hankintoihin. Sosiaalialan opiskelijat taas käyttävät vähemmän rahaa alkoholiin ja tupakkaan verrattuna liiketalouden ja turvallisuusalan opiskelijoihin. Liiketalouden opiskelijat ovat säästäväisimpiä, kun taas turvallisuusalan opiskelijoista melko iso osa ei laita rahaa säästöön, vaikka heille jäisi ylimääräistä kuukauden lopussa. Merkittävälle osalle sosiaalialan opiskelijoille ei puolestaan jää lainkaan ylimääräistä rahaa kuukauden lopussa. Liiketalouden ja turvallisuusalan opiskelijat ovat taipuvaisempia sijoittamiseen kuin sosiaalialan opiskelijat. Sosiaalialan opiskelijoista yksikään ei ole vastannut käyttävänsä suurinta osaa rahoistaan sijoittamiseen, ei edes jos rahaa olisi käytettävissä enemmän.

Liiketalouden opiskelijat eroavat muista koulutusohjelmista myös siten, että heistä yli kaksinkertainen määrä verrattuna toisiin koulutusohjelmiin säästää. He käyvät myös enemmän ulkona syömässä tai kahvilla. Vaikka liiketalouden opiskelijat eivät ole avoimimpia liittyen raha-asioihin ja niistä puhumiseen, puhuvat he muita koulutusryhmiä enemmän perheelleen eli vanhemmilleen ja/tai sisaruksilleen raha-asioistaan. Liiketalouden opiskelijat ottavat vähiten riskejä kaikista kolmesta koulutusohjelmasta.

Sosiaalialan opiskelijat ovat puolestaan kaikista avoimimpia rahaan liittyen ja he puhuvat liiketalouden ja turvallisuusalan opiskelijoita mieluummin sekä rahavaikeuksista että palkankorotuksesta. He myös tekevät enemmän rahaan liittyviä päätöksiä yhdessä puolison tai seurustelukumppanin kanssa. Tämä voi johtua siitä, että heillä saattaa olla yhteiset rahat puolison kanssa, jolloin päätökset niihin liittyen tehdään yhdessä ja siksi myös raha-asioista puhutaan enemmän puolison kanssa. Jotta tuloksia olisi voitu analysoida paremmin, vastaajilta olisi pitänyt kysyä asumistilanteesta. Olettamuksena oli, että opiskelijat puhuvat mieluummin palkankorotuksesta kuin rahavaikeuksista muille ihmisille, mutta tutkimuksen perusteella voidaan todeta asian olevan päinvastainen. Opiskelijat puhuvat mieluummin juuri rahavaikeuk-

sista. Pienempi joukko opiskelijoista ei puhuisi mielellään rahavaikeuksista, kun taas suurempi joukko opiskelijoista ei puhu mielellään palkankorotuksesta.

Sosiaalialan opiskelijat murehtivat muita koulutusryhmiä enemmän raha-asioistaan ja ehkä myös tämän takia puhuvat mieluummin niistä ja tekevät päätökset yhdessä puolisonsa kanssa. Raha-asioista murehtiminen voi liittyä myös siihen, että sosiaalialan opiskelijoista isommalle osalle, verrattuna toisiin koulutusohjelmien opiskelijoihin, ei jää ylimääräistä rahaa kuukauden lopussa. Tämän vuoksi he eivät myöskään säästä yhtä paljoa kuin turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijat. Sosiaalialan opiskelijoista pienempi osa on liian itseluottavaisia.

Turvallisuusalan opiskelijat taas ovat huolettomampia, eivätkä murehdi raha-asioistaan niin paljon. He luottavat siihen, että asioilla on tapana järjestyä tai ovat varakkaita, joten heidän ei tarvitse huolehtia. Ihmiset kuitenkin määrittelevät varmasti varakkuuden eri tavoilla ja se kokeeko itsensä varakkaaksi vai ei, vaihtelee ihmisen luonteen mukaan. Turvallisuusalan opiskelijat murehtivat tämän hetken raha-asioistaan enemmän kuin tulevaisuuden raha-asioistaan. Heistä myös suurempi osuus, verrattuna kumpaankin koulutusryhmään, on liian itseluottavaisia ja suurempi osuus heistä ottaa riskejä.

Koulutusohjelmien välillä ei löytynyt kuitenkaan suuria eroja liittyen riskinottoon. Niin kuin aikaisemmin on kerrottu, liiallinen itseluottamus on yhteydessä myös riskinottoon, joten sosiaalialan opiskelijoiden olisi voinut olettaa ottavan vähemmän riskejä verrattuna turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijoihin. Kuitenkin vastauksia analysoitaessa voitiin todeta, että sosiaalialan opiskelijat välttivät riskiä enemmän vain yhdessä kysymyksessä.

Turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijat opiskelevat molemmat tradenomeiksi eli kaupallista alaa. Sosiaalialan opiskelijat taas opiskelevat sosionomeiksi eli sosiaali- ja terveysalaa. Tämä saattaa selittää sen, miksi juuri sosiaalialan opiskelijat eroavat niin paljon turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijoista. Tutkimuksen olettamuksena oli, että liiketalouden opiskelijat eroaisivat selvästi muista koulutusohjelmista, koska he ovat hakeutuneet opiskelemaan kaupallista alaa. Olettamusta tehdessä ei kuitenkaan otettu huomioon, että turvallisuusalan opiskelijat opiskelevat myös kaupallista alaa, vaikka ovatkin suuntautuneet alalle, jossa keskeisenä asiana on pitää yllä turvallisuutta.

Lisäksi sosiaalialan opiskelijoista suurempi osa on naisia. Myös tämä varmasti vaikuttaa saattuihin tuloksiin, sillä myös naisten ja miesten väliltä löydettiin eroavaisuuksia. Miehet ovat itsevarmempia ja tekevät rahaan liittyvät päätökset enemmän yksin. He ovat taipuvaisempia sijoittamiseen ja heistä isommalla osalla jää rahaa säästöön kuun lopussa. Naiset taas ovat avoimempia puhumaan raha-asioistaan ja murehtivat enemmän rahasta. Suurempi osa naisista kuin miehistä käy palkkatöissä, mutta heillä on myös enemmän lainaa tai luottoa. Niin kuin on aikaisemmin todettu, tutkimusten perusteella miehet ovat naisia taipuvaisempia liialliseen

itseluottamukseen, ja he suhtautuvat rahaan eri tavalla kuin naiset. Tässäkin tutkimuksessa kyseiset seikat tulevat ilmi, sillä joitakin eroja miesten ja naisten välillä on havaittavissa.

8.2 Yhteenveto itseluottavaisista ja ei liian itseluottavaisista

Yhteenvetona yleisesti itseluottamuksen vaikutuksesta voidaan todeta, että ryhmien välillä on melko paljon yhteistä, eikä ryhmien käytös eroa toisistaan esimerkiksi pelaamiseen liittyvissä tilanteissa tai riskinotossa. Ryhmien suurimmat rahanlähteet ovat samat eli opintotuki, työsäkkynti sekä säästöt. Lisäksi suurin osa molemmista ryhmistä säästää pahan päivän varalle ja murehtii kädestä suuhun elämistä, velkaantumista ja varattomuudesta tulevaisuudessa. Tulevaisuudessa huolettaa myös se, ettei voi tehdä tai ostaa asioita. Kädestä suuhun eläminen usein merkitsee sitä, ettei ole tarpeeksi rahaa, mikä taas johtaa siihen, ettei voi ostaa tai tehdä haluamiaan asioita. Näiden kahden murheen voidaan siis ajatella olevan linkittyneinä toisiinsa.

Liian itseluottavaisilla on kuitenkin keskimäärin käytössään enemmän rahaa kuukaudessa. Kuten aiemmin jo todettiin, tästä ei voi todeta johtuuko suurempi käyttörahojen määrä liiallisesta itseluottamuksesta vai liiallinen itseluottamus suuremmista käyttörahoista. Nämä käyttörahat myös tulevat eri lähteistä ja liian itseluottavaisilla rahat tulevat enemmän lainoista. Liian itseluottavaisista suurempi osa ei laita rahaa säästöön, vaikka heille jäisi ylimääräistä kuukauden lopussa. Ei liian itseluottavaiset ovat täten säästeliäämpiä kuin liian itseluottavaiset. Vaikka liian itseluottavaiset rahoittavat elämäänsä enemmän lainoilla, heistä suuremmalla osalla ei kuitenkaan ole lainkaan lainaa tai luottoa.

Tämä voi johtua siitä, että liian itseluottavaisista suuremmalla osalla oli enemmän rahaa käytettävissään, joten heillä ei ole samanlaista tarvetta lainalle tai luotolle. Liian itseluottavaiset murehtivat kädestä suuhun elämistä ja ei liian itseluottavaiset siitä, etteivät voi tehdä tai ostaa asioita. Ei liian itseluottavaiset siis murehtivat enemmän tämän hetkisiä asioita kuin tulevaisuutta. He ajattelevat asioiden järjestyvän tulevaisuudessa. Tämä on vastoin olettamusta, että liian itseluottavaiset arvioivat tulevaisuutensa positiivisemmin. Toisaalta, jos ajattelee, että asioilla on tapana järjestyä lähiaikoina, on kyse tällöinkin tulevaisuudesta, lähitulevaisuudesta, eikä lähitulevaisuuden tapahtumista ole sen enempää varmuutta kuin kauemmastakaan tulevaisuudesta.

8.3 Yhteenveto sukupuolten välisistä eroista ja yhteneväisyyksistä

Yhteenvetona sukupuolten välisistä eroista voidaan todeta, että miehistä suurempi osa kuin naisista tekee päätökset liittyen raha-asioihin yksin. Suuremmalla osalla miehistä kuin naisista jää myös rahaa säästöön tai muuhun käyttöön kuukauden lopussa. Sukupuolten välillä ei ole kuitenkaan huomattavaa eroa sen suhteen, paljonko rahaa kuukausittain on käytössä, vaikka-

kin suurempi osa miehistä kuin naisista saa käteen 0-500 euroa per kuukausi. Toisaalta suuremmalla osa miehistä kuin naisista on käytössään myös yli 1 500 euroa per kuukausi. Keskimääräisesti molemmilla on käytössään kuitenkin suhteellisen saman verran rahaa. Yhtenä syynä naisten vähäisempään säästämiseen voidaan ajatella olevan se, että naisilla on vähemmän rahaa käytettävissä.

Naisista suurempi osa kuin miehistä käy kuitenkin palkkatöissä, joten on mielenkiintoista, että tästä huolimatta miehillä jää enemmän rahaa käteen kuukauden lopussa. Tähän voi olla osasyynä se, että suuremmalla osalla naisista kuin miehistä on myös lainaa ja/tai luottoa, jota täytyy useammassa tapauksessa lyhentää kuukausittain. Suurempi osa naisista kuin miehistä ei myöskään säästä lainkaan. Myös tämä saattaa selittyä sillä, että suuremmalla osalla naisista kuin miehistä ei yksinkertaisesti jää rahaa säästöön kuukauden lopussa.

Merkittävällä osalla miehistä sekä naisista kuluu suurin osa rahoista pakollisten menojen lisäksi harrastustoimintaan sekä tavaroihin ja hankintoihin. Naisilla kulutuksen kohteet ovat kuitenkin jakaantuneet hieman tasaisemmin eri vaihtoehtojen välille, sillä huomattavasti suurempi osa miehistä käyttää rahansa edellä mainittuihin kohteisiin. Jos ajatellaan sitä, mihin rahaa käyttäisi, jos sitä olisi enemmän, nousee esille säästäminen ja matkailu. Sekä naiset että miehet käyttäisivät mahdollisia rahoja näihin kohteisiin, mutta huomattavasti suurempi osa naisista valitsisi kyseiset vaihtoehdot, kun taas miehillä tässä tapauksessa vastaukset vaihtelevat enemmän.

Etenkin sijoittaminen kiinnostaa osaa miehistä. Jos rahaa olisi enemmän käytettävissä, miehet sijoittaisivat enemmän ja naiset laittaisivat enemmän rahaa säästöön. Simosen (2008, 11) mukaan naiset ansaitsevat Suomessa enemmän kuin koskaan. Kaikki raha ei kuitenkaan mene pelkästään välttämättömyyksiin ja rahaa jää yli muuhunkin. Naiset eivät kuitenkaan tee mitään laittaakseen rahansa kasvamaan. (Simonen 2008, 11.) Tämä seikka näkyy myös tehdyssä tutkimuksessa, sillä kuten todettu, vain pieni osa naispuolisista opiskelijoista käyttäisi rahojaan sijoittamiseen.

Mitä tulee säästämiseen, suurin osa miehistä sekä naisista säästää pahan päivän varalle. Suurempi osuus miehistä kuin naisista säästää myös asuntoon, naiset puolestaan matkaan ja asuntoon. Naisista huomattavasti suurempi osa kuin miehistä puhuu raha-asioistaan läheisilleen. Miehistä siis suurempi osa kuin naisista on sellaisia, jotka eivät mielellään puhu raha-asioistaan muille, etenkin palkankorotuksesta. Aikaisemmissa tutkimuksissa todettu seikka siitä, että miehet puhuvat raha-asioistaan herkemmin toisille miehille saatikka muille ihmisille, ei saa tukea tästä tutkimuksesta. Saatujen vastausten perusteella voidaan todeta, että naiset puhuvat miehiä enemmän sekä positiivista että negatiivisista raha-asioistaan muille ihmisille.

Suurimmat murheet liittyen rahaan tällä hetkellä eroavat huomattavasti sukupuolten välillä. Merkittävä osa miehistä ei murehdi raha-asioistaan, koska ajattelee asioiden järjestyvän tai on varakas. Merkittävä osa naisista puolestaan murehtii kädestä suuhun elämisestä. Mitä tulee rahaan liittyviin murheisiin tulevaisuudessa, merkittävä osa miehistä ei tässäkään tapauksessa murehdi niistä. Myös merkittävä osa naisista ei murehdi, koska ajattelee asioiden järjestyvän. Lähes samansuuruista joukkoa kuitenkin huolettaa velkaantuminen ja varattomuus sekä se, ettei voi ostaa tai tehdä haluamiaan asioita.

On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että miehiä on vastaajista pienempi osa, joten tässä tutkimuksessa on turha korostaa liikaa sukupuolten välisiä eroja. Ottaen kuitenkin huomioon aiemmat tutkimukset, saatu aineisto tukee kyseisiä tuloksia, ja niitä voidaan pitää luotettavina. Koska liiallisen itseluottamuksen on todettu useamman eri tutkimuksen perusteella olevan miehillä suurempaa, sukupuolten vertailussa on keskitytty enemmän rahaan suhtautumiseen. Huolimatta siitä, että aikaisemmat tutkimukset osoittavat tässäkin olevan selviä eroja, täysin samanlaisia seikkoja ei ole aiemmin erityisemmin tutkittu ja vertailtu.

9 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön tavoite oli selvittää Laurea-ammattikorkeakoulun liiketalouden, turvallisuusalan ja sosiaalialan opiskelijoiden eroavaisuudet liiallisessa itseluottamuksessa ja suhtautumisessa rahaan. Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että koulutusalojen välillä löytyy eroja liittyen edellä mainittuihin seikkoihin. Tuloksista ei kuitenkaan voida päätellä, että se mitä opiskelee, muuttaisi käytöstä. Enemminkin voidaan olettaa, että ihmisten suhtautuminen eri aloille johtuu siitä, miten he suhtautuvat rahaan sekä kuinka itseluottavia he ovat. He ovat voineet hakeutua kyseisille aloille juuri mielenkiinnon kohteiden ja persoonallisuutensa mukaan. Kuten aiemmin on todettu, persoonallisuus ja käyttäytyminen ovat linkittyneitä toisiinsa. Kun ymmärtää yksilön persoonaa, auttaa se mahdollisesti selittämään ihmisten käyttäytymistä (Durand ym. 2013, 106.)

Niin kuin yhteenvedossa kerrottiin, merkittävimpiin eroihin lukeutuvat muun muassa säästämiseen ja lainaan liittyvät seikat, sillä esimerkiksi liiketalouden opiskelijoista huomattavasti suurempi osa vastanneista säästää verrattuna muihin koulutusaloihin, ja heillä on myös vähemmän lainaa. Huomattavia eroja löydettiin myös raha-asioista puhumisen ja niistä murehtimisen suhteen, sillä sosiaalialan opiskelijoista suurempi osa kuin muista koulutusaloista puhuu raha-asioistaan muille ihmisille. Puolestaan turvallisuusalan opiskelijoista huomattavasti suurempi osa ei murehdi lainkaan raha-asioistaan.

Merkittävimpiin eroihin lukeutuu myös liiallinen itseluottamus, sillä turvallisuusalan ja liiketalouden opiskelijat ovat huomattavasti sosiaalialaa itseluottavaisempia. Liiketalouden opiskelijat kuitenkin ovat vähiten taipuvaisia ottamaan riskejä rahan suhteen. Tästä voidaan päätellä, että huolimatta siitä, että liiallinen itseluottamus ja riskinotto ovat usein sidoksissa toisiinsa, liiallinen itseluottamus voi ilmetä myös muilla tavoin, kuten luvussa kolme mainittiin. Tässä tapauksessa se ilmenee tietämyksen ja taidon yliarviointina.

Liiallinen itseluottamus ilmenee erinäisin tavoin myös tässä tutkimuksessa, etenkin sukupuolten välillä. Miehet ovat naisia itseluottavaisempia ja ottavat enemmän riskejä rahan suhteen. Tutkimuksessa saatuja tuloksia on siis mahdollista yleistää, sillä saadut tulokset tukevat aiemmin saatuja tuloksia. Täten saatuja tuloksia voidaan pitää myös luotettavina. Saadut tulokset ovat myös sen takia hyödyllisiä, että aikaisemmin liiallista itseluottamusta ei ole tiedettävästi vertailtu koulutusryhmien välillä. Ei ainakaan Laurea-ammattikorkeakoulun sisällä.

Tutkimuksia liittyen rahan suhtautumiseen on puolestaan tehty erilaisia ryhmiä vertaillen. Näiden aiempien tutkimuksien mukaan niin iällä, sukupuolella, maantieteellisellä sijainnilla, kuin varakkuudella on vaikutusta siihen, miten rahan suhtautuu. Kyseisiä seikkoja ei kuitenkaan sen perusteellisemmin tutkittu opinnäytetyön yhteydessä toteutetussa tutkimuksessa, muuten kuin sukupuolen osalta.

Tilastollisesti merkittäviin eroihin lukeutuu khiin neliö -testin mukaan koulutusohjelmien välisissä eroissa se, jääkö ylimääräistä rahaa, säästämisen kohteet ja tämän hetken murheet. Sukupuolen suhteen tilastollisesti merkittäviä eroja ovat päätöksenteko, palkankorotuksesta puhuminen ja murheet tällä hetkellä. Itseluottamuksen suhteen tilastollisesti merkittäviä eroja ei löydetty lainkaan.

Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista toteuttaa vastaavanlainen kysely työelämässä oleville tradenomeille ja sosionomeille. Olisi mielenkiintoista tietää, pysyisikö ryhmien välillä havaitut erot samana vai muuttuisivatko ne työelämän myötä. Olettamuksena on, että erot ovat olemassa jo ilman opiskelualan tai työpaikan vaikutuksia, mutta kasvaisivatko nämä erot näiden vaikutusten takia. Lisäksi olisi mielenkiintoista toteuttaa samantyyppinen tutkimus suuremmalla vastaajamäärällä ja lisäämällä haastattelut osaksi työtä, sillä niiden avulla olisi mahdollista päästä vielä syvemmälle kiinni aiheeseen.

Lähteet

Kirjalliset lähteet

Anderson, N. 2000. Rahakirja. Helsinki: Edita.

Burton, E. & Shah, S. 2013. Behavioral Finance - Understanding the Social, Cognitive, and Economic Debates. New Jersey: John Wiley & Sons.

Erola, M. 2012. Paras sijoitus - itsepuolustusta sijoittajille. 9. painos. Helsinki: Talentum Media.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino.

Kahneman, D. 2012. Ajattelu nopeasti ja hitaasti. Suomentaja Pietiläinen, K. Helsinki: Haka-paino.

Malkiel, B. 2011. Sattuman kauppaa Wall Streetillä. Suomentaja Rosti, J. 3. painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino.

Marttila, J. 2001. Järkeä ja tunteet osakemarkkinoilla: osta, pidä, myy. Helsinki: Edita.

Nofsinger, J. 2014. Psychology Of Investing. 5. painos. Washington: Pearson.

Pompian, M. 2012. Behavioral Finance and Investor Types - Managing Behavior to Make Better Investment Decisions. New Jersey: John Wiley & Sons.

Puttonen, V. 2009. Osta halvalla, myy kalliilla. Juva: WS Bookwell.

Simonen L., 2008. Naiset ja raha - Matkalla arjen vaurauteen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Thaler, R. 2005. Advances in behavioral finance vol. II. New Jersey. Russel Sage Foundation, Princeton University Press.

Tähtinen, J., Laakkonen, E. & Broberg, M. 2011. Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita. Turku: Painosalama.

Zelizer, V. A. 1997. The social meaning of money. Pin money, paychecks, poor relief, and other currencies. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Artikkelit

Chu, W., Im, M. & Jang, H. 2012. Overconfidence and emotion regulation failure: How overconfidence leads to the disposition effect in consumer investment behaviour. Macmillan Publishers Ltd 17/2012, 96-116.

Durand, R., Newby, R., Tant, K. & Trepongkaruna, S. 2013. Overconfidence, overreaction and personality. Emerald Group Publishing Limited 2/2013, 104-133.

Kaustia, M. & Perttula, M. 2012. Overconfidence and debiasing in the financial industry. Emerald Group Publishing Limited 1/2012, 46-62.

Malmendier, U. & Tate, Geoffrey. 2005. Does Overconfidence Affect Corporate Investment? CEO Overconfidence Measures Revisited. European Financial Management Vol. 11, 5/2005, 649-659.

Marin, N. & Morich, K. 2011. Unconscious mental processes in consumer choice: Toward a new model of consumer behavior. Journal of Brand Management Vol. 18. 1/2011, 7, 483-505.

Sähköiset lähteet

Allokaatio ja sijoitustuotot. 2013. Viitattu 28.3.2015.

<http://laiskasijoittaja.blogspot.fi/2013/02/allokaatio-ja-sijoitustuotot.html>

KvaliMOTV. Analyysin äärellä. 2015. Viitattu 10.4.2015.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_1.html

KvantiMOTV. Mittaaminen: mittarin luotettavuus. 2015. Viitattu 13.4.2015.

<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/luotettavuus.html>

KvantiMOTV. Ristiintaulukointi. 2015. Viitattu 19.5.2015.

<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/ristiintaulukointi/ristiintaulukointi.html>

Nainen talous haltuun. 2014. Viitattu 28.3.2015.

<https://www.s-pankki.fi/fi/artikkelit/2014/nainen-talous-haltuun/>

Nuorten rahankäyttötutkimus. 2009. Viitattu 16.2.2015.

http://www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Nuorten_rahankayttotutkimus_2009.pdf

Näitä neljää asiaa äkkirikas ei koskaan sano. 2015. Viitattu 28.3.2015.

<http://www.kauppalehti.fi/uutiset/naita-neljaa-asiaa-akkirikas-ei-koskaan-sano/JuJXFtE3>

Parisuhde ja talous. 2015. Viitattu 2.5.2015

http://www.familiacub.fi/duo_teemat_parisuhde_10.html

Perusasiat - deduktio & induktio. 2014. Viitattu 31.3.2015.

<http://damdidumdidam.blogspot.fi/2012/03/perusasiat-deduktio-induktio.html>

Suhtautuminen rahaan vaihtelee eri puolilla Suomea. 2011. Viitattu 28.3.2015.

<http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/suhtautuminen-rahaan-vaihtelee-eri-puolilla-suomea/1929512>

Tutkimus: Tytöt suhtautuvat rahaan poikia käytännöllisemmin. 2015. Viitattu 14.4.2015

<http://www.mynewsdesk.com/fi/pressreleases/tutkimus-tytoet-suhtautuvat-rahaan-poikia-kaeytaennoellisemmin-500766>

Liitteet

Liite 1: Kyselylomake

Olemme liiketalouden opiskelijoita Laurea Leppävaarasta ja teemme opinnäytetyötä rahoitukseen liittyen. Saadut tulokset tullaan analysoimaan ja ne päätyvät opinnäytetyön tutkimuksen pohjaksi. Kysely toteutetaan anonyymisti. Vastaathan ystävällisesti jokaiseen kysymykseen.

OSIO 1.

1. Ikä:

- Alle 20
- 20-25
- 26-30
- Yli 30 vuotta

2. Sukupuoli:

- Nainen
- Mies

3. Koulutusohjelma:

- Liiketalous
- Turvallisuusala
- Sosiaaliala

4. Miten rahoitat elämisesi? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto.

- Työssäkäynnillä
- Säästöillä
- Opintotuella
- Opintolainalla
- Vanhempien avulla
- Muulla, millä? _____

5. Kaikki yhteensä käytettävissä olevat rahani kuukaudessa (keskimäärin):

- 0-500 euroa
- 600-1000 euroa
- 1100-1500 euroa
- 1600-2000 euroa
- yli 2000 euroa
- En osaa sanoa

6. Mitä tulee raha-asioihini, teen päätökset.

- Yksin
- Yhdessä puolisoni / seurustelukumppanini kanssa
- Vanhempien avustuksella
- Ystävien avustuksella
- Joku muu tekee päätökset puolestani

7. Mihin sinulla menee eniten käytettävissä olevia rahojasi. Valitse max. 3 vaihtoehtoa.

- Käytän rahaa pakollisiin menoihin (vuokra, ruoka, laskut jne.)
- Pistän rahaa säästöön
- Sijoitan osakkeisiin tai/ja rahastoihin
- Minulla kuluu rahaa harrastustoimintaan tai urheiluun ja liikuntaan
- Käyn usein ulkona syömässä tai kahvilla
- Käytän rahaa alkoholiin/tupakkaan
- Kulutan tavaroihin ja hankintoihin (vaatteet, elektroniikka, sisustus yms.)
- Käytän rahaa matkailuun (lomat)
- Minulla kuluu rahaa ulkonäköni (kosmetiikka ja hygienia, kampaamo tai parturi yms.)
- Muuhun, mihin? _____

8. Jos sinulla olisi enemmän rahaa käytettävissä, mihin käyttäisit sen? Valitse max. 3 vaihtoehtoa.

- Pakollisiin menoihin (asumiskulut, ruoka, laskut..)
- Säästämiseen
- Sijoittamiseen
- Harrastustoimintaan tai urheiluun ja liikuntaan
- Ravintolapalveluihin (kahvilat, ravintolat yms.)
- Alkoholiin/tupakkaan
- Tavaroihin ja hankintoihin (vaatteet, elektroniikka, sisustus yms.)
- Matkailuun (lomat)
- Ulkonäköni (kosmetiikka ja hygienia, kampaamo tai parturi yms.)
- Muuhun, mihin? _____

9. Jääkö sinulle rahaa kuukauden lopussa?

- Jää ja laitan joka kuukausi tietyn summan säästöön
- Jos joskus jää, laitan sen säästöön
- Minulla ei jää ylimääräistä rahaa
- Minulla jää ylimääräistä rahaa, mutta en laita sitä säästöön, vaan käytän sen johonkin

10. Säästätkö jotain varten? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto.

- Asuntoa varten
- Matkaa varten
- Kulutustavaraa/hyvinvointia/viihdettä varten
- Muuta isompaa hankintaa esim. autoa varten.
- Pahan päivän varalle
- En säästä
- Muuhun, mihin? _____

11. Onko sinulla tällä hetkellä lainaa tai luottoa? Jos on, mitä seuraavista lainoista tai luotoista sinulla on? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto.

- Opintolaina
- Asuntolaina
- Luotollinen pankkitili
- Kaupan osamaksuluotto
- Pikavippi
- Jotain muuta luottoa, mitä? _____
- Minulla ei ole lainaa tai luottoa

12. Saat huomattavan palkankorotuksen, kenelle haluat puhua asiasta? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto.

- Ystäville
- Työkavereille
- Puolisolle / seurustelukumppanille
- Vanhemmille / sisaruksille
- Sukulaisille
- Jollekin muulle, kenelle? _____
- En mielelläni puhu asiasta muiden kanssa, pidän tiedon itselläni

13. Sinulla on rahavaikeuksia, kenelle voit puhua asiasta? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto.

- Ystäville
- Työkavereille
- Puolisolle / seurustelukumppanille
- Vanhemmille / sisaruksille
- Sukulaisille
- Jollekin muulle, kenelle? _____
- En mielelläni puhu asiasta muiden kanssa, pidän tiedon itselläni

14. Suurin murheeni liittyen rahatilanteeseeni tällä hetkellä on:

- Tuttavat tienaaavat enemmän kuin minä
- Velkaantuminen ja varattomuus
- Kädestä suuhun eläminen
- Vaikka minulla olisi hyvin rahaa, stressaan siitä, koska en tiedä mitä tekisin rahalla
- En voi tehdä tai ostaa asioita, joita haluaisin
- En murehdi raha-asioistani, koska olen varakas
- En murehdi raha-asioistani, koska luotan siihen, että asioilla on tapana järjestyä
- Jokin muu, mikä? _____

15. Suurin murheeni liittyen rahatilanteeseeni tulevaisuudessa on:

- Tuttavat tienaaavat enemmän kuin minä
- Velkaantuminen ja varattomuus
- Kädestä suuhun eläminen
- Vaikka minulla olisi hyvin rahaa, stressaan siitä
- En voi tehdä tai ostaa asioita, joita haluaisin
- En murehdi raha-asioistani, koska olen varakas
- En murehdi raha-asioistani, koska luotan siihen, että asioilla on tapana järjestyä
- Jokin muu, mikä? _____

OSIO 2.

16. Kummassa tilanteessa sinua harmittaisi enemmän?

- Ostat takin 80 eurolla tänään ja ensi viikolla takki on 30 prosentin alennuksessa
- Ostat pesukoneen 400 eurolla tänään ja puolen vuoden päästä se on 15 prosentin alennuksessa

17. Sinulla on 50 euroa, ja tuttava ehdottaa osallistumista peliin. Kumman vaihtoehdon valitset?

- Pelaat peliä, jolloin voit voittaa 50 euroa lisää tai hävitä omistamasi 50 euroa (50/50 % mahdollisuus)
- Et pelaa, jolloin et voita etkä häviä mitään ja saat pitää 50 euroasi (100 % varmuudella)

18. Sinulla on 100 euroa, kumman kahdesta pelivaihtoehdosta valitset?

- Voit voittaa 100 euroa lisää tai saada 0 euroa lisää (50/50 % mahdollisuus)
- Voit voittaa 100 % varmuudella 50 euroa

19. Säästät autoa varten. Tällä hetkellä sinulla on säästössä 2500 euroa (tavoite 10 000 euroa). Saat korkoa säästötilillesi 0,1 prosenttia. Jääkaappisi hajoaa ja sinun pitää hankkia uusi. Kumman vaihtoehdon valitset?

- Maksan jääkaapin saman tien käyttämällä autoa varten säästössä olevia rahojani
- Ostan jääkaapin osamaksulla, jossa korko on 6 %

20. Heität kolikkoja, jos saat kruunan, voitat 20 euroa ja jos klaavan häviät 20 euroa. Olet voittanut 5 kertaa putkeen, yhteensä 100 euroa. Heitätkö kolikkoja vielä 20 eurosta?

- Kyllä
 En

21. Seuraavat kysymykset voivat olla todella hankalia. Siitä huolimatta, tee parhaasi. Sijoita seuraavan taulukkoon minimi ja maksimi vastaukset 90 prosentin vastausvarmuudella. Jos kysymys vaikuttaa liian vaikealta, laajenna vastausväliä. Jos uskot oikean vastauksen osuvan antamaasi haarukkaan 90 prosentin todennäköisyydellä, viisi kuudesta kysymyksestä pitäisi osua oikein.

Esimerkiksi: Mikä on Amazon-joen pituus?

- Olen 90-prosenttisen varma, että Amazon-joen pituus on min. 4000 kilometrin ja max. 7500 kilometrin välillä.

	Min
	Max
1. Minä vuonna Elias Lönnrotin Kalevala on julkaistu?	_____

2. Kuinka pitkä on Iossa-Britanniassa sijaitseva Thames-joki? (km)	_____

3. Kuinka monta luuta ihmiskehossa on?	_____

4. Kuinka monta järveä on Suomessa?	_____

5. Kuinka monta löydettyä perhoslajia on maailmassa?	_____

6. Kuinka monta Maria-nimeä on annettu yhteensä Suomessa	_____

Väestörekisterikeskuksen mukaan?	

22. Valitse alla oleviin kysymyksiin yksi oikea vaihtoehto ja merkitse prosentteina kuinka varma olet vastauksestasi.

Paljonko Suomessa oli työttömiä vuoden 2010 tammikuussa?

- 225 000
 235 000
 250 000
 270 000
 350 000

Olen _____ % varma vastauksestani.

Paljonko inflaatio oli Suomessa vuonna 2008?

- 1,6
- 2,5
- 3,7
- 4,1
- 5,4

Olen _____% varma vastauksestani.

Paljonko kananmunia tuotettiin Suomessa tammi-syyskuussa 2014?

- 5 miljoonaa
- 30 miljoonaa
- 50 miljoonaa
- 60 miljoonaa
- 80 miljoonaa

Olen _____% varma vastauksestani.

Mikä oli keskimääräinen kuukausipalkka Suomessa vuonna 2009?

- 1840 €/kk
- 2140 € /kk
- 2540 €/kk
- 2940 €/kk
- 3240 €/kk

Olen _____% varma vastauksestani.

Kiitos ajastasi! ☺

Liite 2: Ristiintaulukointi - Päätöksenteko, koulutusohjelma

Päätöksenteko * Koulutusohjelma Crosstabulation

			Koulutusohjelma			Total
			Liiketalous	Turvallisuusala	Sosiaaliala	
Päätöksenteko	Yksin	Count	29	23	28	80
		% within Päätöksenteko	36,3%	28,8%	35,0%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	63,0%	65,7%	51,9%	59,3%
		% of Total	21,5%	17,0%	20,7%	59,3%
	Puolison/seurustelukumppanin kanssa	Count	17	12	26	55
		% within Päätöksenteko	30,9%	21,8%	47,3%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	37,0%	34,3%	48,1%	40,7%
		% of Total	12,6%	8,9%	19,3%	40,7%
	Total	Count	46	35	54	135
		% within Päätöksenteko	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,104 ^a	2	,349
Likelihood Ratio	2,101	2	,350
Linear-by-Linear Association	1,381	1	,243
N of Valid Cases	135		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 14,28.

Liite 3: Ristiintaulukointi - Rahavaikeudet, koulutusohjelma

Rahavaikeudet * Koulutusohjelma Crosstabulation

			Koulutusohjelma			Total
			Liiketalous	Turvallisuusala	Sosiaaliala	
Rahavaikeudet	Puhuu	Count	42	32	52	126
		% within Rahavaikeudet	33,3%	25,4%	41,3%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	91,3%	91,4%	96,3%	93,3%
		% of Total	31,1%	23,7%	38,5%	93,3%
	Ei puhu	Count	4	3	2	9
		% within Rahavaikeudet	44,4%	33,3%	22,2%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	8,7%	8,6%	3,7%	6,7%
		% of Total	3,0%	2,2%	1,5%	6,7%
	Total	Count	46	35	54	135
		% within Rahavaikeudet	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,270 ^a	2	,530
Likelihood Ratio	1,367	2	,505
Linear-by-Linear Association	1,029	1	,310
N of Valid Cases	135		

a. 3 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,33.

Liite 4: Ristiintaulukointi - Jääkö rahaa, koulutusohjelma

Jääkö rahaa * Koulutusohjelma Cross tabulation

			Koulutusohjelma			Total
			Liiketalous	Turvallisuusala	Sosiaali-ala	
Jääkö rahaa	Jää, ja joko kukaan tietty summa säästöön	Count	15	9	3	27
		% within Jääkö rahaa	55,6%	33,3%	11,1%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	32,6%	25,7%	5,7%	20,1%
		% of Total	11,2%	6,7%	2,2%	20,1%
Jos joskus jää, laittaa säästöön	Count	14	13	22	49	
	% within Jääkö rahaa	28,6%	26,5%	44,9%	100,0%	
	% within Koulutusohjelma	30,4%	37,1%	41,5%	36,6%	
	% of Total	10,4%	9,7%	16,4%	36,6%	
Ei jää ylimääräistä rahaa	Count	14	7	24	45	
	% within Jääkö rahaa	31,1%	15,6%	53,3%	100,0%	
	% within Koulutusohjelma	30,4%	20,0%	45,3%	33,6%	
	% of Total	10,4%	5,2%	17,9%	33,6%	
Jää ylimääräistä, muttei laita säästöön	Count	3	6	4	13	
	% within Jääkö rahaa	23,1%	46,2%	30,8%	100,0%	
	% within Koulutusohjelma	6,5%	17,1%	7,5%	9,7%	
	% of Total	2,2%	4,5%	3,0%	9,7%	
Total	Count	46	35	53	134	
	% within Jääkö rahaa	34,3%	26,1%	39,6%	100,0%	
	% within Koulutusohjelma	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	34,3%	26,1%	39,6%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,384 ^a	6	,008
Likelihood Ratio	18,836	6	,004
Linear-by-Linear Association	5,797	1	,016
N of Valid Cases	134		

a. 2 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,40.

Liite 5: Ristiintaulukointi - Säästökohde, koulutusohjelma

Säästökohde * Koulutusohjelma Crosstabulation

			Koulutusohjelma			
			Liiketalous	Turvallisuusala	Sosiaaliala	Total
Säästökohde	Tietty säästökohde	Count	38	20	28	86
		% within Säästökohde	44,2%	23,3%	32,6%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	82,6%	57,1%	51,9%	63,7%
		% of Total	28,1%	14,8%	20,7%	63,7%
	Pahan päivän varalle	Count	4	12	13	29
		% within Säästökohde	13,8%	41,4%	44,8%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	8,7%	34,3%	24,1%	21,5%
		% of Total	3,0%	8,9%	9,6%	21,5%
	Ei säästä	Count	4	3	13	20
		% within Säästökohde	20,0%	15,0%	65,0%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	8,7%	8,6%	24,1%	14,8%
		% of Total	3,0%	2,2%	9,6%	14,8%
Total	Count	46	35	54	135	
	% within Säästökohde	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%	
	% within Koulutusohjelma	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-
			sided)
Pearson Chi-Square	15,557 ^a	4	,004
Likelihood Ratio	15,901	4	,003
Linear-by-Linear Association	9,585	1	,002
N of Valid Cases	135		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,19.

Liite 6: Ristiintaulukointi - Laina/luotto, koulutusohjelma

Lainaluotto * Koulutusohjelma Crosstabulation

			Koulutusohjelma			
			Liiketalous	Turvallisuusala	Sosiaaliala	Total
Lainaluotto	On lainaa/luottoa	Count	16	18	29	63
		% within Lainaluotto	25,4%	28,6%	46,0%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	34,8%	51,4%	54,7%	47,0%
		% of Total	11,9%	13,4%	21,6%	47,0%
	Ei lainaa/luottoa	Count	30	17	24	71
		% within Lainaluotto	42,3%	23,9%	33,8%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	65,2%	48,6%	45,3%	53,0%
		% of Total	22,4%	12,7%	17,9%	53,0%
	Total	Count	46	35	53	134
		% within Lainaluotto	34,3%	26,1%	39,6%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	34,3%	26,1%	39,6%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value		Asymp. Sig. (2-
		df	sided)
Pearson Chi-Square	4,299 ^a	2	,117
Likelihood Ratio	4,352	2	,113
Linear-by-Linear Association	3,808	1	,051
N of Valid Cases	134		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 16,46.

Liite 7: Ristiintaulukointi - Palkankorotus, koulutusohjelma

Palkankorotus * Koulutusohjelma Crosstabulation

		Koulutusohjelma			Total	
		Liiketalous	Turvallisuusala	Sosiaaliala		
Palkankorotus	Puhuu	Count	38	28	49	115
		% within Palkankorotus	33,0%	24,3%	42,6%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	82,6%	80,0%	90,7%	85,2%
		% of Total	28,1%	20,7%	36,3%	85,2%
	Ei puhuu	Count	8	7	5	20
		% within Palkankorotus	40,0%	35,0%	25,0%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	17,4%	20,0%	9,3%	14,8%
		% of Total	5,9%	5,2%	3,7%	14,8%
	Total	Count	46	35	54	135
		% within Palkankorotus	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value		Asymp. Sig. (2-
		df	sided)
Pearson Chi-Square	2,308 ^a	2	,315
Likelihood Ratio	2,407	2	,300
Linear-by-Linear Association	1,384	1	,239
N of Valid Cases	135		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,19.

Liite 8: Ristiintaulukointi - Murheet liittyen raha-asioihin nyt, koulutusohjelma

			Koulutusohjelma			Total
			Liiketalous	Turvallisuusala	Sosiaali-ala	
Murheet liittyen raha-asioihin nyt	Murehti	Count	28	14	39	81
		% within Murheet liittyen raha-asioihin nyt	34,8%	17,3%	48,1%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	60,9%	40,0%	72,2%	60,0%
		% of Total	20,7%	10,4%	28,9%	60,0%
	Ei murehdi	Count	18	21	15	54
		% within Murheet liittyen raha-asioihin nyt	33,3%	38,9%	27,8%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	39,1%	60,0%	27,8%	40,0%
		% of Total	13,3%	15,6%	11,1%	40,0%
Total	Count	46	35	54	135	
	% within Murheet liittyen raha-asioihin nyt	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%	
	% within Koulutusohjelma	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,209 ^a	2	,010
Likelihood Ratio	9,213	2	,010
Linear-by-Linear Association	1,597	1	,206
N of Valid Cases	135		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 14,00.

Liite 9: Ristiintaulukointi - Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa, koulutusohjelma

			Koulutusohjelma			Total
			Liiketalous	Turvallisuusala	Sosiaali-ala	
Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	Murehti	Count	28	19	36	83
		% within Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	33,7%	22,9%	43,4%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	60,9%	54,3%	66,7%	61,5%
		% of Total	20,7%	14,1%	26,7%	61,5%
	Ei murehdi	Count	18	16	18	52
		% within Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	34,6%	30,8%	34,6%	100,0%
		% within Koulutusohjelma	39,1%	45,7%	33,3%	38,5%
		% of Total	13,3%	11,9%	13,3%	38,5%
Total	Count	46	35	54	135	
	% within Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%	
	% within Koulutusohjelma	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	34,1%	25,9%	40,0%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Asymp. Sig. (2-sided)		
	Value	df	
Pearson Chi-Square	1,388 ^a	2	,500
Likelihood Ratio	1,383	2	,501
Linear-by-Linear Association	,400	1	,527
N of Valid Cases	135		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 13,48.

Liite 10: Ristiintaulukointi - Käyttörahat, itseluottamus

Käyttörahat * Itseluottamus Crosstabulation

		Itseluottamus		Total	
		Liian itseluottavainen	Ei liian itseluottavainen		
Käyttörahat	0-500	Count	16	9	25
		% within Käyttörahat	64,0%	36,0%	100,0%
		% within Itseluottamus	18,8%	22,5%	20,0%
		% of Total	12,8%	7,2%	20,0%
	600-1000	Count	44	22	66
		% within Käyttörahat	66,7%	33,3%	100,0%
		% within Itseluottamus	51,8%	55,0%	52,8%
		% of Total	35,2%	17,6%	52,8%
	1100-1500	Count	12	5	17
		% within Käyttörahat	70,6%	29,4%	100,0%
		% within Itseluottamus	14,1%	12,5%	13,6%
		% of Total	9,6%	4,0%	13,6%
	1600-2000	Count	5	1	6
		% within Käyttörahat	83,3%	16,7%	100,0%
		% within Itseluottamus	5,9%	2,5%	4,8%
		% of Total	4,0%	0,8%	4,8%
Yli 2000	Count	6	3	9	
	% within Käyttörahat	66,7%	33,3%	100,0%	
	% within Itseluottamus	7,1%	7,5%	7,2%	
	% of Total	4,8%	2,4%	7,2%	
Ei osaa sanoa	Count	2	0	2	
	% within Käyttörahat	100,0%	0,0%	100,0%	
	% within Itseluottamus	2,4%	0,0%	1,6%	
	% of Total	1,6%	0,0%	1,6%	
Total	Count	85	40	125	
	% within Käyttörahat	68,0%	32,0%	100,0%	
	% within Itseluottamus	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	68,0%	32,0%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,887 ^a	5	,865
Likelihood Ratio	2,565	5	,767
Linear-by-Linear Association	,821	1	,365
N of Valid Cases	125		

a. 5 cells (41,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,64.

Liite 11: Ristiintaulukointi - Jääkö rahaa, itseluottamus

Jääkö rahaa * Itseluottamus Crosstabulation

			Itseluottamus		Total
			Liian itseluottavainen	Ei liian itseluottavainen	
Jääkö rahaa säästöön	Jää, ja joko kukaan tietty summa	Count	18	7	23
		% within Jääkö rahaa	69,8%	30,4%	100,0%
		% within Itseluottamus	19,0%	17,5%	18,5%
		% of Total	12,9%	5,6%	18,5%
Jos joskus jää, laittaa säästöön	Count	25	20	45	
	% within Jääkö rahaa	55,8%	44,4%	100,0%	
	% within Itseluottamus	29,8%	50,0%	36,3%	
	% of Total	20,2%	16,1%	36,3%	
Ei jää ylimääräistä rahaa	Count	34	9	43	
	% within Jääkö rahaa	79,1%	20,9%	100,0%	
	% within Itseluottamus	40,5%	22,5%	34,7%	
	% of Total	27,4%	7,3%	34,7%	
Jää ylimääräistä, muttei laita säästöön	Count	9	4	13	
	% within Jääkö rahaa	69,2%	30,8%	100,0%	
	% within Itseluottamus	10,7%	10,0%	10,5%	
	% of Total	7,3%	3,2%	10,5%	
Total	Count	84	40	124	
	% within Jääkö rahaa	67,7%	32,3%	100,0%	
	% within Itseluottamus	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	67,7%	32,3%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,631 ^a	3	,131
Likelihood Ratio	5,680	3	,128
Linear-by-Linear Association	1,053	1	,305
N of Valid Cases	124		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,19.

Liite 12: Ristiintaulukointi - Laina/luotto, itseluottamus

Lainaluotto * Itseluottamus Crosstabulation

			Itseluottamus		Total
			Liian itseluottavainen	Ei liian itseluottavainen	
Lainaluotto	On lainaa/luottoa	Count	35	23	58
		% within Lainaluotto	80,3%	39,7%	100,0%
		% within Itseluottamus	41,7%	57,5%	46,8%
		% of Total	28,2%	18,5%	46,8%
	Ei lainaa/luottoa	Count	49	17	66
		% within Lainaluotto	74,2%	25,8%	100,0%
		% within Itseluottamus	58,3%	42,5%	53,2%
		% of Total	39,5%	13,7%	53,2%
Total	Count	84	40	124	
	% within Lainaluotto	87,7%	32,3%	100,0%	
	% within Itseluottamus	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	87,7%	32,3%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	2,729 ^a	1	,099		
Continuity Correction ^b	2,130	1	,144		
Likelihood Ratio	2,731	1	,098		
Fisher's Exact Test				,124	,072
Linear-by-Linear Association	2,707	1	,100		
N of Valid Cases	124				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 18,71.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 13: Ristiintaulukointi - Murheet liittyen raha-asioihin nyt, itseluottamus

Murheet liittyen raha-asioihin nyt * Itseluottamus Crosstabulation

			Itseluottamus		Total
			Liian itseluottavainen	Ei liian itseluottavainen	
Murheet liittyen raha-asioihin nyt	Murehtii	Count	50	23	73
		% within Murheet liittyen raha-asioihin nyt	68,5%	31,5%	100,0%
		% within Itseluottamus	58,8%	57,5%	58,4%
		% of Total	40,0%	18,4%	58,4%
	Ei murehdi	Count	35	17	52
		% within Murheet liittyen raha-asioihin nyt	67,3%	32,7%	100,0%
		% within Itseluottamus	41,2%	42,5%	41,6%
		% of Total	28,0%	13,6%	41,6%
Total	Count	85	40	125	
	% within Murheet liittyen raha-asioihin nyt	68,0%	32,0%	100,0%	
	% within Itseluottamus	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	68,0%	32,0%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,020 ^a	1	,889		
Continuity Correction ^b	,000	1	1,000		
Likelihood Ratio	,020	1	,889		
Fisher's Exact Test				1,000	,520
Linear-by-Linear Association	,019	1	,889		
N of Valid Cases	125				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 16,64.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 14: Ristiintaulukointi - Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa, itseluottamus

Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa* Itseluottamus Crosstabulation

			Itseluottamus		Total
			Liian itseluottavainen	Ei liian itseluottavainen	
Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	Murehtii	Count	49	25	74
		% within Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	66,2%	33,8%	100,0%
		% within Itseluottamus	57,6%	62,5%	59,2%
		% of Total	39,2%	20,0%	59,2%
	Ei murehdi	Count	36	15	51
		% within Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	70,6%	29,4%	100,0%
		% within Itseluottamus	42,4%	37,5%	40,8%
		% of Total	28,8%	12,0%	40,8%
Total		Count	85	40	125
		% within Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	68,0%	32,0%	100,0%
		% within Itseluottamus	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	68,0%	32,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,265 ^a	1	,607		
Continuity Correction ^b	,102	1	,749		
Likelihood Ratio	,267	1	,606		
Fisher's Exact Test				,698	,376
Linear-by-Linear Association	,263	1	,608		
N of Valid Cases	125				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 16,32.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 15: Ristiintaulukointi - Säästökohde, itseluottamus

Säästökohde * Itseluottamus Crosstabulation

			Itseluottamus		Total
			Liian itseluottavainen	Ei liian itseluottavainen	
Säästökohde	Tiettyssästökohde	Count	51	28	77
		% within Säästökohde	66,2%	33,8%	100,0%
		% within Itseluottamus	60,0%	65,0%	61,6%
		% of Total	40,8%	20,8%	61,6%
	Pahan päivän varalle	Count	20	9	29
		% within Säästökohde	69,0%	31,0%	100,0%
		% within Itseluottamus	23,5%	22,5%	23,2%
		% of Total	16,0%	7,2%	23,2%
	Ei säästä	Count	14	5	19
		% within Säästökohde	73,7%	26,3%	100,0%
		% within Itseluottamus	16,5%	12,5%	15,2%
		% of Total	11,2%	4,0%	15,2%
Total	Count	85	40	125	
	% within Säästökohde	68,0%	32,0%	100,0%	
	% within Itseluottamus	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	68,0%	32,0%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,405 ^a	2	,817
Likelihood Ratio	,414	2	,813
Linear-by-Linear Association	,393	1	,531
N of Valid Cases	125		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,08.

Liite 16: Ristiintaulukointi - Palkankorotus, itseluottamus

Palkankorotus * Itseluottamus Crosstabulation

			Itseluottamus		Total
			Liian itseluottavainen	Ei liian itseluottavainen	
Palkankorotus	Puhuu	Count	75	31	106
		% within Palkankorotus	70,8%	29,2%	100,0%
		% within Itseluottamus	88,2%	77,5%	84,8%
		% of Total	60,0%	24,8%	84,8%
Ei puhu	Count	10	9	19	
		% within Palkankorotus	52,6%	47,4%	100,0%
		% within Itseluottamus	11,8%	22,5%	15,2%
		% of Total	8,0%	7,2%	15,2%
Total	Count	85	40	125	
		% within Palkankorotus	68,0%	32,0%	100,0%
		% within Itseluottamus	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	68,0%	32,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	2,432 ^a	1	,119		
Continuity Correction ^b	1,670	1	,196		
Likelihood Ratio	2,312	1	,128		
Fisher's Exact Test				,180	,100
Linear-by-Linear Association	2,413	1	,120		
N of Valid Cases	125				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,08.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 17: Ristiintaulukointi - Rahavaikeudet, itseluottamus

Rahavaikeudet * Itseluottamus Crosstabulation

			Itseluottamus		Total
			Liian itseluottavainen	Ei liian itseluottavainen	
Rahavaikeudet	Puhuu	Count	79	37	116
		% within Rahavaikeudet	68,1%	31,9%	100,0%
		% within Itseluottamus	92,9%	92,5%	92,8%
		% of Total	63,2%	29,6%	92,8%
Ei puhu	Count	6	3	9	
		% within Rahavaikeudet	66,7%	33,3%	100,0%
		% within Itseluottamus	7,1%	7,5%	7,2%
		% of Total	4,8%	2,4%	7,2%
Total	Count	85	40	125	
		% within Rahavaikeudet	68,0%	32,0%	100,0%
		% within Itseluottamus	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	68,0%	32,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,008 ^a	1	,929		
Continuity Correction ^b	,000	1	1,000		
Likelihood Ratio	,008	1	,929		
Fisher's Exact Test				1,000	,595
Linear-by-Linear Association	,008	1	,929		
N of Valid Cases	125				

a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,88.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 18: Ristiintaulukointi - Säästökohde, sukupuoli

Säästökohde * Sukupuoli Crosstabulation

			Sukupuoli		Total
			Nainen	Mies	
Säästökohde	Tietty säästökohde	Count	54	32	86
		% within Säästökohde	62,8%	37,2%	100,0%
		% within Sukupuoli	62,1%	66,7%	63,7%
		% of Total	40,0%	23,7%	63,7%
	Pahan päivän varalle	Count	18	11	29
		% within Säästökohde	62,1%	37,9%	100,0%
		% within Sukupuoli	20,7%	22,9%	21,5%
		% of Total	13,3%	8,1%	21,5%
	Ei säästä	Count	15	5	20
		% within Säästökohde	75,0%	25,0%	100,0%
		% within Sukupuoli	17,2%	10,4%	14,8%
		% of Total	11,1%	3,7%	14,8%
Total	Count	87	48	135	
	% within Säästökohde	64,4%	35,6%	100,0%	
	% within Sukupuoli	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	64,4%	35,6%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,147 ^a	2	,564
Likelihood Ratio	1,201	2	,549
Linear-by-Linear Association	,733	1	,392
N of Valid Cases	135		

a. 0 cells (0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7,11.

Liite 19: Ristiintaulukointi - Jääkö rahaa, sukupuoli

Jääkö rahaa * Sukupuoli Crosstabulation

			Sukupuoli		Total
			Nainen	Mies	
Jääkö rahaa	Jää, ja joka kki tietysumma säästöön	Count	16	11	27
		% within Jääkö rahaa	59,3%	40,7%	100,0%
		% within Sukupuoli	18,6%	22,9%	20,1%
		% of Total	11,9%	8,2%	20,1%
Jos joskus jää, laittaa säästöön	Count	32	17	49	
	% within Jääkö rahaa	65,3%	34,7%	100,0%	
	% within Sukupuoli	37,2%	35,4%	36,6%	
	% of Total	23,9%	12,7%	36,6%	
Ei jää ylimääräistä rahaa	Count	33	12	45	
	% within Jääkö rahaa	73,3%	26,7%	100,0%	
	% within Sukupuoli	38,4%	25,0%	33,6%	
	% of Total	24,6%	9,0%	33,6%	
Jää ylimääräistä, muttei laita säästöön	Count	5	8	13	
	% within Jääkö rahaa	38,5%	61,5%	100,0%	
	% within Sukupuoli	5,8%	16,7%	9,7%	
	% of Total	3,7%	6,0%	9,7%	
Total	Count	86	48	134	
	% within Jääkö rahaa	64,2%	35,8%	100,0%	
	% within Sukupuoli	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	64,2%	35,8%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,692 ^a	3	,128
Likelihood Ratio	5,562	3	,135
Linear-by-Linear Association	,060	1	,806
N of Valid Cases	134		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,66.

Liite 20: Ristiintaulukointi - Laina/luotto, sukupuoli

Lainaluotto * Sukupuoli Crosstabulation

			Sukupuoli		Total
			Nainen	Mies	
Lainaluotto	On lainaa/luottoa	Count	44	19	63
		% within Lainaluotto	69,8%	30,2%	100,0%
		% within Sukupuoli	51,2%	39,6%	47,0%
		% of Total	32,8%	14,2%	47,0%
	Ei lainaa/luottoa	Count	42	29	71
		% within Lainaluotto	59,2%	40,8%	100,0%
		% within Sukupuoli	48,8%	60,4%	53,0%
		% of Total	31,3%	21,6%	53,0%
	Total	Count	86	48	134
		% within Lainaluotto	64,2%	35,8%	100,0%
		% within Sukupuoli	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	64,2%	35,8%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	1,658 ^a	1	,198		
Continuity Correction ^b	1,226	1	,268		
Likelihood Ratio	1,867	1	,197		
Fisher's Exact Test				,212	,134
Linear-by-Linear Association	1,646	1	,200		
N of Valid Cases	134				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 22,57.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 21: Ristiintaulukointi - Palkankorotus, sukupuoli

Palkankorotus * Sukupuoli Crosstabulation

			Sukupuoli		Total
			Nainen	Mies	
Palkankorotus	Puhuu	Count	78	37	115
		% within Palkankorotus	67,8%	32,2%	100,0%
		% within Sukupuoli	89,7%	77,1%	85,2%
		% of Total	57,8%	27,4%	85,2%
	Ei puhuu	Count	9	11	20
		% within Palkankorotus	45,0%	55,0%	100,0%
		% within Sukupuoli	10,3%	22,9%	14,8%
		% of Total	6,7%	8,1%	14,8%
	Total	Count	87	48	135
		% within Palkankorotus	64,4%	35,6%	100,0%
		% within Sukupuoli	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	64,4%	35,6%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	3,874 ^a	1	,049		
Continuity Correction ^b	2,942	1	,086		
Likelihood Ratio	3,715	1	,054		
Fisher's Exact Test				,074	,045
Linear-by-Linear Association	3,845	1	,050		
N of Valid Cases	135				

a. 0 cells (0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7,11.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 22: Ristiintaulukointi - Rahavaikeudet, sukupuoli

Rahavaikeudet * Sukupuoli Crosstabulation

		Sukupuoli		Total	
		Nainen	Mies		
Rahavaikeudet	Puhuu	Count	83	43	126
		% within Rahavaikeudet	65,9%	34,1%	100,0%
		% within Sukupuoli	95,4%	89,6%	93,3%
		% of Total	61,5%	31,9%	93,3%
Ei puhu	Ei puhu	Count	4	5	9
		% within Rahavaikeudet	44,4%	55,6%	100,0%
		% within Sukupuoli	4,6%	10,4%	6,7%
		% of Total	3,0%	3,7%	6,7%
Total	Total	Count	87	48	135
		% within Rahavaikeudet	64,4%	35,6%	100,0%
		% within Sukupuoli	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	64,4%	35,6%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	1,683 ^a	1	,194		
Continuity Correction ^b	,878	1	,349		
Likelihood Ratio	1,603	1	,205		
Fisher's Exact Test				,280	,173
Linear-by-Linear Association	1,671	1	,196		
N of Valid Cases	135				

a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,20.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 23: Ristiintaulukointi - Murheet liittyen raha-asioihin, sukupuoli

Murheet liittyen raha-asioihin nyt * Sukupuoli Crosstabulation

			Sukupuoli		Total
			Nainen	Mies	
Murheet liittyen raha-asioihin nyt	Murehtii	Count	60	21	81
		% within Murheet liittyen raha-asioihin nyt	74,1%	25,9%	100,0%
		% within Sukupuoli	69,0%	43,8%	60,0%
		% of Total	44,4%	15,6%	60,0%
	Ei murehdi	Count	27	27	54
		% within Murheet liittyen raha-asioihin nyt	50,0%	50,0%	100,0%
		% within Sukupuoli	31,0%	56,3%	40,0%
		% of Total	20,0%	20,0%	40,0%
Total	Count	87	48	135	
	% within Murheet liittyen raha-asioihin nyt	64,4%	35,6%	100,0%	
	% within Sukupuoli	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	64,4%	35,6%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	8,195 ^a	1	,004		
Continuity Correction ^b	7,178	1	,007		
Likelihood Ratio	8,152	1	,004		
Fisher's Exact Test				,006	,004
Linear-by-Linear Association	8,134	1	,004		
N of Valid Cases	135				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 19,20.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 24: Ristiintaulukointi - Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa, sukupuoli

Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa * Sukupuoli Crosstabulation

			Sukupuoli		Total
			Nainen	Mies	
Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	Murehtii	Count	56	27	83
		% within Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	67,5%	32,5%	100,0%
		% within Sukupuoli	64,4%	56,3%	61,5%
		% of Total	41,5%	20,0%	61,5%
Ei murehdi		Count	31	21	52
		% within Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	59,6%	40,4%	100,0%
		% within Sukupuoli	35,6%	43,8%	38,5%
		% of Total	23,0%	15,6%	38,5%
Total		Count	87	48	135
		% within Murheet liittyen raha-asioihin tulevaisuudessa	64,4%	35,6%	100,0%
		% within Sukupuoli	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	64,4%	35,6%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	,861 ^a	1	,354		
Continuity Correction ^b	,552	1	,457		
Likelihood Ratio	,856	1	,355		
Fisher's Exact Test				,363	,228
Linear-by-Linear Association	,854	1	,355		
N of Valid Cases	135				

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 18,49.

b. Computed only for a 2x2 table

Liite 25: Ristiintaulukointi - Päätöksenteko, sukupuoli

Päätöksenteko * Sukupuoli Crosstabulation

			Sukupuoli		Total
			Nainen	Mies	
Päätöksenteko	Yksin	Count	43	36	79
		% within Päätöksenteko	54,4%	45,8%	100,0%
		% within Sukupuoli	50,0%	75,0%	59,0%
		% of Total	32,1%	26,9%	59,0%
	Yhdessä jonkun kanssa	Count	43	12	55
		% within Päätöksenteko	78,2%	21,8%	100,0%
		% within Sukupuoli	50,0%	25,0%	41,0%
		% of Total	32,1%	9,0%	41,0%
Total	Count	86	48	134	
	% within Päätöksenteko	64,2%	35,8%	100,0%	
	% within Sukupuoli	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	64,2%	35,8%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	7,957 ^a	1	,005		
Continuity Correction ^b	6,957	1	,008		
Likelihood Ratio	8,236	1	,004		
Fisher's Exact Test				,006	,004
Linear-by-Linear Association	7,897	1	,005		
N of Valid Cases	134				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 19,70.

b. Computed only for a 2x2 table

Kuviot

Kuvio 1: Vastaajamäärät koulutusaloittain	27
Kuvio 2: Liiketalouden opiskelijoiden itseluottamus	29
Kuvio 3: Turvallisuusalan opiskelijoiden itseluottamus	32
Kuvio 4: Sosiaalialan opiskelijoiden itseluottamus.....	35
Kuvio 5: Miten tekee päätökset liittyen rahaan?	36
Kuvio 6: Käyttörahojen kohteet	38
Kuvio 7: Mihin käyttäisi enemmän rahaa?	39
Kuvio 8: Jääkö ylimääräistä rahaa?	40
Kuvio 9: Säästämisen kohteet	41
Kuvio 10: Onko lainaa tai luottoa?	43
Kuvio 11: Kenelle puhuu palkankorotuksesta?	44
Kuvio 12: Kenelle puhuu rahavaikeuksista?	45
Kuvio 13: Suurimmat murheet liittyen rahaan tällä hetkellä	47
Kuvio 14: Suurimmat murheet liittyen rahaan tulevaisuudessa	48
Kuvio 15: Rahaan liittyvät murheet nykyhetki ja tulevaisuus.....	49
Kuvio 16: 50 euron peli	50
Kuvio 17: 100 euron peli	51
Kuvio 18: Käytöksen muuttaminen.....	52
Kuvio 19: Kolikonheitto	53
Kuvio 20: Riskinotto	54
Kuvio 21: Takki vai pesukone?	55
Kuvio 22: Säästöt vai osamaksu?	56
Kuvio 23: Liiallinen itseluottamus	57
Kuvio 24: Käyttörahat itseluottamus	58
Kuvio 25: Jääkö rahaa säästöön? - itseluottamus	59
Kuvio 26: Onko lainaa tai luottoa? - itseluottamus	60
Kuvio 27: Suurimmat murheet tällä hetkellä - itseluottamus.....	61
Kuvio 28: Suurimmat murheet tulevaisuudessa - itseluottamus.....	62
Kuvio 29: Sukupuoli ja päätöksenteko	63
Kuvio 30: Käyttörahojen kohteet - sukupuoli	64
Kuvio 31: Mihin käyttäisi enemmän rahaa? - sukupuoli	65
Kuvio 32: Jääkö rahaa säästöön? - sukupuoli.....	65
Kuvio 33: Säästämisen kohteet - sukupuoli.....	66
Kuvio 34: Onko lainaa tai luottoa? - sukupuoli.....	67
Kuvio 35: Kenelle puhuisi palkankorotuksesta? - sukupuoli	67
Kuvio 36: Kenelle puhuisi rahavaikeuksista? - sukupuoli.....	68
Kuvio 37: Suurimmat murheet tällä hetkellä - sukupuoli	69
Kuvio 38: Suurimmat murheet tulevaisuudessa - sukupuoli	70
Kuvio 39: Liiallinen itseluottamus - sukupuoli	70
Kuvio 40: Koulutusohjelmien väliset eroavaisuudet ja yhteneväisyydet	71